

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog
for Skive og Omegn

SKIVEBOGEN 1988

SKIVEBOGEN

HISTORISK ÅRBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

79. bind 1988

SKIVEBOGEN

Udgivet at Historisk Samfund for Skive og Omegn.

Redaktionskomitè: Carl Langholz, Rud Kjems og Erik Steen Sørensen.

Tryk: Skive Offset · Oddense

Skrift: Times

ISSN 0107-721X

ISBN 87-88259-31-5

Distribution:

Forlaget Thise,

Lokalhistorisk Forlag – Skiveegnen,

Lyngbakken 13, Sdr. Thise,

7870 Roslev

HISTORISK SAMFUNDS BESTYRELSE:

Arkivar Svend Mortensen, (formand), Norgårdsvej 6, Skive.

Fhv. førstelærer K. Enna Jensen, Samsøgade 6, Skive.

Viceinspektør Poul Tolstrup, Resen.

Fhv. bibliotekar Carl Langholz, Skive.

Lærer Rud Kjems, Balling.

Journalist Karen Strøm Hansen, Skive.

Kasserer: Fuldmægtig E. Steen Sørensen, Thise.

HISTORISK SAMFUNDS TILLIDSMÆND:

Resen: Viceinspektør Poul Tolstrup, Resen skole.

Fur: Fhv. museumsleder Magne Břejner Jensen, Fur.

Balling: Lærer Rud Kjems, Balling.

Ramsing: Fhv. gdr. Gerhard Svenningsen, Ramsing.

Ørum: Førstelærer Steen Bilstrup, Ørum skole.

Sundsøre: Arkivar K.E. Jakobsen, Risum.

Træet og fuglen

Af Kirsten Aakjær, Hodsager.

Det er vist de færreste, der holder af den skumle tid på året, hvor man må have tændt lys om morgenen. Jeg hører til disse færreste. For mig er kunstigt lys om morgenen fra min første barndom forbundet med noget festligt, med at skulle tidligt op for at tage ind på hovedbanegården og rejse hjem til jul. Vi boede i mine fem første leveår i København, og hjem var Jylland, hjem var Fly, hos bedstefar og bedstemor og morbror Niels.

Som en optakt til denne rejse var gået nogle uger, hvor der skete usædvanlige ting. Jeg var med mor på juleudstilling på Strøget, hvor vi så en legemsstor, mekanisk klovn stå mellem alt legetøjet i Thorngreens store udstillingsvindue. Han havde ternede bukser på, rullende øjne og et fjollet grin. Og nu løftede han armen og bankede på ruden med en overdimensioneret pegefinger lige ud for, hvor jeg stod. Jeg blev grebet af panik og borede mig skrigende ud af børnevrimlen. – »Jeg blev så rædsomslagen!« fortalte jeg far, da vi var kommet hjem. Men der var også en dørklokke, der ringede om aftenen ved spisetid, og der stod en lille pige på dørmåtten med et bundt nissesprællemænd. Der blev købt én til mig, og den dag i dag opstår der en dunkel forventning i mig, når det ringer uventet på døren – tænk, hvis det nu er en nissesprællemænd! Om morgenen sang far »Det kimer nu til julefest« og »Et lidet barn så lysteligt«, når han barberede sig. – Men nu var det altså dagen før dagen før, og far og mor hankede op i den store læderkuffert og to »jordemor-tasker«, mens jeg havde min

børnehavetaske, en ganske lille »rumpedasker« med to små dukker i over skulderen, og et »Knold-og-Tot«-hefte. Og så gik vi ned ad trapperne fra 3. sal. Hvordan vi kom videre på 1. etape, husker jeg ikke, men hovedbanegården husker jeg, den vældige hal, spændbuget og lysende som et kirkerum, rungende af mange, mange hårde hæle mod flisegulvet. Og toget, lokomotivet, dets dunken og hvæsen og slippen damp ud, den pågående lugt at stål, kul, smøreolie, de skinnende metalarme, der skulle trække hjulene rundt. Og menneskemylrdret, menneskeråbene, afgangsføjten, vinken ud ad vinduerne med hænder og lommeværkløder. Det halve København skulle åbenbart rejse hjem idag.

Rejsen var lang for et barn på knap fem år. men der skete da en del underholdende ting undervejs. Noget af bagagen var indskrevet som rejsegods, og efter at resten var anbragt højt til vejrs i det hængekøjelignende net, kunne man begynde at orientere sig i det uvante miljø. Der var gardiner til at trække for vinduet og for kupédøren, svære og grålige og med DSB's vingehjul indvævet. Og der var billeder over ryglænet, som jeg fik forklaret: Himmelbjerget, Skarreklit, Skagens tilsandede kirke, Sommerspiret på Møns Klint. Under vinduesrammen var der en læderrem med huller i, beregnet til at spænde vinduet fast med, hvis man åbnede det. Den kunne man rulle sammen og rulle ud og lege, at det var en elefantsnabel. Der stod også noget skrevet med gedigne bronzebogstaver i vinduesrammen. Mor fortalte at der stod: »Læn Dem ikke ud«, og vi legede en lille staveleg, hvor man dækkede over flere og flere bogstaver med hånden og sagde: »-æn Dem ikke ud, --n Dem ikke ud, --- Dem ikke ud« o.s.v. Det var jo allsammen ganske hyggeligt. Men det var ikke hyggeligt, når man skulle på wc. Gå alene derhen turde man naturligvis slet ikke, mor skulle med, og man måtte stå udenfor og blive raslet, og der lugtede grimt, og man var bange for at falde gennem det snavsede hul i bunden og ned på svellerne. Håndklædet var sådan

Mor og datter på strøgtur. – Kathrine Aakjær og Kirsten. 1929.

et langt et, der var trukket på to ruller, og det var gråt og fugtigt. Da man kom ud på gangen igen, bemærkede man en gullig træhylde, hvor der stod en karaffel med vand og luftblærer i og et glas sat ovenpå med bunden i vejret. Det klirrede indbydende, men jeg så ikke nogen drikke af det.

Så var vi i Korsør, og »Alle skifter« sagde togmanden. Vi kom om bord på færgen og ind i II' kl. spisesaloner, hvor vi spiste vores madpakker, og jeg fik et glas mælk, og far og mor fik en kop kaffe. Og der var en dame, der lå på en sofa og klagede sig og kastede op og sagde »Aah – gid jeg var død!«. Vi kom til Nyborg og kom ind i toget igen, og over Fyn legede jeg lidt med mine to små dukker og kikkede i mit »Knold-og-Tot«-hefte, som jeg kunne udenad. Så kom vi til Strib, og »Alle skifter«, og sejlede over Lillebælt og kom til Jylland, »Alle skifter« og til Fredericia, og »Alle skifter« – men derefter faldt jeg i

søvn, lænet op ad mor, og vågnede halvvejs op, når vi holdt ved en station. Og så var det Langå, og »Alle skifter« igen. Og på et tidspunkt pegede far ud af vinduet og sagde, at det var Viborg, og det var dér vi skulle flytte hen til sommer, og jeg kikkede søvndrukkent ud og så nogle rødmalede baneskure og tænkte: »Nå – er det Viborg«.

Og så var vi i Skive og fik gennem ventesalen, der lugtede af kaffe og spejlæg, men da vi kom ud på forpladsen lugtede der grimt og branket, og mor sagde, at det var fra slagteriet, som lå lige bagved. Hvordan vi kom fra Skive til Fly har jeg kun en fåget forestilling om. Der gik en gul rutebil fra Skive gennem Fly og videre til Feldborg, chaufføren hed Harald og havde mørkt, krøllet hår. Men om den kørte på det tidspunkt, da vi ankom til Skive, husker jeg ikke. Der foresvæver mig noget om, at vi havde en aftale med en vognmand, måske Bertel Pedersen. Til Fly kom vi i hvert fald, med samt al vores bagage – på nær min skuldertaske og de to små dukker, som jeg glemte i toget og aldrig så mere. Det var en sorg, men den gled i baggrunden, da vi nåede Fly og kom indenfor i lyset og varmen. Her duftede af alt muligt godt, løg og laurbærblade, kardedomme og allehånde, og aftenbordet var dækket under petroleumshængelampen med en forsmag på julens herligheder.

Mine forældre og jeg skulle sove ovenpå i gæsteværelset under skråvæggen. Mor og jeg steg op ad trappen med en petroleumslampe, der havde en lav beholder af grønt glas, monteret på et stativ med en rund messingplade bagved. Der var tændt en lille sortlakeret petroleumsovsn, af form som en tromle og med et hulmønster i låget. En kande varmt vand fra komfurets vandbeholder havde vi fået med til at lune det kolde vand i servantekanden, og bedstemor havde sørget for, at der var lagt en ovnvarmet mursten, indpakket i avispapir, midt i min seng. Oh – det var saligt at sænke sin lille ende ned i den varme rede, som stenen havde dannet, og krumme

tæerne om den lune sten, som var blevet skubbet ned i foden- den. Jeg var ikke bange for at ligge alene på loftet, jeg kunne jo høre de voksnes stemmer nedenunder og kikke på den bløde lysblomst, som ovnens mønster dannede på loftet. En cykel nærmede sig på landevejen, jeg kunne se dens slingrende lyg- teskær gennem vinduets hvide blondegardin, høre den lette knasen af hjulene mod gruset, idet lyset bevægede sig op ad væggen, over loftet og forsvandt ud af vinduet igen. – Jeg var kommet hjem.

Der var fire besteforældre. De to hed farfar og farmor, de andre to bedstefar og bedstemor. De var også min mors far og mor, det sagde hun i hvert fald, men det kunne jeg nu ikke rig- tig forstå, for det var da kun små børn, der havde en far og mor. Helt forvirrende var det, at de kaldte hinanden »far« og »mor«. Men de havde også rigtige navne, de hed Jens og Johanne, eller Hanne, som hun kaldtes i Fly, udtalt med stød og dybt -a.

Deres lille gård lå vest for vejen i den nordlige del af byen. Den havde gulkalket stuehus med hvide gesims og rødt tegl- tag med halvvalm, to hvidkalkede, vinkelbyggede udhus- længer og et hønsehus. Der var mange træer og buske og hegn omkring den, for bedstefar holdt meget af at plante. De havde haft en større gård, som lå næsten overfor på den modsatte side af vejen, men da de blev ældre, og det ikke så ud til, at nogen af deres tre sønner ville blive landmænd, solgte de en del af jorden og bygningerne fra. Omkring 1920 byggede de den gulhvide gård på den anden del af jorden, og morbror Niels, der var udlært som smed og havde rejst rundt som mejerimontør, vendte hjem til Fly og drev nu gården sammen med bedstefar.

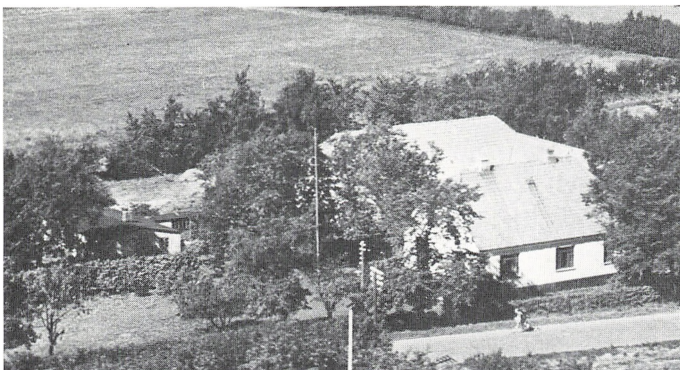
Da jeg var helt lille, red jeg ranke på bedstefars knæ.

Fimpe-fimpe-lirum,
lante-lante-pirum,
op a' bakker og nie'i då!
det ska' Kjestens røv betål'.

sang han med sin slidte stemme. Eller han sad ligeså stille og foroverbøjet og så på mig med den inderligste godhed lysende ud af øjnene. – »Bette stump!« sagde han. Sidenhen, da jeg blev større, fulgte jeg ham, hvor han gik og stod. Jeg var med ham i marken, når han flyttede de røde køer. De stod i en lys cirkel af afgrøvet græs og brølede forurettet. Jeg var med ham, når de skulle hjem og vandes og malkes. Jeg fik den skikkeligste at trække, bedstefar trak resten. Da jeg vendte tilbage til byen, fortalte jeg mine legekammerater om sommerens oplevelser. – »Jeg trak køerne hjem, og bedstefar hjalp mig lidt. «– Inden de skulle ind i stalden, blev de vandet ved det lange trætrug under pumpen. Hvor de var ivrige, og hvor de drak dybt og længe og hørligt, som jeg forestiller mig Thor, da han skulle tømme drikkehornet hos Udgårdsløke. Én efter én løftede de hovedet, kvæget og med dråberne silende fra de brede muler, som fra en utæt tagrende. Jeg gav et rusk i rebet, hvis min ko var lidt urolig. – »Øh-ka' do no sto!« råbte jeg. – Jeg var en engageret tilskuer, når bedstefar lavede ting til mig: et skib med mast til at sejle i vandtruget med, en fløjte af en hyldegren, en kartoffelbøse af en gåsefjer. Når vi var sammen, snakkede jeg uafbrudt. Bedstefar sagde ikke ret meget, men det følte, som om han gerne ville have mig om sig. Måske har træet det sådan, når småfuglen sætter sig lidt i dets krone og kvidrer.

Bedstefar tålte ikke, at der blev talt vredt til mig. Når jeg fik skældud af mine forældre – og det hændte jævnligt, navnlig fordi jeg var slem til at lave rod og slem til at rende fra det, – så rystede han bedrøvet på hovedet. – »I er endda hord' ve' den bette pig'!«, sagde han. – »Det skal du ikke bryde dig om, bedstefar!« sagde jeg sorgløst. »Jeg hører det slet ikke«. – Kun én eneste gang mindes jeg, at bedstefar har irettesat mig, og det gjorde til gengæld et indtryk på mig, som om jorden forsvandt under mine fødder. Jeg havde fået min seng stillet ned i mine bedsteforældres sovekammer, for det kneb gevaldigt for mig

Mine bedsteforældres lille gulhvite gård i Fly. – Nuværende ejere er deres barnebarn, Bodil, og hendes mand, Frode A. Poulsen.

at ligge så længe i sengen om morgenen som mine forældre, så denne omflytning fungerede til alles tilfredshed. Men en nat vågnede jeg, fordi jeg havde drømt noget uhyggeligt, og jeg skulle beroliges. Og så skulle jeg på potte, og så skulle jeg have noget at drikke, og så skulle dynen vendes, og det var alt sammen noget, som bedstemor skulle hjælpe mig med. Da lød bedstfars langsomme røst i mørket: »Ka' vi snår' fo row!«. Da blev jeg stille og lå længe med store forskrækkede øjne og turde ikke røre mig.

Med bedstemor gik jeg i hønsehuset om eftermiddagen og samlede æg ind, og intet var så glædeligt, så dybt tilfredsstillende som at finde en rede med mange æg og flytte dem forsigtigt, ét for ét, over i spånkurven. Jeg har endnu den gode tyngde i hånden af sådan et lunt æg og lyden af det lille porcelænsagtige klik i øret, når jeg lagde ægget ned til de andre. I nogle af rederne var der kun et »narreæg«, eller et »glasæg«, sagde vi vist, og nogle af æggene skulle opsøges de mærkværdigste steder - en af hønsene havde således for vane at gå ind i laden og lægge sit æg i tærskværket. Det skete også, at der var en høne, der var »skruk«. Den fik en ganske lille kam og gjorde sig bred og trykkede sig på redene og gav små fede kluk fra sig.

Det var fordi den ville ruge kyllinger ud af æggene, og det var jo ikke meningen. De skulle leveres i brugsforeningen, og hønen lagde heller ikke æg, så længe den var »skruk«. Så blev den sat i »arrest« under en omvendt træbøtte eller en fjerding på det bare gulv, indtil den var kølet af og kommet på andre tanker. Men det skete også, at en skrukhøne blev anbragt for sig selv for at ruge kyllinger ud. Så længe de var helt små, holdt mor og børn til i en kasse og et lavt bur, men når de blev større, gik de frit omkring, og det hørte med til en sommerdags lyde, at en hønemor gik rundt i gård og have og klukkede, mens kyllingerne pippede og trillede som små kugler omkring hende. Af og til så jeg også »æ kok« springe op på en høne og hakke hende i nakken. Men så jog jeg den sandelig også ned og skældte den ud – den skulle vær'sgo behandle hønen ordentligt! Bedstemor sagde, at det gjorde ikke noget, men hun forklarede mig ikke sammenhængen mellem kokkens opførsel og de små kyllingers tilstedeværelse. Der var »høn'kyvlinger« og »kokkyvlinger«. De første blev lagt til, de sidste blev slagtet til søndagsmiddagen og serveret med nye kartofler og agurkesalat. Men det skete også, at en af kyllingerne stod og hang med næbbet. Så tog bedstemor den op og bar den ind i køkkenet. Her blev den omsorgsfuldt lagt mellem uldne klude i en skotøjsæske, som blev anbragt på det støbte stykke mellem komfuret og væggen, for at den skulle komme sig i varmen. Men det gjorde den sjældent. Den lå og skruede hovedet ned mellem vingerne og lukkede øjnene nedefra. Den havde det godt nu og skulle snart dø.

Siden hjalp jeg bedstemor med at vaske æggene med en ren klud og lunkent vand i en skåret underkop. Bagefter fik vi stempel og stempelpude frem og trykkede omhyggeligt kodelallet på enden af det endnu fugtige æg. Den fyldte kurv med vaskede og stemplede æg cyklede morbror Niels op i brugsforeningen med en gang om ugen og fik varer med hjem i stedet: cikorie, »sikårri«, i en tut af svært, blankt, rødt papir, hele uval-

sede byggryn, »hangryn«, som blev sat i blød og kogt i kærnemælk, puddersukker til tykmælken, det storkornede Demarara-sukker til de specielle små hårde kager, som bedstemor bagte, og som min far elskede, kakao-pulver, som blev fyldt i en lav firkantet blikæske, dueblå og med Thovaldsens »Dagen« i hvidt og lysebrunt, som en kamé, på låget. Der var også stangskrå til bedstefar og »Obels Melange« i svært kardus til hans lange pibe.

Hvis det var regnvejr om eftermiddagen, spillede bedstemor og jeg kort i køkkenet: Rommy, Rakker, Brus, »Ølle Belle«, der vist gik ud på til sidst at have vundet elleve billedkort fra modstanderen. Jeg blev helt skrap til det, og jeg kunne mærke, at bedstemor gik ligeså højt op i spillet som jeg, og var ligeså ivrig efter at vinde. Derfor var det morsomt. Det skete en sjælden gang, at jeg fik hende lokket til et slav Rommy før middag, men det kunne hun nu ikke rigtig lide – for sæt der kom nogen til bagdøren og så hende sidde dér og spille kort midt på lyse formiddagen! Bedstemor og jeg praktiserede råhygge, før dette begreb var navngivet, og smådrillede hinanden. Jeg husker, at jeg sang et refrain for hende, som var moderne først i 30'erne og som Hans W. Pedersen havde lanceret i en film: »Men det er lige meget, hvad min gamle bedstemor hun si'r«. Det morede hende.

Bedstemor kunne godt irettesætte mig. – »Nej, hold' no!« kunne hun sige på sin raske facon med et lille slag i bordet og små energiske hug med hovedet fra side til side. Og så forkælede hun mig jo alligevel, bagte vafler og æbleskiver til ære for mig, gav mig lov til at røre æggesnaps eller røre sukker og fløde og kakaopulver sammen til en blød masse, som jeg spiste med en teske. Om aftenen, når jeg var puttet i seng for fodenden af hendes og bedstefars dobbeltseng, gav hun mig de to ibenholt-elfanter at lege med, som morbror Jens havde haft med hjem fra østen. Og når jeg skulle sove, gav hun mig to små lakridshagl fra en blikæske. Aldrig ét, aldrig tre. To. Dem

suttede jeg så på, mens jeg hørte den klingre melodi af teskeer, der blev delt om ved kopper før aftenkaffen, og hundens djippen rundt på køkkengulvet, inden den blev lukket ud i laden. Døren til køkkenet skulle stå på klem, sådan at der tegnede sig en lysvinkel på loftet, af form som et ben og en fod. – »Ikke et storkeben!« sagde jeg. »Et elefantben!«. Jeg suttede mig i søvn på de sorte hagl, det var efter at jeg havde børstet tænder og vel ikke helt forsvarligt, men jeg har da alle mine tænder endnu.

Som noget helt forunderligt, en éngangs-forestilling, husker jeg, at mine bedsteforældre og jeg kørte på familiebesøg i jumbe. De var ellers hjemmemennsker, bedstemor især, men denne ene søndag-formiddag klædte de sig i kør-i-by-tøj, bedstemor med en mærkelig højpuddet hat, lige op og ned med et bredt silkebånd om, plyskåbe og udringede sko med sløjfer, bedstefar med grå bowler-hat, figurfrakke i gabardine med fløjlskrave, og blankpudsede fjederstøvler. Jumben var trukket frem og gået efter for støv og spindelvæv, Musse blev spændt for, der blev åbnet en dør i bagenden af jumben, vi trådte op på et lille trin under døren og steg ind i det mærkelige kvadratiske køretøj med to store hjul med skærme. Vi satte os sidelæns på hynder af gråt jernbanefløj, og bedstefar tog tømmerne, der var ført gennem et par blanke bøjler foran, gav Musse et lille dask med dem og sagde »Tsj – tsj – tsj«, og Musse satte igang, ivrigt nikkende, og da vi var kommet ud på landevejen, i trav mod Stoholm – eller Sto-lom, som de gamle sagde. Vi kørte ikke – vi rejste, for på landet er enhver lille afstikker fra hjemmet en rejse. Men rejsen til Stoholm var skam ingen lille rejse, vi kom til fremmede egne, forbi gårde og huse, jeg aldrig havde set, ja, så endog Iglso, som jeg indtil nu kun havde kendt af omtale, men hvis kapelklokke man undertiden kunne høre på stille sommeraftner. Selve besøget husker jeg ikke meget om, det var Karen og Ole Runelund, vi skulle besøge, og da vi nu havde rejst så langt, skulle vi natur-

»Ideale magter« i Fly i 30'erne. Forreste række tv. Valdemar Nielsen, Agnes Søndergaard, Holger Kudal, Niels A. Nielsen (min morbror), Rikard Hansen, Ragnhild Bregendahl. Midterste række tv. Th. Madsen, Harald Halkjær, Thorvald Pedersen, Ingrid Pedersen, Kristian Vistisen, Thora Kjeldbjerg. Bagerste række tv. Madetski, Peder Vinggaard, Frederik Andersen, Gerda Nielsen, Hertvig Bregendahl, Rosa Toftgaard, Kr. Dam.

ligvis både have middagsmad og eftermiddagskaffe. Det væsentlige var køreturen ud og hjem i jumbe, og det var som sagt så usædvanligt, at hvis jeg ikke siden havde fået det bekræftet, ville jeg have troet, at det var en drøm. I mine gemmer har jeg et fotografi fra 1913 af mine bedsteforældre i kørby-tøjet, bedstefar dog uden figurfrakke og bedstemor i andet overtøj, men hattene og bedstemors lange skørter var de samme, som da vi kørte i jumbe.

I en af disse somre i -30'erne oplevede jeg en anden usædvanlig begivenhed: diletantkomedie i skolens gymnastiksal. Flyboerne kaldte det nu »fælleslæsning«, og for dem var det ikke så usædvanligt, det var næsten blevet en tradition. Men jeg

oplevede det kun en enkelt gang og på allernærmeste hold, idet morbror Niels både fungerede som skuespiller og teatermaler, og i en periode forud var der omfattende og terpentinduftende projekter i gang i hjemmet. Man opførte Skjoldborgs »Ideale magter«, og morbror Niels havde rollen som »Skruk-Hanne«, med tørklæde om hovedet, lange skørter og pude på maven, for det vidtløftige fruentimmer foregav at være i omstændigheder. Af samme grund havde man ikke kunne formå nogen af de unge piger til at påtage sig rollen, men morbror Niels var ikke så »fjale«. Hans model var nok den navnkundige tiggerske Mimmer, der selv i sin høje alderdom havde brugt at stoppe sig ud under skørterne og klage sin nød: »I kan da si mi' tilstand!«. Latteren bragede løs, så snart »Skruk-Hanne« viste sig på scenen, og jeg tog del i ovationerne med klædelig beskedenhed, men hemmeligt stolt på familieskabets vegne. Blandt de øvrige agerende husker jeg især to unge Flyboer, Holger og Ingrid. De spillede stykkets far og datter, men publikum mere end anede, at de havde et godt øje til hinanden udenfor scenen, og nød deres samspil på scenen med små medvidende smil. Komedien fik et efterspil i det virkelige liv, idet Holger og Ingrid inden så længe kom til at dele efternavnet Kudal.

Den slags begivenheder udenfor det sædvanlige var naturligvis noget jeg gik voldsomt op i, men slet ikke nødvendige for mig. Jeg havde egentlig mere end nok i den landlige hverdag og kunne så udmærket underholde mig selv, savnede ikke engang legekammerater, selvom jeg da var glad, hvis der kom nogen. – Mit dagligliv indledtes med, at mor og jeg spadserede op til Severin Vestergaards lille landhandel og købte et par træsko til mig, og således udstyret gik jeg min runde i og omkring gården. Jeg gik ind i stalden, der var tom for køer, men hvor der måske var et kuld silkehvide smågrise at fornøje sig over eller en flok unggrise, som var nysgerrige og kontaktsøgende. De tittede ud under ørenes halvtag med lyseblå, hvid-

frynsede øjne og smågryntede, men jeg havde opdaget, at når jeg fløjtede eller nynnede, tav de bomstille og lyttede. Der blev fortalt om en karl på en af gårdene i byen, som spillede på violin, men ikke følte, at hans spil blev påskønnet blandt hans husfæller, at han rykkede ud i svinestalden og spillede for dens beboere – og dér havde han et lydhørt og taknemligt publikum.

Der kunne også stå en lille ensom kalv i en bøvl, som klagede »møh«, så det rungede. Hvor blev den glad, når jeg stak et par fingre ned til den og lod den patte på dem. Den vendte det hvide ud af øjnene og fimrede med sin bruske hale. Når jeg trak de klistrede fingre til mig med et »svup«, stod den moderløse betuttet og skuffet tilbage med et vindøjet og dunkelblåt blik.

Allerbedst var det, når jeg vidste, der var killinger på høloftet – og jeg fandt dem! I en årrække var der to faste katte på gården, en sort hankat med lidt hvidt på brystet og en gråstribet hunkat. De fik deres mælk i stalden, men kom ikke i stuehuset, og den sorte var meget sky og ikke til at komme i berøring med. Den grå var heller ikke indladende, men den var helt rolig, når den lå hos sine killinger. Jeg kunne komme ganske tæt på den lille familie, lægge mig ved siden af dem i høet, være i niveau med killingerne, mens moderens åsyn lyste over os, og dens varme, dybe spinden vibrerede gennem os.

Jeg kunne også binde et stykke reb om halsen på hunden og lege, at den var en ko. Den hed Djon, men det var engelsk og stavedes John, sagde far. Den var sort med lysebrune pletter over øjnene og et lysebrunt agterspejl under stumphalen. Det var en Dobermann, men den levede slet ikke op til denne races ry som skrap politihund, for den var både elskelig og tyvagtig, og det var nok derfor den oprindelige ejer ikke ville beholde den, men havde overladt den til morbror Niels. Jeg trak træsko og halvstrømper af og var en fattig hyrdepige på bare fødder. Min ko og jeg gik først ad stien langs haven, hvor

hønsene lå og gassede sig i deres støvreder under hyldebuskene, mens et par af deres mere flittige medsøstre i hønsehuset skiftedes til at forkynde for alverden, at de havde gjort æg. For enden af haven gik vi stik vest til »Flæskjær«. Og hvad var så »Flæskjær«? Ja, det var jo bedstefars tørvemose, men det var så meget andet. Det var en yndig, en eventyrlig plet, og den lille vej derud havde blødt, svalt grønsvær af gåsepotentil og hjulspor med brun, smuldrende tørvejord. Ude i mosen groede ranunkler og forglemmigej, kæruld og tusindfryd, og flere slags siv: dunhammer, tagrør, lysesiv, frytle. Siv blev også kaldt »flæg«, deraf mosens navn. De olivengrønne lysesiv med den brune blomsterstand groede i tuer, og deres marvfyldte stængel kunne bruges som væge i et lys. Man kunne også flette legetøj af dem, spidse hatte, dukkestole, små mænd, min mor havde vist mig hvordan. I mosen var der altid flere vibepar, der skreg og tumlede sig og buldrede med de brede vinger. Men først og fremmest var der jo gravene, hvor morbror Niels skar tørv. De lå til tørre i græsset, inden de blev stablet kunstfærdigt i skruer, der lignede omvendte snurretoppe. Der var et mylder af liv i tørvegravene, frøer og tudser, snegle og insekter. Men man måtte ikke gå for tæt på. Faldt man i det stille, mørke vand var det døden!

Om formiddagen rendte mor og jeg tit »op te' Søren«. Det var nabogården mod nord, hvor vore slægtninge boede. Søren var bedstefars yngre bror, der havde overtaget gården efter forældrene, og han var død under »den spanske syge«, men »Søren« blev gården ved med at hedde i vores familie. Nu drev Sørenns enke, faster An', gården sammen med tre voksne børn, Marie, Niels og Kristian.

Der var en sti mellem de to hjem, som ikke groede til. Vi balancerede først på gangbrættet over »den rø'e grov«, gik over bedstefars kløvermark og gennem »Søren« kornmark. Så kom vi østen om gavlen på den store, røde lade, langs vognporten og ind på den stenpikkede gårdsplads. Vest for gårds-

Høst 1913. På vognen Johannes Jakobsen, dansk-amerikaner, og morbror Niels. Ved siden af vognen Jens Peter Christensen. Høstbillederne og andre billeder i artiklen fra 1913 er fotograferet af min ældste morbror, Jens.

pladsen lå en staldlænge, og langs dens nordre side lå stuehuset. Det var langt og hvidkalket, med stråtag, mange seksrude vinduer og to indgange. Vi gik til den fjerneste, kom ind i baggangen, der havde gult murstensgulv, og derfra til venstre ind i bryggerset. Her opholdt faster An' og Marie sig gerne, og vi blev hilst med højroset hjertelighed. Til højre for baggangen var der mange rum: tre stuer, et par kamre, en forgang, enorstue og et fint lakeret og ferniseret køkken, som blev brugt til anretterum, når der var gæster, og til opbevaring af porcelæen og køkkentøj af kobber, og med et komfur, som jeg aldrig har set i brug. Det var bryggerset, der var husets hjerte. Det var et smukt rum. Der var hvidkalkede vægge, rødt murstensgulv, et slidt og hvidskuret køkkenbord, nogle taburetter og en køkkenstol, en lav skammel til vandspanden, et komfur og en gråmalet tørvekasse, to vinduer med ternede bomuldsgardiner. En mørkferniseret skrålem førte op til spisekamme-

ret og ned til kælderen. Der var en helt særlig duft i det bryggers, af ulmende kvas og nypudset komfur, af kogende vand og af rene karklude. Karlene havde været inde til formiddagskaffe, der var vasket op, med brun sæbe og soda, og gulvet var så nyvasket, at der endnu stod lidt vand i murstenenes slibte hulninger. Der var varm kaffe på kanden, og Marie susede med buldrende skørter og stivet forklæde over i »den pæn' kykken« efter kopper, forsvandt op i spisekammeret og kom tilbage med en skærekage og en asiet med småkager. Snakken gik skiftevis oprømt og lattermildt, skiftevis lavmælt og alvorligt mellem de tre kvinder. Jeg sad på tørvekassen bag døren og både hørte og hørte ikke. Min opmærksomhed var mest vendt imod kagerne og mod den ældgamle, gulgrå kat, som jeg havde fået samlet op til mig. Den havde ellers sin plads på skrålemmen op ad komfuret, men måtte nu finde sig i, med sammenknebnede øjne og tilbagelagte ører, at blive løftet og strøget, så hårene fæg i solskinet. Når kagerne var spist og katten sprunget ned, fik jeg Marie til at gå med mig ud i baggangen og hejse loftstrappen ned, og jeg steg til vejrs på det store dunkle loft med de tre skorstene og dyngen med sædekorn. I den ene ende af loftet stod der ting og sager, gamle lamper, portrætter, husgeråd, en dragkiste. Bagved den gemte sig en opredt dukkeseng, hvor en fuldtpåklædt dukke sov sin tornerosesøvn. Jeg løftede hende forsigtigt, og hun slog blikket op, men hun var så mærkelig og lugtede ligesom på et museum, jeg kunne ikke få mig selv til at lege med hende og lagde hende ned under dynen igen. Men så fandt jeg de tunge, sortindbundne årgange af gamle illustrerede ugeblade frem, vendte siderne, der var bløde af ælde og generationers bladen, og fordybede mig i forrige tiders tegneserier. Og tiden randt umærkeligt, mens edderkoppen i gavlvinduet nådesløst indkapslede en surrende flue i sit spind og gjorde den til en tavs trådrolle.

Folk og køretøjer, heste og hund foran stuehuset til mine bedsteforældres første gård. 1913.

Men sommerens højdepunkt var nok den dag, da enghøet skulle køres ind. Fra morgenstunden havde jeg gået rundt i en feberagtig forventning, ikke ulig den, som greb én juleaftensdag. Jeg havde jo regnet med, at vi skulle af sted, så snart morgenmaden var spist, men sådan var det ingeniende. Som altid, når de voksne havde noget for, var der de snese af ting, som skulle gøres først eller noget, man skulle vente på. Vejret var naturligvis altafgørende, men selvom det havde været tørvej i dagevis, og selvom solen strålede fra en skyfri himmel, var der alligevel noget, som hindrede den tidlige afgang: duggen skulle være af græsset! Men forberedelserne kunne man naturligvis gå i gang med, gøre vognen og seletøjet parat, lægge skrav på, hente redskaber frem og et tov til at slå om læsset. Hente hestene hjem fra fennen! Og her kunne jeg være med og måske få en ridetur hjem. Alt, hvad der havde med heste at gøre, var morbror Niels' område. Ikke fordi bedstefar ikke interesserede sig for heste, han havde været dragon i Randers, men han var blevet for gammel til at følge hestene i marken, det var morbror Niels, der pløjede og harvede, såede og tromlede. Han holdt af at arbejde med heste, navnlig holdt

han af at pløje. Han skoede også selv hestene, havde en lille smedie i den ene ende af et udhus, med ambolt og blæsebælg, hamre og tænger. Lyden af hammerslag mod ambolt og lugten af svedne hestehove hørte med til mine sommerdage i Fly. Hestene var nordbagger og blev kaldt »dem gul«, men hed ellers store Musse og bette Musse. Jeg kunne ikke se forskel på størrelsen, men nok mærke forskel på temperamentet. Store Musse var den roligste, og det var den, jeg kom op at ride på. De havde altid været sammen og var så knyttet til hinanden, at når der skulle køres med enspænder, løb den anden vrinskende frem og tilbage langs hegnet, indtil de igen var forenede. Det var hopper men de havde aldrig haft føl, for de skulle ikke rakkес af, og skønt de var oppe i årene, var de kønne og kåde som foler. Der var ikke ondt i dem, og jeg sad solidt på store Musses trinde krop og strittede ud til siderne med benene og holdt i den kosteagtige manke, mens morbror Niels for en sikkerheds skyld havde i hovedlaget på den.

Op på formiddagen kørte vi af gårde, først ud på den grusknasede landevej, indtil vi drejede mod vest ad den sandede engvej mellem Pe' Knudsens og Kræn Posts. Vi passerede en række huse og ejendomme: Pe' Slots, Vilhelms, Pe' Fynbos, æ Tækkemands – og bedstefars trekantede kartoffelstykke, som blev kaldt »Ka' Drebbæks«. Ingen vidste rigtig noget om denne Ka' Drebbæk, men jeg vidste, at min farfar havde skrevet en sørgelig vise, hvor han bruger navnet. Det handler om en pige, der dør af sorg, da hendes kæreste gifter sig med en anden. Jeg brød altid i gråd, når jeg hørte den eller selv sang den. Sidst i rækken lå en ruin, som fra gammel tid kaldtes Flintbjerg, men som jeg kaldte »det hullede hus«. Det gav mig et lille gys, når det gloede efter os med sine tomme, rudeløse vindueshuller mellem de krogede frugttræer. Når vi var kommet forbi dette skumle sted, åbnede sig det lyse udsyn over engene. Vejen gik først langs en lille granplantning og var kun et par hjulspor med grønsvær på midten og langs siderne og

med et vidunderligt flor af lilla timian, gul snerre, blåklokke, brunelle, harekløver, sneglebælg. På vejen ned passerede vi en kanal, men åen selv, Karup å, »æ o«, kunne man slet ikke se, før man stod ved dens bred. Det skumplede og skraldede ordentlig, når vi kørte ad de hullede og sandede hjulspor med tom vogn, og man var godt øm bagi, når man hoppede ned.

Og så var vi der! Hele den lyse sommerdag, hele den lyse eng med sine knaprækker af runde høstakke lå foran os. Morbror Niels sprang af vognen, pigen blev stående. Og pigen hed Marie og havde kobberrødt hår og holdt sjov med mig. Morbror Niels skulle forke op, og Marie skulle tage imod og lægge til rette, så at læsset ikke fik slagside. Jeg var bare i vejen og skyndte mig at gå på opdagelse. Først løb jeg ned til åen, som skjulte sig bag de grønne siv. Dér gled den silkeblank, blødt roterende og med smilegruber. Jeg dyppede en finger i vandet og smagte på det. Det var sødt og godt. Jeg brækkede små stykker siv at og smed dem i strømmen og så dem sejle og strande og komme fri og sejle videre, og jeg legede, at det var menneskers møjsommelige sejlads på livets strøm. Det gik der en rum tid med. Så udså jeg mig en fjern høstak og indrettede mig dér med en medbragt flaske saftvand og et stykke kage.

Men så var det, jeg fik øje på storken! Dér, nogle få høstakke fra mig, gik den ganske rolig med bøjet nakke og spejdede efter føde. Fra Viborg var jeg ingenlunde uvant med synet af storke, men det var enten på reden eller på vingerne. Så tæt som her havde jeg aldrig været på den eventyrlige fugl. Forsigtigt kom jeg på højkant og uendeligt forsigtigt listede jeg mig ind på den. Hvad jeg ville den, stod mig ikke ganske klart, måske røre den, måske klappe den på ryggen, den så jo så venlig ud. Men da jeg nåede så nær som til den sidste høstak før målet, sank den ned i knæene og lettede, men ikke skræmt, den fløj bare nogle høstakke bort, klappede de sort-hvide vinger sammen over ryggen og fortsatte sin dukkede søgen.

Høst 1913.

Dette lille spil mellem en fugl og et menneskebarn gentoges nogle gange, uden at fuglen satte en tøddel af sin værdighed til. Til sidst blev den træt af spillet og viftede mig af sig som en plagsom flue. Den fløj simpelthen over på den anden side af åen og genoptog i al magelighed sin afbrudte næringsvej, mens jeg stod tilbage med hængende arme og følte, at hvis der var en af os, der havde dummet sig, så var det i hvert fald ikke storken.

Under hele denne resultatløse jagen var tiden gået og læsset ved at blive surret. Jeg slugte min skuffelse og løb hen til vognen. Marie grinede lidt ad mig, og morbror Niels kom med en lille bemærkning om min storkejagt. Så løftede han mig i vejret, og Marie tog imod mig og halede mig indenbords. Tømmen havde været surret om hjulnavet, mens vi holdt. Nu løsnede morbror Niels den og kravlede op bag hestene, og vi satte i gang.

Det burde være en menneskeret for alle blot én gang i deres liv at have prøvet at køre på hølæs. Så kunne ingen sige, at de

ikke vidste, hvad det var at være lykkelig. At trone højt til vejrs og dog trygt som i en fuglerede og se sig frit om til alle sider. At mærke jordsmonnet bevæge sig under én, blødt og ligesom afrundet af det flere meter tykke lag af tynde strå. At indsnuse den fine, intense duft af mange slags tørrede urter og den stærke lugt af glat hesteskind og svedsort seletøj. At rulle sig sammen og lægge sig med det ene øre boret ned i det knitrende hø og det andet vendt op mod solen og luften, at lytte til den klukkende, dæmpede lyd fra hjulenes nav og fange gulspurvens syvtonede vise, idet vi passerede den lille granplantning. At vugges ganske sagte frem og tilbage og op og ned ad den lange, lange vej, som aldrig kunne få ende. Sådan måtte det være at hvile i Abrahams skød.

Når det blev aften efter sådan en dag, satte man sig en stund på bagtrappen, der vendte mod vest og endnu var varm af solen, den havde suget til sig. Inden aftensmaden havde man fået lunkent vand i en zinkbalje, vasket sig over det hele og taget rent tøj på fra inderst til yderst, for man havde haft støv og græsfrø og »præstelus« alle vegne. Nu sved og brændte det fra utallige små rifter og stik i de bare, brune arme og ben, men man var ren, og man var udfyldt som en frugt af sommer. Solen stod lavt og gennemlyste kornet med et loddent og rødligt skær, og der var faldet fred over landsbyen. Men ikke stumhed, for der lød enkelte menneskestemmer, fuglestemmer, musik. Et sted mellem husene på engevejen var der børn, der råbte og lo, Pe' Slot øvede sig på trompeten, en ko brølede mod aftensolen, og lærkerne sang. Men der var ingen moterlyde. Og nu hørtes en stemme, som måtte lyde fremmedartet for folk udefra, men var fortrolig for os, der boede her: pa-w, pa-w, pa-w! skreg den. Det var Toftgårds påfugl.

Duggen var begyndt at falde, og det duftede berusende af kamille og gråbynke. Da begyndte et stigende og faldende kor ude fra mosen. Morbror Niels kom over gårdspladsen. – »Æ frøer, de synger i awten!« sagde han.

Sommeren var den rigeste tid, og den oplevede jeg i sin helhed. Den mørke tid kendte jeg kun i brudstykker, bortset fra julen naturligtvis. Men julen er ligesom udenfor tid og sted, den er en stump af evigheden, et kik ind i Himmerige. Ellers var mine øvrige oplevelser af det landlige år samlet omkring fastelavn og efterårsferien. Fastelavnsmandag oplevede jeg kun en enkelt gang i sin fulde glans. Det må have været i 1932 eller 1933, da jeg var en syv-otte år, og det var klingrende frost med sne og høj himmel. Min jævnaldrende fra nabohuset, Karl Ingemann, stillede i sin bedstemors skørt, sin mors hovedklæde og sin fars vendte vest og sværtet i ansigtet med en brændt prop. Jeg havde lånt en nissedragt af nogle bekendte i Viborg, hvis børn var vokset fra den og løjerne, men den var så rigelig stor til mig, at jeg kunne have godt med varmt tøj indenunder, en lyserød og venlig maske havde jeg også på. Og så drog nissen og kællingen af sted på deres zigzag'ede tiggergang fra hjem til hjem. Penge fik vi vist ikke, men vi fik kager eller boller, som var bagt i dagens anledning, og vi kvitterede behørigt med en sang. Men nu opstod der et dilemma for mig: jeg kunne ikke spise bollerne, fordi jeg havde maske på, og røbe min identitet ved at tage masken af ville jeg heller ikke – skønt det kunne jeg såmænd roligt have gjort, for jeg erfarede bagefter, at ingen havde været i tvivl om, hvem der gemte sig bag nisse-forklædningen. Men jeg prøvede at opretholde illusionen om at være ukendelig og udskilte mundvand bag masken, der blev fugtig og blød, mens Karl Ingemann ufølsom guffede boller i sig. Da indgik jeg et kompromis med mig selv: jeg gik hjem og klippede underansigtet af masken, og resten af turen var reddet.

Men vi havde det bedste tilbage. Sidst på dagen skulle vi til »Fastelavnsliæg« i forsamlingshuset. Det var en fest for børn, men der var hverken udklædning eller tøndeslagning. I byen ville vi have kaldt det et bal, på landet havde man beholdt det gamle, poesifyldte ord »leg«, og det var dans til spillemands-

musik. Spillemandene var Peder Daasbjerg på fløjte og Kristian Hansen på violin, og dansene var Rheinlænder, sekstur, svejtrit, hopsa, »Tyv, ja tyv«, »Den toppede høne«, »Skomagerpolka«, »Lotte gik«, og nogle af melodierne havde specielle navne, »Møns hopsa«, »Rø'e lu'«, og »Fedri Mikkell«, som jeg troede hed »Fætter Mikkell«. Min mor og morbror Niels var gode dansere og havde lært mig trinene hjemme på gulvet, mens de traliede til, så jeg var skam velforberedt, og jeg var ikke »a'e gullet«. Det skyldtes nu især, at jeg bød drengene op, hvis de ikke bød mig op. Navnlig var der en stor, pæn dreng, som jeg havde et godt øje til, men efterhånden gik det vist op for mig, at han var lidt forlegen ved mine ihærdige inklinationer. Flygtede han måske ligefrem? I hvert fald opgav jeg ham og dansede med pigerne i stedet for, navnlig husker jeg Maren i Ballekjær, der havde så søde øjne og et ansigt som en æble-rose. Vi var hinandens »ganninger«, som det hedder, når man stemmer oversens i sind og skind. Jeg så hende aldrig siden.

Efterårsferien kaldtes også kartoffelferie fra dengang børnene på landet fik fri fra skole for at arbejde med noget nyttigt! Jeg har set flere af mine jævnaldrende ligge på deres knæ i den våde jord og tage kartofler op, men det blev jeg nu ikke sat til. Det var morbror Niels' arbejde. Det var også ham, der gravede de nye kartofler op om sommeren, gjorde dem rene i flere hold vand og satte dem i en spand ved bagindgangen, parate til at blive puttet i gryden. Bedstefar sørgede for »ildebrændsel«, kvas og tørv til komfur og kakkellovn, og han passede haven. Af udearbejde mindes jeg kun at have set bedstemor plukke ærter og stikkelsbær og samle æg ind. Der skulle ikke slides for meget på hende. Pige havde hun jo også. Men hun var da stadig aktiv husmor i - 30'erne, var da endelig heller ikke så gammel, omkring de 70, men virkede naturligvis meget ældre end de fleste nutidige 70-årige. Det gjorde landbokvinder dengang. De fleste havde jo også haft nok at stå i, mens de var yngre, meget tungt arbejde, folk på kost, og, ikke

Høst 1913. Til venstre mine bedsteforældre ved deres første gård.

at forglemme, en stor flok børn. Det gjaldt også min bedstemor.

Jeg nævnede, at min bedstemor var hjemmemenneske. Hun var også et indemenneske. Selv på sommerdage var det en undtagelse at se hende udendørs. Hun trivedes bedst ved at liste på tøjsko i sine stuer og vende og dreje på potteplanterne og kikke ud ad vinduerne og følge med i, hvad der kom forbi på landevejen. Og hun kunne få lange tider til at gå med at pusle i sovekammeret og ordne sine kommodeskuffer. Men hun lavede da også mad på komfuret, i hvert fald de mere specielle ting, for hun var god til at lave mad, hvade i sine unge år lært madlavning på en kro. Hun reparerede også sine mandfolks tøj, satte store bødeklude på arbejdsbukserne, stoppede og strikkede sokker, strøg med tunge jern, der blev opvarmet i komfuret, rullede tøj på loftet med noget så avanceret som en maskinrulle, der bestod af et jernstativ med to valser, et stort hjul og et håndsving på siden. Sylte og henkoge frugt og saft gjorde hun naturligvis, rabarber, ribs, solbær og blommer,

som blev til marmelade, der blev serveret i en mønstret, lyseblå glasskål til det hjemmebagte sigtebrød, som vi fik til eftermiddagskaffen og som lå til svaling med små huller i skorpen efter strikkepindenes prikken. Af og til blev der også bagt »hwer'kåg'«, en kringle med syltetøj i og sukker strøet på. Jeg troede længe, at det betød »hverdagskage«, for den kunne ærligtalt godt blive lidt »dawle« i smag og konsistens, når den ikke længere var friskbagt. Siden gik det op for mig, at det simpelt hen betød hvedekage.

I middagsstunden, når de voksne sov, var der godt at sidde i bedstemors køkken, mens efterårsregnen strittede skråt mod ruderne. Jeg sad ved det lyse, ferniserede køkkenbord med mine evige tegnerier og havde fået lov at låne morbror Niels' farveblyanter, som opbevaredes i en Hirschsprung-cigarkasse i et lille skab fra 1794. Jeg havde også fået lokket et par stykker papir fra bedstemor, med formaning om at begynde i et hjørne og tegne det fuldt, også på bagsiden. Bedstemor gemte alt, hvad der kom ind i huset af indpakningspapir og poser, glattede det omhyggeligt ud og puttede det i en køkkenbords-skuffe. Hvor de dog passede på tingene, de gamle folk! Mændene samlede på brugte søm og skruer og kramper, havde dem i blikdåser, gemte på sejlgarn og gammelt jern. Konerne gemte også på dåser og æsker, havde knapper og hægter og lommetørklæder og bånd i dem. Flasker blev gemt og rensat og brugt fra år til år. Tømte vinflasker var jo en sjældenhed! Brødknivene blev slidt så smalle som sivblade, skærebrættene var hule af menneskealdres brug. Bedstemor havde et skærebræt af facon som en gris, og den havde mistet både hale og ben, men smidt væk blev den ikke. De daglige spiseremedier, gafler og knive, tallerkner og kopper, skåle og fade, var mere end tarvelige, skrammede, skårede, klinkede, men brugt blev de, til de faldt fra hinanden.

Men hvor de også hægede om deres beskedne klenodier! Inde i buffeten opbevaredes det pæne, blåblomstrede porce-

læn, de få, men kønne, gamle sølvskeer, kagetallerknerne med de tre H.C. Andersen'ske svaner på, de små, hvide salthøns, en flot nikkelkaffekande med inskription 1888-1913, som var en sølvbryllupsgave fra naboer. Og de tolv glas på fod, med en rosenkrans og en inskription graveret ind: »Til Fader«, »Til Lykke«, »Til Erindring«, et par også med hjorte mellem sten. Jeg skænkede vand i dem, og legede, at hjortene vadede i en bæk. Her stod også bedstefars første markedsgave til sin unge kone, et hvidt porcelænsfad med mosroser og guldkant, givet og gemt i kærlighed. Og ovenpå buffeten stod de to små heste i hvid »bisquit«, med mulerne over hinandens kryds. Dem og glassene og markedsgaven hæger jeg nu om.

Bedstemor hørte ikke til dem, der rendte »i æ bøj«, hun lod verden komme til sig. En fast kontakt udadtil var naturligvis »æ post«, og i alle de år, der vejer mest i min erindring, var det jo Martinus. Han kom fra en anden egn og blev på en måde ved med at være en fremmed, ungkarl og noget for sig selv som han var. En høj, kantet person med frostbidte ører og et militærisk anstrøg, fra det lille overskæg til de korte latterstød. »Hå!Hå!« Martinus talte hakkende og hurtigt og sluttede hyp-pigt sine udtalelser med et »sejer a-sejer a-sejer a så!«, ligesom han også flittigt brugte en ed, »bander'en«, som ellers ikke kendtes i Fly. – »Det kan a bander'en gjør!sejer a-sejer a-sejer a så! Hå!Hå!« fastslog Martinus Post. Når vi holdt ferie i Fly, bød far ham gerne en cerut og underholdt sig med ham. Det passede ham vist godt. Han boede i et lille rødt murstenshus skråt overfor kirken og havde en bi-indtægt ved at forhandle cykler, som han opbevarede indendøre, så der var ikke plads til stort andet i huset end bord, stol og seng. Mine forældre og jeg fik vore cykler hos Martinus, og det var godt kram, der holdt vor tid som aktive cyklister ud. Martinus selv cyklede rundt, et stort fremskridt i forhold til tidligere, hvor posten gennemførte sin ofte lange rute til fods. Han fungerede tillige som skaffer ved sammenkomster i forsamlingshuset og som for-

mand og opsynsmand sammensteds, et hverv, han varetog med ildhu. Da han var blevet pensionist, så man ham dagligt i og omkring forsamlingshuset, om sommeren i hvid lærredsjakke og med rive og skuffejern.

En fast kontakt til omverdenen var også mælkekusken, men han kom som regel ikke længere end til vejkanten, hvor han hentede de fyldte mælkejunger om morgenen og kørte dem til Trevad mejeri. På tilbageturen afleverede han så junger med skummetmælk til kalvene og kærnemælk til husholdningen. Ind imellem lå der også en pakke smør ovenpå låget, som bedstemor havde sendt bud om. Mælkekusken var i en årrække Jakob Mortensen, der havde en ejendom ude på »Tværagre«. Når jeg nu tænker over det, må det i grunden have været en hård tørn – tidligt af sted på åben hestevogn i alt slags vejr, tumle med de tunge og kolde mælkejunger, køre den lange rute med mange afstikkere, for at få alle med - og så næsten samme proces på hjemturen. Landbruget derhjemme skulle jo også passes. Nogen guldgrube har mælketuren formodentlig ikke været, men dog en fast ekstraindtægt. – Man sagde forøvrigt ikke »junger«, men »spande«, og det var da et stykke arbejde at »gjør' spand' rejn«. Det skulle jo gøres meget omhyggeligt, så der ikke blev klaget fra mejeriet. Efter rengøringen blev spandene sat med bunden i vejret på et vejrgårnet træstativ opad staldmuren.

En gang om ugen kom der en vogn med rugbrød, og slagteren kom også til døren med varer, fårepølse blandt andet. Det var Karl Vestergaard, og han var en munter mand, der holdt spøg med mig ved at vippe min stol lidt bagover, når jeg sad ved køkkenbordet og tegnede, hvad jeg tog ham meget ilde op.

Naboer kom naturligvis jævnligt i et eller andet ærinde og tog sig gerne tid til at snakke. Det skete også, at der var bud til morbror Niels, om han ville se på en maskine, der ikke ville makke ret, eller en klokke, der ikke ville gå. I sin egenskab af

urmager var han oppe på loftet i en gård og se på en gammel bornholmer, hvis værk lå spredt til alle sider, fordi børnene havde fået det at lege med. Morbror Niels samlede det spredte, tog det med hjem – og fik uret til at gå! Han overtog det, satte det pænt i stand og forærede min mor det i fødselsdagsgave. Nu står det hos mig, og det ikke alene står, men det går og slår så præcist som Jens Olsens verdensur. Det er fra før Stavnsbåndets løsning, fra 1785.

Undertiden kom også Trine Nedergaard, eller »Nej'go'«, som man sagde, til vor dør. Hun boede til leje i et hvidkalket, strå-tækt hus, som var resten af en lille »aftægtsgård«, som mine oldeforældre havde beboet i deres alderdom, og som nu tilhørte min bedstefar. Trine var enlig mor med to piger, Karen og Doris, som jeg sommetider legede med. Vi legede tagfat, som blev kaldt »Pløs«, fordi man oprindeligt skulle røre hinanden på den lap, pløsen, som afsluttede stunthosen. Vi flettede også ting af siv, og jeg lærte, at det hed »syvvi«. Trine arbejdede med hvad som helst, høst, roer, kartoffeloptagning, tørv, og det var nok tørvearbejde, hun kom for at aftale. Hun gjorde hårdt karlearbejde, og hun var så forslidt, at hendes arme og hænder var konstant krummede og ikke kunne rettes ud. Siden boede der et malerisk par i huset, som hed Fillies og Jette. Han var dårlig til bens og så lidt skummel ud, havde vist også en lidt skummel fortid, men man kunne endnu se, at han havde været en ganske flot karl engang. Han mindede om en gammel taterhøvding, og noget fremmedartet var der muligvis ved hans oprindelse, navnet skulle vist være skotsk. Jette havde et bredt ansigt med høje kindben, omgivet af et rødt hovedtørklæde. Hun må have været ude for en hård medfart, for hendes næse var brækket. De faldt vel begge udenfor det lille landsbysamfunds normer, men man tog dem med som en kolorit på hverdagen.

Når jeg var på ferie i Fly, var Karl Ingemann en fast gæst. Han var søn af Thorvald Porskjær, der var gartner, og Bolette, dat-

ter af Pe' Knudsen og Trine, der havde embedet som ringere. De boede i en ejendom syd for bedstefar og bedstemor, og de to familier havde været naboer i et par mennskealdre. Min mor havde leget dagligt med Bolette, da hun var barn, og nu legede jeg med Bolettes dreng, selvom hans mor prøvede at lægge en dæmper på hans hyppige besøg hos os. »Det er da ett' sikker', te Kjesten regner og spøg' me' dæ'. Hun ka' nok slet ett' forsto hwa' do sejer«. Men Karl Ingemann var samarbejdsvillig: »Jamen, a ka' da godt sej' »jæ'« te' Kjesten!«. Der opstod nu ingen sprogbarrierer mellem os, og det var nok snarere mig, der lærte at sige »a« til Karl Ingemann. Men en gang om ugen kom han i et helt legalt ærinde, nemlig for at aflevere »Ugens Nyheder«, som de to husstande delte. Det var et tyndt og lidt trist udseende blad, så vidt jeg husker trykt med gotiske bogstaver, og det er egentlig aldrig gået op for mig, hvorfor man opretholdt abonnementet, der måske daterede sig fra århundredets begyndelse. Jeg ved ikke, hvad det var for nyheder man fik i det blad, men måske stod der nogle oplysende artikler deri eller nogle opbyggelige betragtninger eller særlig gode føljetoner. Jeg interesserede mig kun for den halve side, der var helliget børn og hvor der stod småfortællinger, gåder, lege, logogriffer, – og en sætning, som jeg har slæbt rundt i min hukommelse indtil nu og som jeg derfor trænger til at komme af med: »En af dem der red med fane«. Det specielle ved denne sætning gik op for én, når man læste den bagfra. Jeg glædede mig altid, når »Ugens Nyheder« lå på køkkenbordet. Det gjorde jeg ikke, når det var »Skive Folkeblad«, som man også holdt i huset, og som de voksne læste fra a til z. Der var intet andet, der kunne fange mit barnlige øje, end den lille sorte kliché af en hest over annoncer om bedækning.

Med mellemrum kom Jens Lau'sen for at blive klippet. Han var sådan en kær gammel mand, altid med et smil og en munter bemærkning, når man mødte ham på vejen. Og det gjorde man tit, for han havde været landpost og måtte ud at røre sig. –

»En ska' hold' æ bjentøj i gång!« sagde han. Den daglige tur gik fra det hvide hus overfor kirken og op i brugsforeningen, hvor hans søn Marius var uddeler. Men nu satte han sig fromt på en taburet i køkkenet, fik et håndklæde over skuldrene, bøjede sin nakke og lod morbror Niels håndtere saks og klip-pemaskine. – »Da a war ung,« sagde Jens Lau'sen, »da tød a, te mi' pand' war for law-men no goer 'en snår' hiel om i æ nakk'!«. Det var også i køkkenet bedstefar barberede sig. – »A ska' vis' ha' mæ' balbiere'!« sagde han og gned sig om den gråstubbede hage. Så fandt han remedierne frem: kosten af græv-linge-hår, barbersæbe-stangen, spejlet, som var rundt og kunne drejes i flere vinkler og var monteret på et nikkelstativ, som var støbt ned i en fod af opalglas med en fordybning, vist beregnet til barbervand, men det brugte han den nu ikke til. Men vigtigst af alt: den lange, smalle barberkniv, som var til at folde sammen. Han foldede den ud og sleb den på en læderrem, der hang bag det broderede pynteviskestykke. Så satte han sig, dypede kosten i en skål med varmt vand, fugtede huden, gned sæbe ind og brugte kosten, til det skummede. Han fandt den vinkel på spejlet, hvor lyset faldt bedst, og så fattede han kniven, strammede huden ud med fingrene og begyndte forsigtigt og med agtpågivende øjne i spejlet at trække brede, rødlige baner i sæbeskummet, som han strøg af på en avis. Han trak vejret hørligt imens, og man skulle helst ikke tale til ham. Men bedstefar var sikker på hånden og fremstrådte glat og uden snitsår efter operationen.

Der var varme i bedstemors køkken. Og der udgik lys derfra, for det var dér husets petroleumslamper samledes, når glas-sene skulle pudses, vægen skiftes ud og petroleum-»olli« hæl-des på beholderen. Der var de små køkkenlamper til at hænge på væggen eller til at bære rundt i huset, op på loftet, eller ned i kælderens, hvor de fleste madvarer opbevaredes. Der var et par store, flotte bordlamper, med underdel af bemalet glas eller rigt forsilret metal og med en kuppel af mattéret glas med bil-

ledmotiver. Men mest betagende af alle belysningerne var hængelampen over spisebordet, med hvid glaskuppel, der blev understøttet af tre guldbronzerede arme, formet som havfruer.

Men der var et andet sted på gården, hvor der var lys og varme i den mørke tid på året. Det var kostalden, »æ nøds«. Jeg var med ved aftenfodringen og aftenmalkningen i det dunkle skær af en flagermuslygte. Morbror Niels havde hentet grutning i en tønde i laden, med en udtjent natpote, hvor emaljen var slået af og hanken manglede. Han havde fyldt det i en spand med vand og rørt rundt i det med en træstok, mens hans kæmpeskygge overdimensionerede hans bevægelser oppe mellem hanebjælkerne. Så havde han taget lygten med sig og var gået ind i stalden og havde tømt spanden i svinenes ædetrug, og den forfærdelige skrålen var blevet afløst af slubren og smasken. Køerne havde fået deres foder af roer og hø, og nu sad han og bedstefar på hver sin trebenede malkeskammel i båsens halvmørke og med panden ind i koens varme lysk. Der lød en to-tonet musik derindefra, først fin og klinger, når strålerne ramte spandens bund, men, efterhånden som spanden fyldtes, dump og mættet som en stor kats spinden. Køernes haler var bundet op, for at de ikke skulle piske med dem og genere malkerne og svine mælken til, og de pustede og gumlede, raslede med bindsler, tømte sig ind imellem med en voldsom pladren og fyldte lunheden med den kraftige lugt af ajle. Kattene sad som to kugler på gangen mellem grebningen og svinestien og ventede. Nu rejste morbror Niels sig, og kattene rejste sig også og snoede sig om hinanden med halerne til vejrs. Der blev hældt mælk i deres drikkekar, en gammel træskobund uden overlæder, og de blev igen til to kugler, mens de labede mælken i sig med småbitte hurtige lyde. Der var en tilfreds indtagelse af føde over det hele, og et vekslende spil af mørkt rødbrunt og dybviolet over de tunge kokroppe, og dæmpede glimt som af gammelt guld i halm-

stråene, som grisene skruslede rundt i. Mælken blev båret ud, siet ned i lågspanden og stillet til køling. En portion blev taget fra til husholdningen, den første kandefuld skulle vi have til »wor nætter.«

Aftenmalkningen var endt. Jeg stod et øjeblik i den åbne ladedør og så op mod himlen. Regnen var hørt op, og en diset nymåne, som kanten af en negl, viste sig mellem et par matblinkende stjerner. Så rendte jeg i mine små træsko over gårdspladsens våde hjulspor mod køkkenvinduets gule, mørkternede lysfelt.

Mine bedsteforældre blev meget gamle. Bedstefar døde i 1952 som 90-årig, bedstemor seks år senere som 94-årig. De oplevede at få elektricitet, at få vand indlagt, at få flaskegas, at der kom traktor på gården. Men da var de blevet tilskuere, de kom aldrig rigtig ind i den nye tid. De var selv født ind i en ny tid, i begyndelsen af 1860'erne, havde oplevet den mest utrolige epoke indenfor landbruget i historisk tid, blomsten af en udvikling, som havde sin rod i Stavnsbåndets løsning i 1788 og foldede sig ud i løbet af 1800-tallet og begyndelsen af dette århundrede. Den hektiske udvikling efter anden verdenskrig oplevede de ikke, kom ikke til at se køer stå på stald året rundt eller afpillede høns stå på trådnets i snævre bure. Oplevede ikke i tusindvis af gode familiebrug blive nedlagt. De blev også skånet for at opleve, at viberne forsvandt fra mosen og frøerne forstummede.

De blev i deres hjem, til de døde, og man søgte tilbage til dem med mellemrum, sad en stund i deres skygge og hvilede sig, inden man fløj bort igen. De sidste år, min bedstefar levede, havde jeg min lille dreng med, en ny Jens. – »Det er en stærk dreng!« sagde oldefar anerkendende. »Han blywer nok dragown!« og oldemor fandt en blikdåse i sin kommodeskuffe og gav ham et stykke brystsukker. Oldefar bøjede sig frem og så kærligt på ham. – »Bette stump!«, sagde han.

»En sund sjæl i et sundt legeme« Idræt på landet 1861-1914

Af Niels Mortensen, Skive

Niels Mortensen fortsætter her med at fortælle idrættens historie i Skives opland. Det mest af beretningen findes i Skive-bogen 1987.

Delingsførerforeningen.

Den nye gymnastiks fremtrængen i sognene skyldtes først og fremmest de mange unge mænd og kvinder, der efter et højskoleophold gik ind i skyttekredsens gymnastikafdelinger som ledere og lærere.

Grundtvigianske højskolefolk oprettede i 1889 en landsdækkende delingsførerforening, der fik en afdeling i Viborg amt med mejeriejer Esper Andersen, Jebbjerg, som formand.

Efter århundredeskiftet steg interessen for foreningen indenfor VASF. Formanden for VASF, pastor Bruun, Levring, fremhævede delingsførerforeningens »store betydning, idet den ligesom danner et led mellem skytterne og bestyrelsen«. (Skive Folkeblad 24.4.1901) I efteråret 1901 dannede delingsførere fra Viborg amts østlige del »Delingsførerforeningen for Viborg Amt«, og et halvt år senere kom Salling-delingsførerne med. På et møde i april 1902, arrangeret af bl.a. formanden for den nystiftede Roslev Gymnastikforening, Niels Pedersen, indmeldte ca. 20 delingsførere fra Salling sig i Delingsførerforeningen. Selvom VASF blev delt i to foreninger i 1905, holdt Delingsførerforeningen sammen til 1915,

hvor delingsførerne i Salling fik deres egen forening, Salling Delingsførerforening, i forbindelse med Salling Herreders Skytteforenings eksklusion fra De danske Skytteforeninger.

Delingsførerforeningen fik tilskud til sit arbejde fra amtskytteforeningerne. 1910 fik foreningen et tilskud fra SHS på 69 kr. til afholdelse af den vigtige årlige delingsførersammenkomst, hvor medlemmerne diskuterede fælles problemer og modtog nye impulser fra højskoleverdenen i form af gymnastikundervisning og foredrag.

Efterhånden som gymnastikken også blev en del af aktiviteten i egnens ungdomsforeninger, fik Delingsførerforeningen medlemmer, der ikke var medlemmer af skyttebevægelsen. I marts 1925 drog foreningen konsekvensen af denne udvikling og den stærkt faldende interesse for skydning. På Salling Delingsførerforenings initiativ stiftedes Salling Gymnastikforening på et møde i Skive den 25. marts 1925.

Skyttebevægelsens kulmination 1895–1914.

Perioden fra midten af 1890'erne og frem til 1. verdenskrigs udbrud er skyttebevægelsens kulminationsår i Viborg amt.

Medlemstallet voksede i årene efter 1905, hvor det blev nødvendigt at dele VASF i to foreninger, for derefter at falde drastisk i krigsårene.

Udviklingen i de to foreningers medlemstal var – lidt forsinket for SHS' vedkommende – helt parallel: Det samlede medlemstal faldt efter delingen og gymnasterne blev dominerende i foreningerne.

I VASF faldt medlemstallet allerede 1905–10 og fra 1915 var gymnasterne i flertal.

I SHS kulminerede medlemstallet lidt senere, nemlig i 1911, hvor foreningen havde 1002 medlemmer. Til gengæld var gymnasterne i flertal allerede i 1907. Tilbagegangen i SHS' medlemstal var langsommere og senere end i VASF², men for begge foreninger var krigsudbruddet i 1914 en katastrofe.

Den 1. august 1914 blev skydningen indstillet i de fleste skyttekredse, da »kærnetropperne«, som formanden for SHS i 1915 kaldte skytterne, blev indkaldt til Sikringsstyrken. Men allerede inden da, var det klart, at skyttebevægelsen var i krise: På SHS' generalforsamling i 1915 måtte formanden, tømrer Vinkel, Skive konstatere, at året 1914 ikke har været et godt år for skyttesagen. Det var krigen, der var skyld i tilbagegangen for skydningen, men, og det var nok det værste, gymnastikken var allerede på tilbagegang i vinteren 1913–14, altså før krigens udbrud. »Vi befinder os for øjeblikket i en bølgedal, og om vi igen vil nå at komme op på bølgekammen, er jo ikke godt at sige, men lad os håbe det bedste«. (Skive Folkeblad 12.3.1915)

Skyttebevægelsen og kvinderne.

Den store vækst i antallet af gymnaster efter århundredeskiftet skyldtes først og fremmest, at kvinderne nu også blev optaget som medlemmer af skytteforeningernes gymnastikafdelinger.

De danske Skytteforeningers Overbestyrelse indtog en afvisende holdning overfor kvinderne. Overbestyrelsen kunne godkende optagelse af kvinder i gymnastikafdelingerne, men ville ikke være med til at optage dem som ligeberettigede medlemmer med ret til at deltage i skydning.

På De danske Skytteforeningers generalforsamling i 1906 foreslog bl.a. Salling Herreders Skytteforening, at kvinderne fik ret til at blive fulgyldige medlemmer af skytteforeningerne. Forslaget vakte ikke stor begejstring. Nogle delegerede mente, at optagelsen af kvinder ville betyde en højnelse af tonen på skydepladserne og derved virke forbedrende på moralen. Andre, bl.a. gårdejer Olsen fra Hobro Skyttekreds, sagde ligeud: »Det er ukvindeligt at skyde, derimod hører kvinden hjemme i gymnastiksalen«. Kvinderne måtte godt være med, men ikke på lige vilkår med mændene, konklude-

rede generalforsamlingen. (Skive Folkeblad 12.4.1906)

Med den fulde gennemførelse af den kvindelige valgret ved grundlovsændringen i 1915 meldte spørgsmålet om kvindernes rettigheder i skytteforeningerne sig igen:

Rødning Skytteforening havde forsøgt at sende en kvinde som repræsentant til SHS' generalforsamling, men hun blev bortvist, og i 1913 foretog Skive Skyttekreds det radikale skridt at optage kvinderne på lige fod med mændene og lade dem deltage i skydningen.

SHS blev tvunget til at tage fat på spørgsmålet endnu engang:

På generalforsamlingen i 1914 blev der nedsat et udvalg på 7 mand for at undersøge mulighederne for eventuelt at optage kvinder som fulgyldige medlemmer af SHS.

Resultatet af udvalgets undersøgelser blev fremlagt på generalforsamlingen i 1915 af SHS' formand, tømrer Vinkel, Skive. Vinkel kunne fortælle, at naboforeningen VASF allerede havde prøvet at få gennemført en vedtægtsændring, der gav kvinderne ret til at blive optaget på lige vilkår med mændene, men var blevet tvunget til at fjerne bestemmelsen igen, da »Overbestyrelsen aldeles ikke ville høre tale om noget sådant«. SHS' bestyrelse mente, at »det vil være i overensstemmelse med tidens demokratiske krav, at der indrømmes kvinden ligeberettigelse med mændene«, så derfor ville bestyrelsen arbejde for at få gennemført ligestillingen, »når lejligheden dertil melder sig«. Efter en længere debat blev bestyrelsens holdning godkendt med 15 stemmer mod 10. (Skive Folkeblad 12.3.1915)

I 1919 meldte lejligheden sig. De danske Skytteforeninger tog navneforandring til De danske Skytte- og Gymnastikforeninger, ændrede sin formålsparagraf og gav kvinderne fulde medlems rettigheder. Men da stod flertallet af skytteforeningsmedlemmerne i Salling udenfor landsforeningen – ekskluderet for antimilitarisme!

Skydning og gymnastik.

Oprettelsen af rene gymnastikforeninger og væksten i antallet af gymnaster i skytteforeningerne, som ikke deltog i skydeøvelserne, blev efterhånden en trussel mod skyttebevægelsens nationale og politiske grundlag. Mange af de nye medlemmer var slet ikke interesserede i skydningen, som Højres officerer og nationalt indstillede grundtvigianere fra Venstre anså for skyttebevægelsens hovedopgave. »Skyttesagens betydning«, sagde VASFs mangeårige formand, venstremanden og grundtvigianeren pastor Bruun, Levring, på De danske Skytteforeningers generalforsamling i 1906, »ligger i at vække sansen for landets forsvar«. Derfor måtte han tage skarpt afstand fra enhver tanke om at skille gymnastik og skydning fra hinanden: At gøre »det hænger sammen med forsvarsnihilisme. Skydning og gymnastik bør ikke skilles ad. Skydning bør være det centrale«. (Skive Folkeblad 12.4.1906)

Der var god grund til, at pastor Bruun råbte vagt i gevær overfor tankerne om at ændre på skyttebevægelsens politiske grundlag, for mange mere radikalt indstillede venstremænd arbejdede allerede på at give bevægelsen et andet grundlag: Da SHS blev udskilt fra VASF i 1905, ønskede den nye forenings bestyrelse at ændre foreningens formålsparagraf, »som man fandt var snæver og havde et noget for militaristisk anstrøg«. I stedet udarbejdede SHS' bestyrelse en ny formålsparagraf: »Foreningens navn er »Salling Herreders Skytte- og Gymnastikforening«, og dens formål er: dels blandt mænd af alle samfundsklasser at udbrede og vedligeholde færdighed i riffelskydning, dels blandt både mænd og kvinder af alle samfundsklasser gennem gymnastik og legemsøvelser at udvikle ånden og styrke legemet og derved på en ligeså adspredende som gavnlig måde at udfylde en del af ungdommens fritid«.

Forslaget blev enstemmigt vedtaget af SHS' generalforsamling – og så blev det kasseret af De danske Skytteforeningers overbestyrelse. Navnet skulle være »Salling Herreders Skytte-

forening« og formålet »ved udbredelse af færdighed i riffel-skydning og legemsøvelser at udvikle medlemmernes evne og styrke deres vilje til at forsvare fædrelandet, at forberede unge mænd til at indtræde i hæren og at vedligeholde skydefærdigheden hos de ældre«. (Skive Folkeblad 5.5.1915)

SHS var tvunget til at acceptere overbestyrelsens krav, hvis foreningen ville blive i De danske Skytteforeninger. Men utilfredsheden med overbestyrelsens forsvarsvenlige linie og dens prioritering af skydningen kunne selvfølgelig ikke kvæles ved tvang, og den store vækst i antallet af gymnaster i årene efter århundredeskiftet styrkede kritikerne.

Allerede i 1908 foreslog den ivrige gymnast og radikalt indstillede venstremand, gartner Asger Lavrsen, Roslev, på SHS' generalforsamling, at foreningen fremover skulle oprette 3 slags delingsførerkurser, et i gymnastik, et i skydning og et blandet: »De rene gymnastikkursus var nødvendige, fordi der var en del kredse, som kun interesserede sig for gymnastik, medens de ikke ville have med skydningen at gøre. Skulle ... de være med til skydekursus'erne, risikerede man, at de meldte sig ud.« (Skive Folkeblad 1.4.1908) Forslaget fik opbakning af generalforsamlingen, og dermed tog gymnasterne i Salling endnu et skridt bort fra skyttebevægelsens grundlag.

Skydning: Sport eller folkesag.

Mens skytteforeningernes ledere lagde vægt på foreningernes politiske og opdragende opgaver, var mange af foreningernes medlemmer mere interesserede i at dyrke skydningen som en sport for at blive den bedste og vinde flest præmier. Især grundtvigianerne forsøgte af al magt at bekæmpe sportsliggørelsen af skydningen.

På VASFs generalforsamling i 1889 diskuteredes problemet første gang. Generalforsamlingen nedstemte et forslag om at afholde en konkurrenceskydning mellem VASF og andre

Rettrups første hold 1909 i temmelig varieret påklædning. Nogle af spillerne benytter deres gymnastikdragter! Som nr. 1 fra venstre i anden række ses Karsten Nørgård, der i 1920'erne blev leder af idrætsaktiviteterne i Lund-Vinde Ungdomsforening.

amtsskytteforeninger, fordi »disse skydninger ikke havde nogen stor betydning for skyttesagen i det hele, da der ved dem navnlig gives de gamle, særdeles dygtige skytter lejlighed til udmærkelse og til at vinde præmier, medens det især kommer an på at knytte de unge mennesker til skyttekredsene og at anvende alle de midler, det er muligt til dette formål«. (Skive Folkeblad 1.4.1889)

Derfor var det også under grundtvigianernes protest, at VASF i 1895 vedtog, at der skulle afholdes en kvalifikationskydning før amtsskyttefesten i sommeren 1895. Indtil da kunne alle skytteforeningsmedlemmer deltage i præmieskydningen ved amtsskyttefesterne. Ved festerne blev skytterne delt i to grupper efter deres alder, men nu skulle kun de skyt-

ter, der kunne klare visse kvalifikationskrav, have ret til at deltage i præmieskydningen. Den moderate venstremand, redaktør Hans Kofoed, Skive Folkeblad, formulerede kritikken af forslaget om kvalifikationsskydning: Indskrænkes adgangen til deltagelse i amtsskyttefesten, risikerede man, at »skytteforeningen ... kun bliver et skydeselskab. Skytteforeningerne har deres hovedbetydning som opdragende for ungdommen, hvorfor det gælder om at drage så mange med som muligt ... den almindelige deltagelse er hovedsagen, og det må være skyttesagens ledere altid have for øje«. (Skive Folkeblad 18.4.1895)

Selvom Pastor Bruun, Levring, formand for VASF, støttede Kofoed, blev forslaget om klassifikationsskydning alligevel vedtaget.

Modstanderne gav ikke op, og allerede året efter fik de genindført det gamle system. Kofoed slog fast: »Skyttesagen bør være noget andet og mere end blot en sport. Man må ikke ved skyttefesterne indskrænke skydningen til en konkurrence mellem enkelte udvalgte skytter der gennem en lang årrække har øvet skydning som en sport, thi så falder det store flertal fra og befolkningens deltagelse bliver mindre og mindre. Kun når skyttesagen vedbliver at være en folkesag, har den nogen virkelig betydning. (Stærke hør)« (Skive Folkeblad 14.4.1896)

Grundtvigianerne vandt første halvleg af kampen mod sportsliggørelsen af skydningen. Ved århundredeskiftet deltog op mod 1000 skytter i amtsskyttefesterne, som nu blev meget store folkefester. Men samtidig satte sportsliggørelsen sig igennem indenfor skyttebevægelsen ved indførelsen af betalingskydningen som et led i skyttefesterne!

Betalingskydningen.

Da Torolf Kristensen i 1935 skrev sin artikelserie om Ramsing forsamlingshus som »kulturcenter« havde skyttebevægelsen i

Salling mistet enhver betydning. Torolf Kristensen pegede på 2 elementer som årsag til skyttebevægelsens forsvinden: »Skytteforeningslivet gennemgik fra midten af halvfemserne en udvikling, der efterhånden svækkede, ja ganske ophævede dets betydning som faktor i ungdomsopdragelsen. For det første fik man en del unge mennesker med, som kun var med for ballernes skyld. Men hvad der var næsten værre: man opfandt ved denne tid nummerskydningssystemet, der blev drevet til en sådan yderlighed, at det ganske tog livet af al festlighed ved sammenkomsterne og satte det mest overdrevne sportsjageri og det grådigste profitbegær i stedet». (Skive Folkeblad 8.3.1935)

I 1870ernes og 1880ernes avisannoncer reklamerede kroejere og privatpersoner, der gerne ville tjene en skilling ved udskænkning, med »Skive-skydning« om præmier med bal bagefter. Præmierne blev udsat af arrangøren, der hentede pengene til finansieringen ved at opkræve et beløb pr. skud fra deltagerne i skydningen.

Det var den idé, skytteforeningerne tog op ved deres skyttefester i 1890erne. I modsætning til kap- og præmieskydningerne, som var forbeholdt medlemmer af skytteforeninger, var betalingskydningen eller nummerskydningen eller serieskydningen, som den også kaldes, åben for alle, der kunne betale for et skud, ja der var endog mulighed for at lade skyde ved stedfortræder som ved fugleskydningen. Hvad det her drejede sig om, fortæller to annonce-tekster for skyttefester, afholdt af Skive Skyttekreds: I oktober 1894 indbød kredsen til »betalingsсалonskydning, hvortil *alle* og *enhver* har adgang, hvor indsatserne fordeles i pengepræmier til de bedst skydende numre« (Skive Folkeblad 2.10.1894) og og i 1896 lokkede kredsen med betalingskydning, hvor præmierne udbetales »i klingende mønt«. (Skive Folkeblad 24.6.1896) Ved amtsskyttefesten 14 dage senere uddeltes genstande som præmier ved betalingskydningen: »Det vakte en del misnøje

blandt skytterne, at præmierne i denne skydning mod sædvane blev uddelt i genstande og ikke i kontanter«, refererede Skive Folkeblad (9.7.1896)

Betalingskydningen indførtes ved VASFs amtsskyttefest i 1891, og blev derefter et fast og meget populært programpunkt ved alle skyttefester. Af præmielisterne i aviserne fremgår, at det ofte var de samme skytter, der vandt i betalingskydningen ved skyttefesterne, så der er ingen tvivl om, at de dygtigste skytter kunne få et endog væsentligt økonomisk tilskud til karle-lønnen ved at deltage i helst så mange skyttefester som muligt.

Det så de skytteforeningsledere, der ønskede at begrænse »sportsjageriet« og »profitbegæret« mest muligt, da også klart. Derfor kom der på generalforsamlingerne i VASF og SHS gentagne gange forslag om, at antallet af skyttefester, som den enkelte skyttekreds kunne deltage i, skulle indskrænkes.

Hvor mange skyttefester må der holdes?

Også her var det det centrale spørgsmål om skydningen som en sport eller en folkesag, der lå bag diskussionerne på generalforsamlingerne. De skytteledere, der kæmpede for at gøre skydningen til en folkesag, var tilhængere af at begrænse antallet af skyttefester mest muligt for i stedet at koncentrere sig om det daglige arbejde i skyttekredsene.

I et læserbrev i Skive Folkeblad gjorde Laust Nielsen fra Tastum rede for de betragtninger, der lå bag modstanden mod de mange skyttefester: »... det, der indenfor skyttesagen har ført til en sådan nedværdigende misbrug af denne folkesag, er disse mangfoldige og meningsløse kapskydninger. Det har jo ikke i mindste måde noget med skyttesagen at gøre således søndag efter søndag at fare hid og did til disse tossede kapskydninger. Når undtages de enkelte »professionelle skytter«, der erhverver sig en højest tvivlsom fortjeneste og en ligeså tvivlsom ære, så er disse kapskydninger forbundne med en

Nogle af deltagerne i Salling Herreders Skytteforenings skyttefest i Røding 1918. Knælende i midten ses vinderen af kapskydningen, Axel Fischer, Skive Skyttekreds. Yderst til venstre står Skive Skyttekreds' tidligere formand, forretningsfører J.P. Christensen, Skive Folkeblad.

slet ikke ubetydelig udgift«, nemlig til transport, betalingskydning, fortæring osv., som den enkelte skytte selv skulle betale. (Skive Folkeblad 1.9.1903) Det var sådanne betragtninger, der i 1901 fik VASF til at vedtage at begrænse antallet af skyttefester. I debatten fremhævede formanden, pastor Bruun, Levring, det »absurde« i, at skytterne hastede fra den ene kapskydning til den anden. »Derved får man en del sportsskytter til skade for foreningen, da ingen unge folk under slige omstændigheder melder sig under fanerne«. (Skive Folkeblad 24.4.1901) For at bekæmpe sportsliggørelsen vedtog generalforsamlingen at fjerne konkurrencemomentet ovenfra: Skytterne måtte fremover kun deltage i 4 kap- og præmieskydninger årligt, 2 lokale, hovedkredsens årlige skyttefest og amtsskyttefesten.

I 1905 skred Overbestyrelsen for De danske Skytteforeninger ind overfor de mange skyttefester og udsendte et cirkulære, der pålagde amtsforeningerne at indskrænke antallet af fester yderligere. VASF og SHS fulgte cirkulæret op ved at indskrænke antallet af skyttefester, som den enkelte skyttekreds måtte deltage i, til 2, kredsens lokale fest og den årlige hovedskyttefest.

Indskrænkningen var ikke lige populær i alle skytteforeninger. I 1910 var Skive Skyttekreds tæt på at miste sit tilskud fra SHS, fordi kredsen havde arrangeret en skyttefest uden tilladelse. Kredsen undskyldte sig med, at den havde gjort det for at tjene penge til det daglige arbejde i kredsen, og slap derfor med at give en undskyldning og love ikke at gøre det igen! Udover indtægterne fra skyttefesterne førte modstanderne af begrænsningen i antallet af fester et andet væsentligt argument i marken: På SHS' generalforsamling i 1910 påpegede skrædder Nielsen fra Rødning Skytteforening, at landsskyttekredsene havde haft et fald i tilgangen af nye medlemmer i de foregående par år. »Der er mange skytter, som er kede over, ikke at komme med til festerne en gang imellem«. (Skive Folkeblad 31.3.1910) Mange skytter har givet lagt vægt på sammenkomsterne med skytterne fra andre kredse ved skyttefesterne, hvor der jo også var mulighed for at more sig med egnens piger ved skytteballet bagefter!

Skyttefester og drikker.

Men også dét var en anstødssten for mange skytteledere.

På generalforsamlingerne i VASF og SHS var der gentagne forsøg på at få fjernet ballerne og nydelsen af spiritus fra skyttefesterne. Selvom der stod en stærk alliance af afholdsfolk og grundtvigianere bag forsøgene, lykkedes det kun at få gennemført visse begrænsninger i festlighederne. Efterhånden blev det almindeligt, at der ikke foregik udskænkning på selve skydebanen, og der kom også et telt ved de store skyttefester,

hvor der kun kunne købes ikke-alkoholiske drikke. Men selv ikke i 1911, hvor afholdsbevægelsen i Salling var allerstærkest, kunne et forslag på SHS' generalforsamling om at forbyde spiritus og offentlig dans ved skyttefesterne samle mere end knap en trediedel af stemmerne. Et forslag om at give »en alvorlig henstilling« til skyttekredsene fik ganske vist et »overvejende flertal«, (Skive Folkeblad 18.3.1911) men spørgsmålet er vel, om det hjalp noget. Skyttefesterne var en vigtig indtægtskilde for skytteforeningerne, og det var ikke mindst fra ballet bagefter, at overskuddet stammede. Derfor var motivationen til at skride ind her også begrænset.

Derimod lykkedes det modstanderne af for megen festivitas tildels at få ram på »bal-medlemmerne«. På generalforsamlingen i Salling Hovedkreds 1903 foreslog smed Christensen fra Ramsing at foreningerne ikke længere måtte optage passive medlemmer under 30 år, fordi »en hel del medlemmer indtegnede sig i skytternes rækker kun for at kunne deltage i kredsens festligheder«. Forslaget blev ikke vedtaget, men til gengæld vedtoges det, at man fremover kun kunne være medlem af én kreds. (Skive Folkeblad 28.3.1903) Med begrænsningen i antallet af skyttefester, som den enkelte skyttekreds havde ret til at deltage i, indskrænkedes »bal-medlemmernes« mulighed for at feste, men så var der jo altid mulighed for at deltage i de offentlige baller, som mange skyttekredse arrangerede i forbindelse med skyttefesterne for at øge indtægterne.

Gymnastik og præmier.

Også i gymnastikken søgte grundtvigianerne at bekæmpe konkurrencen og tendenserne til sportsliggørelse.

Den lave interesse for gymnastik ved århundredeskiftet forklarede de med de enkeltmandspræmier, der blev uddelt ved skytteforeningernes gymnastikopvisninger: »Gymnastikken kalder på alle, men får for det meste kun tag i dem, som ved med sig selv let at kunne komme efter det og altså venter præ-

Skive-skytter fotograferet på »Rosenhøj« den 28. august 1921. Fra venstre ses tømrermester J.J. Vinkel, hvis udtalelser om forsvaret medførte Salling Herredes Skytteforenings eksklusion af De danske Skytteforeninger i 1915, derefter kasserer Axel Fischer, mekaniker P. Abrahamsen, maskinmester Poul Olsen og overportør J. Nielsen.

mie. De mere klodsede og dem med mindre herredømme over legemet holdes tilbage. »De får ingenting for det«, ingen præmie, og måske kan de blive lét lidt ad i førstningen – nej, så hellere blive derfra – det samme afholder tit de helt unge karle fra at gå med«, skrev pseudonymet »Andr.« om forholdene i Fjends. (Skive Folkeblad 18.5.1901)

Det var især tilhængerne af den svenske gymnastik, der gik imod præmiering af enkeltgymnaster ved gymnastikopvisningerne. Den danske militærgymnastik var i udpræget grad baseret på individuelle springøvelser, som var lette at bedømme og præmiere. Den svenske gymnastik lagde vægte på holdøvelser, så her virkede det nærmest naturstridigt, at uddele præmier til en enkelt af holdets gymnaster. Ved VASEs

amtsskyttefester uddeltes der præmier til enkelte gymnaster også i svensk gymnastik, og det vakte kritik.

I Skive Folkeblad 19. juli 1900 skrev planteskoleejer Lavrs Lavrsen en længere artikel om sine oplevelser ved VASFs skytte- og gymnastikfest i Undallslund, hvor han havde deltaget som medlem af Jebjerg Skyttekreds' gymnastikhold. Det var første gang, han havde deltaget i VASFs amtsfest, og han var blevet temmelig overrasket over præmieringsmåden. Gymnasterne viste nemlig to spring og blev tildelt præmier på grundlag af dem. Det fandt Lavrs Lavrsen var fuldstændig i strid med gymnastikkens virkelige opgave. Han kaldte præmier til enkelte gymnaster for »en kræftskade, der kan ende med opløsning af gymnastikhold ... Der kan måske i et hold findes en enkelt, som i retning af dygtighed hæver hovedet over de andre, men der er mange, som står på det samme stade og det vil være en kilden sag at pille ud af dem«. Derfor havde gymnasterne fra Jebjerg ikke siden 1897 deltaget i stævner, hvor der blev uddelt enkeltmandspræmier. Det fandt man, skrev Lavrs Lavrsen, »er meget heldigt for den gode tone blandt kammerater på det enkelte hold«.

Ved festen i Undallslund havde han oplevet noget ganske andet. Her uddelte man præmier til enkeltgymnaster i spring, en disciplin, Lavrs Lavrsen anså for at være »den mindst betydelige del af gymnastikken, betragtet som legemsøvelser«. Var det ikke, spurgte han, »at lede denne fortrinlige sport(! NM), som svensk gymnastik er, ind i et fejlt spor, så den forfejler sit mål. Er det nemlig ikke efter dette næsten nødvendigt for de gymnastikkredse, som ønsker at komme i betragtning ved præmiering at lægge noget mere vægt på spring og mindre på de forberedende øvelser«. VASFs præmieringssystem drev gymnastikken ind på et forkert spor, for målet var jo ikke at uddanne dygtige springere, men at sikre »en harmonisk udvikling af vore legemer«. Mon ikke, sluttede Lavrs Lavrsen sin artikel, »enkeltpmandspræmierne nu har nået den højde, at

de kulminerer, så alle gymnastikere kan se, hvor forkastelige de er, så de alle som en siger: Vi går ikke med mere, hvor der uddeles enkeltmandspræmier ved opvisning«. (Skive Folkeblad 19.7.1900)

Svaret på Lavrs Lavrsens spørgsmål blev, som han havde ønsket. Kritikken af enkeltmandspræmier bar frugt. Tilhængerne af den svenske gymnastik fik fjernet enkeltmandspræmierne ved de store gymnastikfester, så kun de bedste hold fik tildelt præmie.

Et forsøg på at forfølge succesen ved også at fjerne enkeltmandspræmierne i skydning gik det ikke så godt med. Forslaget blev fremsat på SHS' generalforsamling i 1908, men »så radikalt et skridt turde man dog ikke vove«, refererede Skive Folkeblad (1.4.1908)

Ungdomsforeninger.

I januar 1903 skete der noget opsigtsvækkende blandt ungdommen i Lihme – hvis man skal tro Skive Folkeblad. Nogle af sognets unge tog initiativ til at stifte Lihme Ungdomsforening, »noget indtil i vinter vistnok ukendt her i Salling, men temmelig almindeligt på øerne«. Det opsigtsvækkende var, at de unge »ganske på egen hånd har stiftet en sådan forening«. Foreningens formål var »at samle de unge til oplæsning og sang, foredrag, diskussion, selskabelig sammenkomster, udflugter og anden god fornøjelse«. Der skulle hverken nydes spiritus eller spilles kort ved foreningens sammenkomster. (Skive Folkeblad 6.2.1903)

Ungdomsforeningerne var en del af det grundtvigianske miljø på landet, som det fremgår af formålsparagraffen for Lund-Vinde Ungdomsforening (stiftet 7.5.1919): »Foreningens formål er at samle sognets ungdom til møde om al god og sund kristelig og folkelig oplysning« (Regnskabsbog for Lund-Vinde Ungdoms- og Gymnastikforening 1919–1934). Oplysningen blev varetaget gennem foredrag og fælles-

læsning, mens sundheden fremmedes ved gymnastik og folkedans om vinteren og løb, fodbold, håndbold og kurvebold (for pigerne) om sommeren. Foreningen kunne med god samvittighed have antaget samme grundtvigianske valgsporg som naboforeningen Hem-Hindborg-Dølby Ungdomsforening (stiftet 1.3.1906): »En sund sjæl i et sundt legeme«. (Skive Folkeblad 3.3.1906)

I 1910 var der oprettet så mange ungdomsforeninger på Skive-egnen, at der var basis for at oprette en kredsorganisation: Den 13. oktober 1910 oprettedes »Salling og Fjends Herreders sammensluttede Ungdomsforeninger« bl.a. på initiativ af forstander Povl Holm, Salling Højskole. Stiftelsen skete i forbindelse med efterårsmøderne på Salling Højskole. Næsten alle ungdomsforeninger i Salling og Fjends tilsluttede sig den nye kredsorganisation.

Fodboldforeninger.

Også på en anden front fik skyttebevægelsen konkurrence i kampen om de unge idrætsudøvere. En nærmest eksplosionssagtig interesse for fodbold på landet medførte oprettelsen af en lang række fodboldforeninger i perioden 1900–1914.

Det var ofte interesserede unge karle, der tog initiativ til at oprette en fodboldforening for sognet, men også den gamle sportspioner Esper Andersen var med fra starten. I 1900 indførtes på hans initiativ fodboldspil i Jebjerg, men om man spillede i skytteforeningens, gymnastikforeningens eller andet regi er ikke klart.

Der er eksempler på, at der er blevet spillet boldspil i skytteforeningsregi. I 1891 blev der på initiativ af pastor Pontoppidan, Dalsgård, taget fat på »en for landboere helt ny sport ... i Ørum-Tårup Skytteforening; det er det såkaldte cricket, et slags boldspil; det er en meget fornøjelig og udviklende idræt, men noget anstrengende«. (Skive Folkeblad 14.5.1891) Cricket forblev en sport, der dyrkedes i byerne (præsten har sikkert

lært den under sin studietid i København). Der er kun et andet eksempel på cricket-spil på landet: I 1904 vedtog den nystiftede Højslev Boldforening at spille cricket.

Først fodbold satte for alvor gang i interessen for boldspil på landet – også i skytteforeningskredse. Under mærket »Andr.« fortalte et skytteforeningsmedlem i en artikel i Skive Folkeblad 18. maj 1901 begejstret om det nye boldspil: »Der er i mange skyttekredse på landet bleven indført fodbold, og den idræt har vist på de steder, at den har en sjælden evne til at fængsle de unges interesse – ja de ældres med. Den er let at få igang, da den kun fordrer bold til ca. 12 kroner samt nogle målstænger og mærkeflag ... Fodbold er et fortræffeligt spil ... Det fremmer følelsen for kammeratskab i høj grad, udvikler hurtighed, snarrådighed og behændighed og kræver desuden en vis grad af selvbeherskelse og hensynsfuldhed. Det vækker modet, styrker udholdenheden ...« (Skive Folkeblad 18.5.1901) Derfor kunne »Andr.« kun anbefale alle skyttekredse at indføre fodbold som et godt supplement til skydeøvelserne om sommeren.

»Andr.«'s anbefaling blev ikke hørt af skyttekredsene på Skive-egnen, for de fodboldforeninger, der blev oprettet i årene efter 1901, stod uden for skyttebevægelsen.

I 1901 stiftedes Rødding Fodboldforening, der vist er Skive-egnens ældste landfodboldforening. Allerede i 1905 fandtes der så mange fodboldforeninger på egnen, at der var basis for at oprette en kredsorganisation: Skive og Omegns samvirkende Fodboldforeninger. 1906 havde SOsF 10 medlemmer: Skive Gymnastik- og Boldklub (Skive Idrætsklub), Skive Håndværkerlærlinges Boldklub »Olympia«, Rettrup, Højslev, Volling, Rødding, Oddense, Ramsing, Hindborg og Lem.

SOsFs vigtigste opgaver var at arrangere fodboldturneringer og -stævner for medlemmerne. Man vedtog at holde Skive Gymnastik- og Boldklubs hold udenfor turneringen, fordi holdet var for godt. På generalforsamlingen i 1906 opdel-

tes de øvrige klubber i 2 puljer. I den bedste gruppe, A-gruppen, placeredes Højslev, Rettrup, Lem og »Olympia« fra Skive, mens de andre foreninger selv kunne vælge, hvilken gruppe de ville spille med i.

I juli 1906 afholdt SOsF sit første store fodboldstævne på idrætspladsen i Skive. Her spillede finaler mellem de to bedste hold i B-rækken (Ramsing og Hindborg) og A-rækken (Højslev og Lem). Hovedkampen var en fodboldkamp mellem SIK og Holstebro Boldklub. Derudover afholdtes de første atletikkonkurrencer på Skive-egnen: W. Jansson vandt 100 m løb og H. E. Witt højdespring. Stævnet sluttede med en tovrækningskonkurrence.

I 1907 havde SOsF fået så mange medlemmer, at man måtte opdele deltagerne i fodboldturneringen geografisk i puljer. Der oprettedes en Salling-kreds og en kreds for Skive og dens sydøstlige opland, bestående af bl.a. Hald, Højslev, Vridsted, Søby, O. Feldborg og de to Skive-klubber »Olympia« og SIK, der nu havde oprettet et B-hold for at kunne deltage i turneringen.

Trods de mange klubber, der efterhånden meldte sig ind i SOsF, kneb det med at holde liv i sammenslutningen. 1908 afholdtes endnu et stort fodboldstævne i Skive, og det lykkedes også at få afviklet fodboldturneringerne i 1908 og 1909. På generalforsamlingen i 1910 måtte man konstatere, at kun få fodboldforeninger havde tilmeldt sig til sommerturneringen. Generalforsamlingen skrev en opfordring til foreningerne om at melde sig snarest, ellers ville man indstille alle aktiviteter i 1910. Opfordringen sluttede: »Såfremt der altså endnu er lidt liv i fodboldspillerne og de har forståelse af betydningen af sammenslutning og organisation, så bør de hurtigst muligt indmelde sig, sådan at kampene eventuelt kan blive planlagte«. (Skive Folkeblad 25.5.1910)

Denne opfordring blev det sidste livstegn fra SOsF. Efter kredsorganisationens sammenbrud arrangerede land-fod-

boldforeningerne private kampe, hvor de indbød passende modstandere til at deltage. Arrangementerne afvikledes efter et fast mønster: Først blev det alvorlige: fodboldkampene afgjort, og derefter mødtes holdene med den øvrige ungdom til bal i forsamlingshuset!

Først efter 1. verdenskrig blev der igen gjort forsøg på at skabe en organisation for landfodboldforeningerne. Den 7. september 1919 afholdt SIK sit første, årlige landbopokalstævne med 8 Salling-klubber som deltagere. Samme dag stiftede 7 af de deltagende klubber »Nordsalling Bold Union« med lærer Larsen, Roslev, som formand.

Skyttebevægelsens splittelse.

I 1915 rantes skyttebevægelsen på Skive-egnen af sin hidtil værste krise. Som så ofte før skyldtes krisen spørgsmålet om forholdet mellem skyttebevægelsen og det danske forsvar.

Da 1. verdenskrig brød ud i 1914, valgte den radikale regering at mobilisere en stor del af militæret for at forsvare Danmarks neutralitet. Netop den situation havde den forsvarsvenlige del af skyttebevægelsen ventet på siden nederlaget i 1864. Overbestyrelsen for De danske Skytteforeninger opfordrede skytteforeningernes medlemmer til at stille sig til rådighed for militæret som frivillige ved mobiliseringen. Opfordringen blev en skuffelse for overbestyrelsen. Næsten alle skytteforeningsmedlemmer reagerede som medlemmerne af Skive Skyttekreds, der på et møde den 28. oktober 1914 »vedtog *ikke* at anbefale nogen at melde sig«. (Skive Skyttekreds forhandlingsprotokol 1912–1934).

Formanden for Skive Skyttekreds og SHS, tømrer J.J. Vinkel, fulgte vedtagelsen op med en skarp kritik af overbestyrelsens opfordring til skytterne på møder i De danske Skytteforeninger og i De jyske Skytteforeninger i efteråret og vinteren 1914-1915. Vinkel mente, at overbestyrelsen med sin opfordring havde bragt politik ind i skyttebevægelsen ved at søge at

knytte den til landets forsvar. »Forsvar og militarisme er et og det samme«. (Skive Folkeblad 12.3.1915) Skyttebevægelsen skulle ikke være en del af landets forsvar. Skyttesagens betydning skulle i stedet »søges i, at den samler ungdommen til egen dygtiggørelse i gymnastik og skydning og derved holder dem borte fra megen dårlighed ... ud fra dette synspunkt har jeg arbejdet for skyttesagens fremme i mange år«, fremhævede Vinkel på SHS generalforsamling i 1915. (Skive Folkeblad 12.3.1915)

Vinkel, der var aktiv i den radikale del af Venstre, havde fremsat sine udtalelser på egne vegne, men udtalelserne blev benyttet af den mere forsvarsvenlige, moderate del af Venstre og af Højre til et forsøg på at få ram på deres politiske modstandere i den radikale del af Venstre.

Vinkels udtalelser rejste en pressestorm i Venstres og de konservatives presse, hvor redaktørerne krævede, at Vinkel skulle ekskluderes af De danske Skytteforeninger. Overbestyrelsen tog fat på Vinkels udtalelser, og afkrævede SHS en tilkendegivelse af, om foreningen bakkede op om Vinkels synspunkter eller om den fortsat anerkendte skytteforeningernes formålsparagraf »ved udbredelse af færdighed i skydning og legemsøvelser at udvikle evnen og styrke viljen til at forsvare fædrelandet, at forberede unge mænd til at indtræde i hæren og at fremme skydefærdigheder hos ældre«. (Skive Folkeblad 12.3.1915)

SHS valgte at bakke op om sin formand. I en udtalelse fra generalforsamlingen fastslog SHS, at man fortsat stod på skyttebevægelsens grundlag, men samtidig respekterede, at privatpersoner havde deres egen mening. Derefter genvalgte Vinkel enstemmigt og med akklamation som formand for SHS! Overbestyrelsens svar var en eksklusion af SHS af De danske Skytteforeninger!

Så gik der også lokalt politik i sagen. På generalforsamlingen i SHS i 1916 redegjorde Vinkel for udviklingen efter

eksklusionen: »Efter at foreningen var blevet ekskluderet, begyndte det at ulme i den moderate lejr i Roslev, Rybjerg og Jebjerg, og nu gik der politik i spørgsmålet og de misfornøjede søgte at danne en moderat skytteforening i fuld tilslutning til overbestyrelsen og den måde, denne fortolkede loven på«. (Skive Folkeblad 25.3.1916). 10 skyttekredse brød med SHS og sluttede sig til den nye forening, som fik navnet: Sallinglands Skytteforening«. Pastor Glud blev formand for den nye forening, der bestod af Rybjerg, Jebjerg, Roslev, Lyby, Grønning, Grynnerup, Hindborg, Lihme, Håsum og Rødding skyttekredse med ialt 94 skytter og 144 gymnaster. Ved splittelsen mistede SHS en trediedel af sine medlemmer.

Sallinglands Skytteforening blev godkendt af De danske Skytteforeninger og overtog dermed også det stats- og amtstilskud på knap 1000 kr., som SHS tidligere havde fået. Til gengæld fik SHS sin egen konto på statens finanslov. På initiativ fra Skivekredsens folketingsmand, den radikalt orienterede Hans Nielsen, afsattes i finansårene 1916–1919 hvert år et statstilskud til SHS på 1000 kr. trods modstand fra formanden for De danske skytteforeninger, folketingsmand og tidl. konsejlspræsident Klaus Berntsen fra Venstre.

Efter 1. verdenskrig ændrede De danske Skytteforeninger deres formålsparagraf, så enhver sammenknytning mellem skyttebevægelsen og militæret blev fjernet. Dermed fjernedes også grundlaget for at bevare to amtsskytteforeninger i Salling. Skytterne samledes i Salling Skytte- og Gymnastikforening. Interessen for skydning faldt stadig, og i 1925 valgte gymnasterne at forlade Skytte- og Gymnastikforeningen og danne deres egen forening. På et møde den 25. marts 1925, indkaldt af Salling Delingsførerforening, stiftede gymnasterne Salling Gymnastikforening. I 1934 opgav resterne af Salling Skytteforening ævret og genindtrådte i Viborg Amtsskytteforening!

Viborg Amts Skytteforening.

År	Kredse	Skytter	Gymnaster i kredse	dansk	svensk	nyda.	kvinder
1870	10	266					
1880	10	250					
1882	23	717					
1883	23	615					
1884	25	656					
1885	25	723	22	22			
1886	27	743	25	21	4		
1887	31	680			4		
1889	44	1000					
1890	40	1024	470				
1892	46	1311	22				
1893	53	1444	16	13	3		
1894	53	1469	404	21	17	4	
1895	56	1357	354	20	19	1	
1896	71	1400	254	11	9	2	
1897	73	1579					
1898		1531					
1899		1514	24	19	5		
1900	72	1560	458	28	17	4	5
1901	86	1808	499	31			2
1904	106	1904	736				
1905	76	1261	567	(Salling m.v. udskilt)			
1910	59	907	248				
1913	55	726	362				
1915	39	386	429				
1918	32	316	459				
1930	9	80	(Viborg Amts Gymnastikforening opr.)				
1935	18	236	(Salling Skytteforening indtr. 1934)				
1969	27	1273					

Salling.

År	Kredse	Skytter	Gymnaster i kredse/rene mænd		kvinder	dreng
1894	7	236	64	3	34	30
1895	7	191	74	3		
1898	14	449	(Salling Hovedkreds)			
1899	15	450				
1902		487				
1903	24	575		7		
1904	25	476	131			
1905		435	238	(Salling Herreders Skytteforen.)		
1906	28	351	348	16	3	
1907	30	247	406	19	5	(13 kr.)
1908	27			20	6	
1909	28	339	328			
1910	31	390	584	17	6	293 200 91
1911		394	608			285 185 138
1912	31	335	539	13		297 157 85
1913		322	528			263 173 92
1914	21		412			237 126 49
1915		180	249			
	10	94	144	6	(Sallingland Skyttef.)	

Anvendt materiale:

Skive Avis 1861-1901.

Skive Folkeblad 1880-1915, 1925, 1935

Viborg Amts Socialdemokrat 1902-1904

Rigsdagstidende 1915/16. Folketingets Forhandlinger.

Årsberetninger for Viborg Amts Skytteforening 1894 og 1895

Viborg Amts- og Sallinglands Skytteforeninger 1869-1919. 1919

K. Lund: Viborg Amts Skytteforenings jubilæum 1869-1969. 1969

Elsa Steen Sørensen: Fra gevær til bat. 60 år med SGU. 1985

Esper Andersen: Et 60-års jubilæum. Krabbesholm Højskoles Aarskrift 1928 s. 56-61.

Jeppe Aakjær: Mejerister (1898) og Endnu en mejerist (1901).

I: Samlede værker IV, 1919, s. 107-10.

N. Olesen Husted: Blade af den politiske udviklings historie i Salling I-II. 1908-1923.

Peter Schou: Skive-kredsens politiske historie til 1920. 1971

Agner Nordby Jensen: Ørum forsamlingshus 100 år, I: MIV 12, 1984

Skive Skyttekreds: Forhandlingsprotokol 1912-1934

Lund-Vinde Ungdoms- og Gymnastikforening: Regnskabsbog 1919-1934

Skive Idrætsklub: Forhandlingsprotokol 1901-1918.

L.C.F.Krogh: Skyttesagen i Danmark gennem halvtredsindstve Aar. 1911.

Ove Korsgård: Kampen om kroppen. Dansk idræts historie gennem 200 år. 1982.

- : Krop og kultur. Andelsbøndernes gymnastik mellem almuens leg og borgerskabets sport. 1986.

Henning Eichberg og Eigil Jespersen: De grønne bølger. Træk af natur- og friluftslivets historie. 1986.

Om Jeppe Aakjærs far og mor

Af Kamma Aakjær, Ringe.

Kamma Aakjær, datter af Jeppe Aakjærs yngre bror, Jens Christian – født 1872, død 1952 – tegner her på baggrund af nogle efterladte familiebreve et lidt andet billede af Jeppe Aakjærs forældre end det, Jeppe Aakjær selv giver i sine bøger.

Jeppe Aakjærs far – Jens Peder Jensen

1864 var et skæbneår for Danmark. Det var det måske også for Jens Peder Jensen. Han var født i 1834, derfor blev han indkaldt i 1864. Jens Peder var gårdejer. Han boede på gården Søndergård i Aakjær, Fly sogn ved Skive.

I 1861 blev han gift med Katrine Margrethe. Det var hendes fødegård, de overtog. Hendes far, Jeppe, gik med i købet som aftægtsmand. I 1862 fik de deres første barn, en pige, der kom til at hedde Margrethe efter Katrines mor. 31/3 1864 fik de deres første søn, han blev kaldt Jens efter Jens Peders far.

Jens Peder var ikke nogen krigskar, og Katrine heller ikke af den slags, der uden videre ville ofre sin mand på fædrelandets alter. De blev enige om, at han skulle købe sig fri. Jens Peder havde medbragt 800 rigsdaler som sin medgift. Han havde åbenbart penge, så han kunne »stille for sig«, som det hed. Det gjorde han. Krigen blev afblæst kort efter, men det var der jo ikke noget at gøre ved. Jens Peder havde ellers haft god brug for de penge. Gården var gammel og trængte meget til at blive bygget om.

Jens Peder havde i hvert fald bevaret livet, og i løbet af de næste 17 år satte han og Katrine yderligere seks børn i verden. Jeppe kom 1866, Kirsten i 1869, Jens Kristian i 1872, Hans Peder i 1875, Jens Peder i 1878 og endelig i 1881 Bodil Marie. Jens Peder levede sit liv stille og fredsommeligt. Han passede sin gård, sin kone og sørgede for, at de mange børn fik det nødvendige.

Men hvordan var Jens Peder? Der findes ikke et eneste brev, der på den måde kan give os et indtryk af ham. Jo, der er et brev, som han skrev til sine forældre i 1872. Selv om det er et langt brev, så står der ikke noget i det. Det er bare en omgang gudelig snak. Mon han selv har formet det? Eller har det været et af den slags, som blev brugt af så at sige alle? Et brev, som en eller anden af missionens apostle har frembragt og solgt til brug for andre? Jeg ved det ikke.

Jeppe har skrevet om sin far i sine erindringer og brugt ham som model i bogen »Bondens søn« og i digtene »Spurven sidder stumt bag kvist« og »Nu er det længe siden«. Men Jeppe var digter. Skal vi få et billede af Jens Peder, må vi ty til de breve, hans børn har skrevet til hinanden og ikke mindst til hans handlinger.

Jeppe beder engang i 1920'erne i et brev Jens Kristian om at skrive noget om faderen: »Du skulde engang til brug for mig skrive ned, hvad du husker om Far. Jeg har jo været så længe borte fra hjemmet, ja, efter Mors død egentlig aldrig hjemme mere end et par dage af gangen. Jens kan ikke gøre det. Jens er litterært set en dårlig iagttager, du er der alle brødrene så langt overlegen. Dine breve har altid været mig de kæreste, fordi de er de jævneste«.

Dette er skrevet 1/12 1922, da Jeppe begyndte at tænke på at skrive sine erindringer. Jens Kristian har tilsyneladende ikke skrevet noget ned direkte om faderen. Men af og til kommer der noget frem om faderen i hans breve til Jeppe.

Katrine og Jens Peder Jensens børn, fotograferet i 1921: I øverste række, fra venstre: Jens Peter (født 1878), Jens (f. 1864), Jeppe (f. 1866), Jens Christian (f. 1872), Hans Peter (f. 1875). Nederste række fra venstre: Kirsten (f. 1869), Margrethe (f. 1862), Bodil (f. 1881).

Men lad os se lidt på Jens Peders handlinger. I 1882 kommer Jeppe ud af landsbyskolen. Lærer Jakobsen foreslår faderen, at Jeppe kommer på Staby højskole. Faderen siger ja til dette. Undervisningen er gratis, men kost og logi skulle der betales for. Man kunne søge om understøttelse, 50 kr. om året. Det gjorde Jeppe. Om han fik dem vides ikke.

I Stabybogen fra 1952 har fhv. undervisningsminister Jens Byskov skrevet om den tid. Jeppe og ham var jævnaldrende og delte seng og værelse med hinanden. I modsætning til Jeppe holdt Byskov sig selv med kost. Han skriver, at det var de forholdsvis velhavende, der spiste med ved forstanderens bord. Byskov understreger forholdsvis, for ingen var velhavende, skriver han.

Men Jens Peder Jensen har dog givet Jeppe de penge, der var nødvendige. I sit stille sind har han nok gruet for, om de andre syv skulle finde på det samme.

Jeppe var ikke glad for at være på skolebænken. 5/6 1929

skriver Jens Kristian til Jeppe: »Den rejse til Staby husker jeg meget tydeligt, og du var allerede dengang en god brevsriver. Jeg har vist engang fortalt dig om et brev, du skrev, og som Jens læste højt, hvor du længtes tilbage til de gamle folder derhjemme, men det er nok gået i kakkelovnen for 50 år siden. Men disse ord sidder endnu i min hjerne, at du forbandede skolen og priste bondestanden som en lykkelig stand.«

Faderen har nok åndet lettet op efter det brev og tænkt, at nu var Jeppe da kureret for igen at sætte sig på skolebænken. Men ak nej. I 1884 kommer Jeppe med det forslag, at han skal til København. Han vil gå på Blågråds seminarium for at tage præliminæreksamen. Jeppe har aldrig været i København. Det har forældrene naturligvis heller ikke. Jeppe kender ikke en sjæl i København, og han har heller ingen penge.

Jens Peder Jensen, der i 1884 har fem ukonfirmerede børn og en gammel gård, der nu *skal* bygges om, siger trods alt ja til det. I løbet af de knap to år, Jeppe er i København, sender faderen ham 1400-1500 kr.

Jeppe skriver – noget flot mener jeg – i sine erindringer »Drengår og knøsekår«, at »Far måtte vel ofre 1400-1500 kr. på mig. Men det kan vel ikke kaldes overvældende meget, når man tager i betragtning, at jeg var borte i næsten to år.«

Jo, det var mange penge dengang. Jeppe skriver, at undervisning, kost og logi kostede 394 kr. om året, d.v.s. at han har haft ca. 300 kr. om året til sig selv. På det tidspunkt havde en arbejderfamilie i København ca. 400 kr. om året. Jens, der tjente som karl, har næppe haft mere end 200 kr. om året + kost og logi. Jeppe fortæller også selv, hvordan han gik i teater, ganske vist på de billigste pladser, og meget mere, som han oplever og bruger penge til.

Hjemme i Aakjær bygger faderen sine udhuse og sin stald om. Han låner 6000 kr. i kreditforeningen i Viborg, senere låner han 500 kr. samme sted, og til sidst går han til en nabo og låner 500 kr. Men såvel Kreditforeningen som naboen må

have haft tillid til ham.

Det har ikke været nemt for ham, især det med at gå til naboen. Man har sikkert skumlet en del i Aakjær om, at Jens Peder i Søndergård måtte låne penge, som sønnen kunne bruge i København. Jens Peder har vidst, at de snakkede. Jens Peder har nok også gjort sig sine tanker om de mange penge. Men da han ikke kendte noget til københavnske forhold, har han ikke kunnet bedømme, om det var for meget eller for lidt. Det var i hvert tilfælde nok for ham og hans at undvære. Men der var ingen, der bebrejdede Jeppe de penge, hverken før eller siden.

I 1889 er Jeppe hjemme i Aakjær hos forældrene. I ungdommeligt overmod finder han på at udgive et blad, han kalder »Nældebladet«, heri gør han nar af alt og alle i Aakjær. Alle får et rap. Jeppe (og Jens) syntes det er forfærdelig morsomt. Men det syntes Aakjærboerne slet ikke. En dag kommer der en mand på gården, der foreslår faderen at smide Jeppe på porten.

Men her stod Jens Peder fast, han skulle nok selv bestemme i sin gård. Han får dog Jeppe (og Jens) til at holde inde med bladet. Jens må have hjulpet til med at mangfoldiggøre det, for i 1892 skriver Hans fra København til Jens. Hans er i gartnerlære i København, og han har sammen med en anden fået den ide, at de vil udgive et blad. De har købt en hektograf til 4 kr., men den dur ikke, selv om de har ofret flere kroner på den. Så kommer Hans i tanke om, at Jens havde en hektograf, da han og Jeppe udgav »Nældebladet«.

I 1893 er Jeppe og Marie nødt til at gifte sig. De venter et barn. Hun skriver i sine »Kommentarer til Jeppe Aakjærs erindringer«, at hun husker, hvordan hendes far, Per Bregendahl, tog med hende til gården i Aakjær. Hun var nødt til at låne penge til at begynde sit pensionat i København. Her skulle der kaution til. Den ville hendes far give. Hun skriver, at han sagde til Jappes far, at det ville se pænt ud med begges

underskrifter, når nu Jeppe og Marie havde tænkt at ville være sammen. Marie skriver, det *ikke* var nødvendigt, for det var nok med hendes fars underskrift, men det var et pænt træk hos ham. Hun fortsætter med at fortælle, hvordan Joppes far på sin beskedne og generte måde kom frem med, at han syntes svært godt om Marie.

Jens Peder var en stille mand, men man kan godt spørge sig selv, om hans generthed genne gang kom af, at han godt vidste, at Per Bregendahls underskrift var nok. Har han følt sig lidt ydmyget?

På det tidspunkt er Jens Peder blevet enkemand. Katrine dør i 1890, kun 51 år gammel. Han står tilbage med to ukonfirmerede børn, Bodil på 9 og Jens Peder på 12 år. Hans er kun 15 og Jens Kristian 18, og efter datidens forhold skulle de kunne klare sig selv. Det kan Hans ikke. Også her må Jens Peder hjælpe til.

I 1891 kommer Hans til København. Han er knap 16 år gammel. Jeppe skriver til hjemmet 20/7 1891, at han har fæstet Hans til en gartner lidt udenfor byen. »En meget god mand tror jeg«. Jeppe selv er lærer i Hjørlande, han skriver hjem og slutter: »Hvordan går det med Far, han var syg, sa' Marie – Lad mig få en lille smule at vide om jer derude ved engen. Jeg holder så meget af jer allesammen, så jeg af den grund nok kunne gøre krav derpå. – Jeg ser Marie hver dag«.

Hvordan Hans har fundet på, at han vil være gartner, vides ikke. Der fandtes ikke haver i miles omkreds på hans hjemegn. Og så i lære i København, så langt bort som muligt. Der må vel have været gartnere i Viborg eller Skive. Kost og logi får han, men løn? Nej, Hans har kun de penge, faderen sender til ham.

Jeppe og Marie bliver gift og hutler sig igennem i København. Brev fra faderen får Jeppe ikke, men han sender dem nogle gode jyske kartofler, som Jeppe takker meget for. Jens Peder hjælper med det, han har.

I 1892 er Jeppe og Hans begge i København. Jeppe skriver et

langt julebrev til hjemmet, hvor han beklager sig over, så kedelig julestemningen er i København. Hans må også holde jul på gatneriet, og Jeppe skriver: »Hans har været hos mig en dags tid. Han var selvfølgelig *meget* skuffet ved at se forslaget til en hjemtur, der havde ligget i udvalg i længere tid, blive så enstemmigt kuldkastet, efter at være taget op til anden behandling. Jeg rådede ham imidlertid til at vogte på en gunstig lejlighed til at bringe spørgsmålet frem påny. Når han i mellemtiden så gik og agiterede kraftigt i befolkningen, så håbede vi ikke alene at få forslaget vedtaget i begge kamre (sovekammer og spisekammer), men også at opnå allerhøjeste sanktion.

Forresten har han gentagne gange klaget over tøjmangel, hans uniform lider nok af ganske overordentlige munderingsfejl. Når den bidende kolde nordvestvind går ind af hans ene bukselomme, så har den ikke behov at gå ud af den anden, men kan derimod gå ud af en halv snes andre forskellige steder i ryg og knæ etc. Hvilket Hans skildrer som en ganske ubehagelig sag. Han har nok ingen penge og ingen bødeklude, og når han har talrige huller rundt om på tøjet, så synes jeg nok, hans skæbne er hårdere, end han efter hans størrelse fortjener.

Jeg vil bede jer alle overveje for den lille fyrs skyld, at vinteren ikke er mindre streng herovre end i Aakjær, og at han er stillet på en plads, hvor man ikke gir ham en trævl og syr et sting for ham uden betaling. Hans arbejde fører med sig, at han må være ude i den kolde luft den største del af tiden og trænger derfor mere end andre til tykt, men først og fremmest helt tøj. Han er godt tilfreds med alt andet, hans eneste klage, siden kulden faldt på, har kun været dette, at han frøs. Jeg håber imidlertid, at *Far* og *Margrethe* vil bringe hjælp«.

Jo, Jeppe forstod at agitere for en sag. Faderen sendte penge, og Jeppe skriver 17/1 1893: »Da jeg forleden kom hjem fra Pingels, sad der i min sofa en lille mand og bredte sig over en stor plads. Det var bror Hans, der havde fået penge hjem-

mefra, og nu smækkede sig veltilfreds på lommen. Havde København buxer, så skulde det ikke mangle på penge. Og Hans fik buxer og går nu klædt som en af markens liljer«.

Hans har åbenbart ikke kunnet få fri til at komme hjem i julen. Senere vist nok i påsken 1893 er han en tur hjemme. Da har han altså agiteret, som Jeppe skriver så kraftigt, at han har fået fri. Jeppe skriver 7/5 1893 til Jens: »Jeg skal hilse fra Marie. *Hans* har det godt, det var jo meget smukt af Far at bekoste ham hjem.* Han lod til at være blevet meget oprømt af turen-- -- Det glæder mig af Hans at høre, at Far har været mere rask end han plejer, og at I har haft tålelig lykke i besætningen«. Hans var nu 18 år, men kunne endnu ikke klare sig selv, så Jens Peder trådte til. Mon han har tænkt på Jens, Jens Kristian og Kirsten, der alle havde klaret sig selv fra de var 14 år? Kirsten tjente i Trevad og fik 35 kr. for et halv år på det tidspunkt.

I 1896 sker der noget! Faderen fortæller sine sønner, at han har i sinde at sælge gården til Laust, der er forlovet med Margrethe. De har allerede været forlovet i nogle år, Margrethe er 34 og Laust 32, så de har alderen.

Laust er en gårdmandssøn fra Sjørsløv. Brødrene kunne godt lide ham, og de havde regnet med, at han ville købe en gård i nærheden, og så skulle Jens – som den ældste søn – overtage hjemmet.

Jens havde gået hjemme nogle år som karl. Men han kom dårligt ud af det med Faderen. Desuden var Jens forlovet med en mejerske, som Faderen ikke kunne lide. (Det kunne Jeppe heller ikke, men det var jo ikke ham, der skulle giftes med hende). Men Jens Peder Jensen ville ikke sidde på aftægt hos Jens og den mejerske. Margrethe kendte han. Hun havde tro- ligt gået hjemme siden moderens død og passet både ham og de to små.

* 16,20 kr. kostede en billet fra København til Skive på 3. kl. i 1893. Turen varede fra kl. 9.00-21.30, ca. 12 timer over Kalundborg.

Der var også et spørgsmål om penge. Selv om Jens var 32 år, så havde han ikke sparet den mindste smule op. Laust havde derimod penge. Af hartkorn var gården på 3, 2 skp. 1 fjd. 1/2 alb. Købesummen skulle være 11.400 kr. Laust skulle overtage gælden, der var på 7000 kr. Så blev der 4000 kr. tilbage, som Laust skulle udbetale. Laust skulle desuden hæfte for nogle »præstationer« overfor de to ugifte døtre. Det var sikkert bryllup og udstyr.

Brødrene især Jeppe og Jens var målløse! Det var en helt ny side af faderen, som de ikke kendte. At han kunne finde på at sælge *deres* fødehjem, *deres* slægtgård til en fremmed mand, uden at spørge dem. Det var uhørt. Jeppe tromlede dem alle sammen og var sikker på, at overfor sine 5 sønner, kunne faderen overtales til at lade Jens få den gård.

Der sad de så! I den daglige stue i det gamle stuehus. De sad ved langbordet med den faste bænk under vinduet og den løse bænk på den anden side.

Margrethe holdt sig i køkkenet, hvor de kunne høre, hun skramlede med gryder og pander. Sønnerne satte sig i rundkreds, og faderen sad ene mand overfor dem. For engang skyld var han hverken genert eller beskeden. Han havde bestemt sig.

Jeppe agiterede voldsomt for, at Jens skulle overtage gården, de andre nikkede. Faderen lod sit blik glide fra den ene til den anden. Det stansede ved Jens Kristian, de to var altid kommet godt ud af det med hinanden. Men Jens Kristian så ned. Brødrene sagde, de mente, Jens skulle overtage gården. Faderen sagde, det ikke kunne lade sig gøre. Det var hans gård, og han havde bestemt sig. Jens skulle have 2000 kr. og de øvrige, Jens Kristian, Hans, Jens Peder, Kirsten og Bodil hver 200 kr. Jeppe skulle ikke have noget, han havde fået, hvad han tilkom – og lidt til, føjede faderen til.

Der var intet at gøre. Da de forstod det, gik hver til sit. Jeppe

blev natten over, og da han skulle rejse, tog faderen ham med op i storstuen og sagde, at han skulle hjælpe de andre. Da Jeppe så forvirret ud, for penge havde han ikke, sagde faderen: »Der er andre måder at hjælpe på end med penge!«. Jeppe gjorde ikke faderens ord til skamme.

Dette skete i foråret 1896. Den 9. august 1896 er Jeppe igen i Aakjær og opholder sig i hjemmet. Han skriver til Jens: »Far, der den dag, du rejste, var umådelig irriteret, er siden Laust' ankomst blevet så from som et lam. Far har indstillet sine froprædikener, og Laust titulerer ham i omtale som »den gamle«. Måske kan det komme til at gå helt godt. Det andet var jo til at få galdetæring af. Jeg har intet oplevet siden ud rejste. ---«. Som efterskrift har Jeppe skrevet: »De længes nok stærkt efter brev herhjemme«.

Jens var blevet på gården, til Laust kom. Så rejste han med sine 2000 kr., bitter og forurettet. Han har måske ikke engang sagt farvel. Det var vel ikke underligt, at faderen var irriteret. Inderst inde har han måske været usikker på, om han har gjort det rigtige. Han var ikke nogen stridsmand, nogen kampens mand, sådan som Jeppe. Han var et stille menneske, der helst ville leve i fred og ro med sine omgivelser og sine børn. Nu var han gået imod egnens skik og brug ved ikke at lade sin ældste søn overtage gården. Han var gået imod alle sine fem sønner.

Jeppe skriver, at det måske kan komme til at gå helt godt. Det gjorde det, det gik endda meget godt. Jens Peder Jensen forstod at tilpasse sig. Nu var det Laust, der var mand på gården. Han var aftægtsmanden uden nogen form for forpligtelser. Han har sikkert nydt det. Han kunne læse sin avis i ro og mag, han kunne læse alt det, Jeppe sendte hjem til ham. Det har næppe generet ham, at Laust kaldte ham »den gamle«. Han var jo den gamle. Alt hvad Jeppe skrev, og alt hvad Jeppe sendte, læste han, men Jeppe fik *aldrig* et skriftligt ord fra ham om det. Kun til Jens Kristian snakkede han lidt, de to lignede hinanden en del og kom altid godt ud af det sammen.

Jens Kristian skriver til Jeppe 22/11 1922: »Kjære Jeppe. Dit regnebrædt fortælle os, at det er 25 år siden, du udsendte din første bog, og da må man vel sige, at dit forfatterværk begyndte. Du har sikkert før den tid skrevet en del især vers ved forskellige lejligheder, men dette at få trykt en bog og sendt den ud i verden, må nok være en sær følelse, navnlig første gang. Og Far – Jeg husker så tydeligt. Jeg var hjemme på besøg en søndag. Far tog mig med op i den store stue og der gav han sig til at tale om dig. Kan du huske, når der var noget, han var stolt af, som han ville fortælle, hvordan forlegenheden altid lagde sig om hans mund, først vred han den, så den blev ualmindelig bred, så spidsede han den som den skarpeste fløjte, sådan gjorde han også den dag, og efter at munden var kommet i den rette lave, sagde han med øjnene i gulvet, »Ja, nu vil han jo til at skrive« og han så op på mig, og i hans blik var der både bekymring og glæde«.

At Jens Peder var en fredsommelig mand, som de fattige kunne stole på, fortæller Jens Kristian indirekte i et brev til Jeppe 28/3 1923. »Kjære Jeppe. Tak for den sidste morsomme bog »På fir glovend pæl«. Ved at læse disse sagn stiger de gamle fortællere op af deres grave og bliver lyslevende. Johannes er jo den af dem, jeg kender bedst, og du gengiver hans historier så livagtigt, som jeg hørte ham selv, når han sad og varmede sine fødder på kakkellovnen og spyttede, så det sejlede omkring ham.

Far lod som en opmærksom tilhører, men hans øjne lukkedes dog engang imellem, søvnen var ham en hård knast om aftenen, men vi knægte krykkede så tæt til nederbordenden som muligt, når Johannes's spøgelseshistorier blev alt for levende. Det er morsomt at høre dem nu igen, da man ikke er slet så ræd for dem. Iver kan jeg næsten ikke huske andet af, end at han altid havde et par vældige luffer på, jeg undredes tit over, at han gik med dem også i temmelig godt vejr.

Jens Dalum husker jeg bedst, når han sad og reparerede den gamle bornholmer, som fortæller husker jeg ham ikke. Derimod husker jeg ham tydeligt, engang han gik ude på engen og tiggede hø. Det var Troelsens søndre eng, ude på den yderste ende gik folkene og rev hø. Jens Kresten Troelsen, som var en tølper, samlede da en rigtig stor knippe sammen af omtrent grovt græs og fik den på Jens' brede ryg. Jens havde jo i sine unge dage kunnet bære en trave havre, men denne her var lige ved at dukke ham. Den gav ham et stød fremad, så han var lige ved at gå på næsen, men han holdt sig, og nu fik han sin kæp i den ene hånd til støtte, og nu steglede han af sted med den frygtelige byrde ind på min Fars sangholm, der smed han den, og så hentede han den af tre gange. Men da var han gammel, vist nok op i treserne. Men Jens Kresten Troelsen grinede sig en mavepine til. Det var Jens Dalum i virkeligheden, men du skal have tak for hans sagn«.

Jens Dalum har vidst, at nåede han ind på Jens Peders mark, så var hans hø bjerget.

27/11 1927 giver Jens Kristian i et brev til Jeppe et glimt af faderen. »Kjære bror. --- Hvor har du fået den stærke vilje fra? Far kunne jo være en rigtig sortseer, men han havde sine lyse muntre øjeblikke, det kom vel aldrig rigtig frem til andres glæde, men han kunne stå stille og more sig over andre, ja, i familiens kreds kunne han gengive en morsom iagttagelse med rigtigt godt humør, men viljen til at sætte det eller det igennem syntes jeg ikke, der var meget af«.

Dette skrives over 30 år efter, at faderen trods alt overraskede dem og satte sin vilje igennem, da han solgte sin gård til Laust. Men det havde Jens Kristian glemt.

Mange år efter måtte Jens Kristian indrømme, men nød-tvunget, at faderen havde ret, og at Jens aldrig ville kunne have drevet den gård. Det holdt hårdt. Brødrene så i mange år et lys i Jens og mente, at det var Amerika, der havde ødelagt

Jens. Det må vi vente med at bedømme, til vi får Jens' breve at læse.

19/1 1901 dør Jens Peder Jensen. Han døde lige så stille og roligt, som han havde levet, skriver nabosønnen Niels Meldgård til Jens Kristian. Laust har ikke kunnet overkomme at skrive til dem alle. Det var et chok for hans børn. Forældre var dengang nogen, der var derhjemme altid, især når man som Jens Peder kun var 67 år. Jeppe og Jens havde været hjemme i pinsen, men selv om Jeppe havde været i Jebjerg hos Esper Andersen om sommeren, nåede han ikke hjem til Aakjær. Jens Kristian var den sidste, der så ham.

7/1 1901 skriver han til Jeppe: »Kjære bror Jeppe. Julen tilbragte jeg i Aakjær, og jeg kan lige få anledning til at fortælle dig lidt om, hvordan de har det derude. Jeg må begynde med Laust, og det er som du måske allerede ved skidt med ham. Han har jo ligget i sengen ca. 3 uger, og sygdommen stammer nok fra, at han har for meget hjerte i livet. Det er hans gamle sygdom hjertefejl, men han er allerede en del bedre, så han kan være oppe i nogle timer om dagen.

Der blev så en del arbejde til Far at udrette. Han har nemlig overtaget sin gamle plads med at passe kreaturerne, og han slider lige så troligt i det, som om det var hans eget. Længe før lysningen kom, var han ude i kohuset og travede ustandselig op og ned af grebningen i 5-6 timer«.

Det er det sidste, vi får at vide om Jens Peder, mens han er i live. At han til det sidste hjalp, hvor han kunne.

Det bliver Jens, der må skrive til Jeppe, for de har ikke Jeps adresse i Aakjær. 19/1 1901 (På en eller anden måde er der gået kludder i datoerne, for hvis Jens Peder dør den 19/1, kan Jens ikke havde fået besked før et par dage efter). »Kjære bror! Jeg har lige fået meddelelsen om at *Far er død*. Jeg har gennem Laust vidst, at Far var syg, men ikke skænket det en tanke. Aa, at vor gamle flittige Far ikke er mere. Det er alligevel underligt at tænke på. Niels Meldgård giver ham det skudsmål, at han

var en god mand, men skønt de ord er ganske selvfølgelige, kunne jeg ikke læse dem uden at fælde tårer. Når man sådan får efterretning om ens Fars død, så bryder der så meget ind på en, og de gode minder om den person, der i virkeligheden har stået os så nær, tvinger sig pludselig frem i forgrunden, og hjertet bliver så blødt og vemodigt. Vi skylder ham vel egentlig mere, end han trodede at have ydet os og vel vidste af. Jeg fik ham aldrig sagt, hvad jeg har hans gode eksempel at takke for. Hans arbejdsomhed og hans store redelighedsfølelse. Hos denne mand kunne ingen finde noget svigefuldt, og det er vel det bedste, man kan forlange om et eftermæle«.

Jens foreslår Jeppe, at han kommer omkring Hårby og rejser sammen med Jens og Bodil.

København 23/1 1901. »Kjære Jens. Tak for brevet med den sørgelige meddelelse. Det er atter to venlige øjne, der her er slukte. Man føler sig efterhånden noget vedhugget. Jeg havde håbet, at se Far bevaret en halv snes år endnu. Hans gamle krumme skikkelse passede så godt ind i det skæve hjem dernede ved den tottede eng. Men det er ørkesløst at klage. Han er nu kun et minde, men et af dem, der står med uudslukkelig rids i vor sjæl. Han fattedes ofte motivering, det syntes mig også hans død fattedes det. Far var ingen særegen mand, der var ikke det ringeste besynderligt ved ham, men i hans stemme skælvede der ofte noget, som han ikke havde ord for, men som kun kunne give udtryk for i gråd.

Der var megen bunden godhed i hans sjæl, og han døde sikkert uden at have skaffet sig nogen fjender. Hans hovedfejl var den, at han fattedes enhver metode for sit liv, som for sin sliden. Alt hans arbejde var planløst, og derfor glædesløst ---. Men selv om hans egen tilværelse var målløs, har han aldrig hindret os i at sætte os et mål. Hans ædle sindelag parret med den liberalisme i tankegangen, der tillader sine børn at røre sig frit, forekommer mig at være de højeste egenskaber hos ham. Fred være med ham, den ærlige slider, der er gået træt der-

nede i den skæve gård. Han har opbrudt de knoldede kær og de stenede hedder der rundtom og for at tale med Job: »Nu vil alle dine plovjern græde«. Jeg kommer hjem til begravelsen«.

Så samles de da alle for at begrave deres far. Hans er ikke med, han sidder helt nede i Sachsen. »Coswig i Sachsen 3/2 1901. Kære Bror (Jens Kristian). Så har I fået vor kære gamle Far båret på kirkegården ned ved siden af vor nu så længe afdøde gode Mor. Ja, tungt er det for os at tænke, at nu er vi forældreløse børn. Hvor er de dog ikke lykkelige, der har et par gode forældre at rejse hjem til, når de har været ude en tid, imod dem, som finder deres fødehjem i fremmedes hænder. Intet moderligt eller faderligt øje stråler os i møde, når vi træder over dørtærskelen, nej kære Bror, det er et savn, som er uerstatteligt for os søskende, vi har også haft et par bundærlige og godhjertede forældre, et par arbejdsomme forældre, både tidligt og sildigt, lad os følge i deres fodspor, så vi kan dø som ærlige søskende, og dette kalder jeg noget.

Det var en hård overraskelse, da jeg modtog brevet om Fars død. Tænk dig kære bror, i mit sted ved slig en lejlighed, ikke alene fordi jeg opholder mig imellem udlændinge, for det er nu snart det samme som iblandt danskere, da jeg kan tale med dem nu, men det, der trykkede mig hårdest, var tanken om, at jeg måtte udeblive ved min Fars ligfølge. Rejsen er jo for det første dyr ---. Det var også meget pludselig, det gjorde en ende på den gamle forslidte Fars liv. Han var jo kun syg i en tre ugers tid. Hans magre legeme holdt ikke til ret meget. Derfor blev jeg også meget ilde til mode, da Laust skrev, at Far var blevet alvorlig syg.«

Jens skriver et langt brev til Jeppe fra Hårby 5/2 1901. Jens vil sige Jeppe tak for den mindetale, Jeppe holdt for deres far dagen efter begravelsen. Det er et langt brev, hvor Jens beklager den trivielle og triste måde, begravelsen foregik på.

»En tilsneet og frysende forsamling, der gennemgående vel nærmest ikke havde tanker for andet end deres egne kolde

fødder, var forsamlet på logulvet for at høre de trivielle afskedsord, som skolelærer Jakobsen oplæste af et stykke beskrevet papir. Og så bar vi ham ud og førte ham bort fra den gård, som i fuldt 40 år har optaget hans interesse, og hvor han havde opslidt sin manddomskraft. Men stemning af højtidelighed mærkede man ikke meget til. Ikke i forsamlingen hørte man et ord om ham, for hvis skyld man var kommet for at tage den sidste afsked med. Og dog var han afholdt af alle, havde næppe en eneste uven.

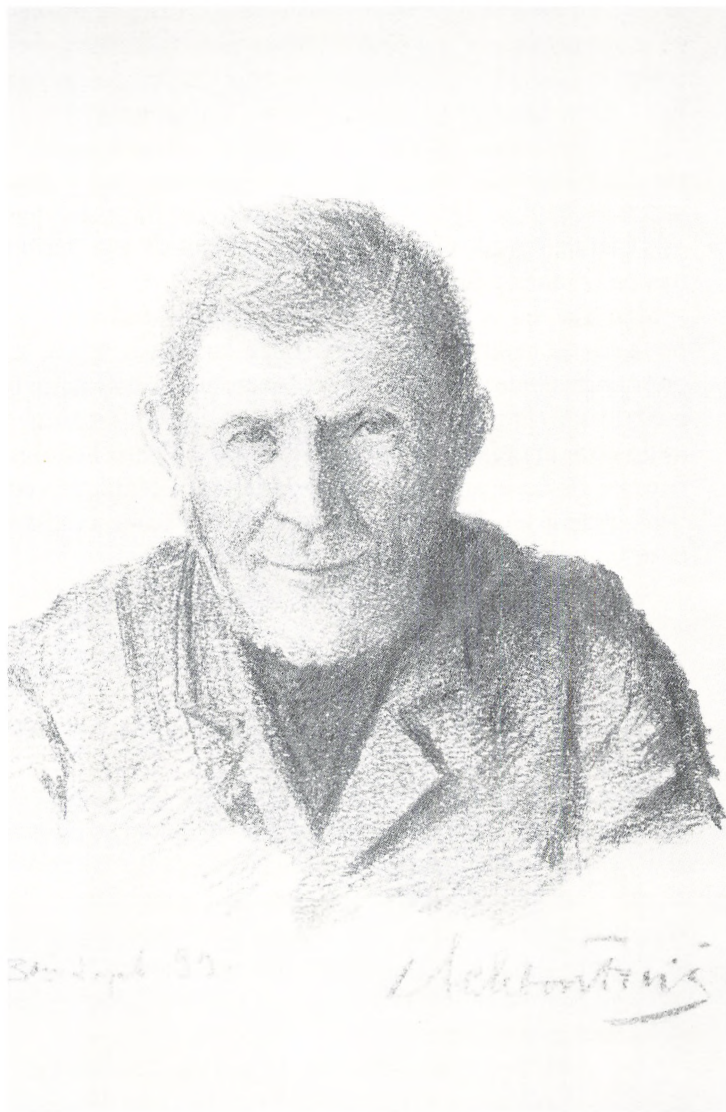
Men var selve begravelsehøjtideligheden end tarvelig, præstens og lærerens taler holdt i den tarveligste prosa, ja, præsten magtede jo ikke en gang at tale det danske sprog, men med de ord, du fremsagde til hans minde dagen efter, fik det fulde oprejsning. Idet du lod dit blik glide tilbage henover hans liv, fik du draget det frem, der var det væsentligste ved hans egenskaber. Erindringer og småtræk hos ham, som ikke destomindre karakteriserede ham fuldt og helt.

Jeg siger dig derfor tak, fordi du sagde disse ord, disse ord, som vi allesammen følte burde siges, men som ingen kunne forme og udtale undtagen dig. Tak for det! De venligste hilsener fra din hengivne bror Jens«.

Det er et langt brev, og hvad Jeppe sagde, kommer ikke frem i brevet.

Hvordan var Jens Peder Jensen i Aakjær da? Det fremgår af brevene, at han var en stille, fredsommelig mand af få ord. Han har ikke været ærgærrig hverken på sine egne vegne eller på sine børns. Men han hindrede dem ikke i at gøre, hvad de ville, tværtimod han hjalp dem så langt, hans økonomi rakte. Men Jeppe var digter. Han skriver til Jens, da han har fået meddelelsen om faderens død. »Fred med ham, den ærlige slider, der er gået træt dernede i den skæve gård«.

Men i 1901 var gården ikke skæv. Jens Peder Jensen havde bygget sine udhuse og sin stald om i 1884. Det var gode, solide og smukke bygninger efter datidens forhold. Det varede

Jens Peder Jensen, tegnet af Achton Friis i 1899.

mange år, inden Laust måtte gøre noget ved dem. Kun stuehuset var skævt. Jens Peder var så fremsynet, at han først byggede sine udhuse om, akkurat som en landmand gør i dag. Først udhusene, det er derfra pengene skal komme.

Jeppe mener, at hans liv var planløst, og derfor glædesløst. Der findes ikke noget fotografi af ham. Men i 1899 har Anton Friis tegnet ham. Der sidder han så. Med et lunt blik i sine små, grå øjne og et venligt smil om munden. Sådå så en trist mand ikke ud. Jens Kristian mener ikke, han havde meget vilje til at sætte noget igennem.

Han – og de andre – glemte, at i 1896 havde Jens Peder både vilje og mod til at sætte en meget vigtig ting igennem, nemlig salget af gården til svigersønnen Laust. Der skulle både vilje og karakter til at gennemføre dette på trods af familiens modstand.

Jens Peder Jensen kendte sine sønner bedre, end de kendte ham.

Jeppe Aakjærs mor – Katrine Margrethe Jensen.

Katrine var født i 1839 og blev gift med Jens Peder i 1861. Det var Katrines fødegård, de overtog, Søndergård i Aakjær pr. Fly, Skive.

Aakjær var og er en landsby, men ikke en landsby, som man finder dem i Østjylland eller på Øerne. Den bestod af 6-7 gårde og et lille hus, hvor Gammel Johannes boede. Der var hverken gadekær, smed, bager eller købmand. Kirke og skole lå i Fly.

Men der var en å, Karupåen, og der var brede enge, udstrakte marker, kær og heder. Der var en udsigt, når man stod oppe på Kaphøje, så man kunne tælle 12 kirketårne. Hvis Katrine stod udenfor gården og så op mod vejen, der førte til Fly, ja, så kunne hun se dem, der kom gående ned mod gården længe i forvejen. Hun kunne nå at komme ind og få lavet kaffe eller æggekage og meget mere, inden gæsterne nåede til gården.

Der var ingen træer i miles omkreds. Der var ikke noget, der stødte øjet. Det var først sidst i det 19. århundrede, da Katrine forlængst var død, at man begyndte at plante plantager. I 1894 er datteren Margrethe ved at blive forlovet. Jeppe er gift og

bor i København, men han har da hørt om sagen og glæder sig på Margrethes vegne. Han giver en beskrivelse af egnen omkring Aakjær, som den var i 1894, og den har absolut ikke været anderledes – i hvert fald ikke bedre – da Katrine i 1861 blev gift med Jens Peder.

»Nørregade 14. 3. sal, Kjbhv. K. 17/2 1894. Det fornøjer mig ret hjerteligt, at der er fremgang i Margrethes forlovelsesprojekt, men på den anden side gør det mig ondt, at det skulle vække misundelsens gule feber i mine mere eller mindre smukke landsmandinders mere eller mindre elskovssyge sind. Når der engang – forhåbentlig dog i næste århundrede – bliver et bedre vejanlæg gennem Aakjær, så vil de Aakjær piger stige i pris, især hvis der samtidig bliver en lille lund i byens umiddelbare nærhed, hvor den nu husvilde elskov kunne søge hen i stille blide sommernætter. Nu er vejene sådan, at ingen frier kan komme frem ad dem. Han ville jo tilsøle sine blanke støvler i en utrolig grad. Det udsætter en frier, der forstår sig på levemåde, sig ikke for.

I Aakjær fædre, lær dog af livet. De Sallingfriere bliver alt taget op i Fly, fra øst ad jordmodervej kommer der sgu ingen habil frier. Det, der kommer fra vest, er næsten ikke værd at samle op på en vej.

Men et forbedret vejanlæg, det vilde – om jeg tør sige – føre en ny *befrugtende* strøm til vor by, der vil lyksaliggøre denne den mindste af Juda stæder. Men der må være en lund, f.eks. oppe ved Kaphøj, hvor Amor kan søge hen med sin søde kunst, når duggen falder, og den hvide lækat springer rundt på bondetaget i måneskin.

Husk, kærligheden er bly. Som då og hind hader den åbne marker. Nu kan to forlibte mennesker ikke tale sammen, uden de kan ses. Derfor bliver der aldrig aftalt noget i Aakjær. De elskende skræmmes fra hverandre i utide. En lund vil redde situationen. Hvem ved, måske min asketiske stivnakkede bror Jens så også forloves!«.

Omkring gården stod der nogle forblæste popler, ellers var der intet, der hindrede stormen i at rive i de skrøbelige bygninger og sandet i at fyge rundt som sne ved vintertide. Først sidst i det 19. århundrede begyndte man at plante læhegn.

I 1925 har Jeppe åbenbart bedt Jens skrive, hvad han vidste om beplantningen i Aakjær, og Jens skriver bl.a.:

»Det var i perioden 1891-1900, at plantningen er foregået. Vi herhjemme plantede »Æ Såndbak'« i 1893, og i 1896 plantede vi »Kistelbak« og »Æ stur Hyw«. »Æ bak« oppe ved »Æ bitte hyw« og denne med er vist plantet i 1897. Det har været, da Laust kom. Der er vel få byer, hvor plantningen har forandret en bys fysiognomi som Aakjær, og det kan godt være et omdisputabelt spørgsmål, om disse mørke granplantager tjener til at fremme byens ejendommelighed. Men sikkert er det, at de gamle Aakjærboere den gang har fået et ideal, som skulle være læ og lunhed og deres hjem og arne, og samtidig blive sandet kvit, der ved mindste storm føg mod vinduer og døre«.

Det oplevede Katrine ikke, men stormen og sandet, der føg, det kendte hun. Vi ved meget lidt om hende. Hun har heller ikke efterladt sig den mindste smule skriftligt. Hun har muligvis slet ikke kunnet skrive, Og det kneb vist også meget med at læse. Jens Kristian skriver jo også, at det var Jens, der måtte læse Jeppe's brev op for hende.

Jeppe har tegnet et billede af hende i sin første bog, »Bondens Søn«, der vel nærmest er en slags selvbiografi, og også i »Fra min bette tid« skriver han om moderen. Men Jeppe var digter, og begge bøger er skrevet, da hun var død, og de kun har erindringen om hende.

Jens Kristian læser »Bondens Søn« og skriver derom til Jeppe, at han syntes, det er underligt, at de har haft så slet en bedstefar, når deres mor var så blid og god. Han huskede, hvordan han sad på en skammel ved hendes side, når han kom

hjem fra sin plads som hjorddreng, og hun formanede ham »med sin blide stemme til altid at være god og gøre det gode, og ikke sætte sig op mod nogen«. Da havde han lige læst Jeppe's bog og har måske Jeppe's mening om hende i erindringen.

Jeppe beskriver hende som stille, blid og vemodig. Faderen kunne le, så han var ved at trimle ned af bænken, men moderen »den vemodige har ingen latter«. Engang har hun dog slået en gevaldig latter op.

I 1930'erne husker jeg en dag ved juletid, ja, det har måske været selve juleaften, for min far var hjemme. Henrik Malberg læste op i radioen. Det var »En landstrygers juleaften« om Jakob Buman. Far sad med hovedet inden i radioen og hørte på. Da det var forbi, gik han hen og hentede papir, blækhus og pen, og så skrev han et brev til Henrik Malberg. Jeg læste brevet. Han skrev, at han huskede så godt Jakob Buman fra sin barndom. Engang, han var i hjemmet, skulle han overnatte i en alkove inde i stuen. Da gamle Jakob stod foran alkoven splitternøgen, kom Katrine uforvarende ind fra køkkenet, og da hun så Jakob i hans magre nøgenhed, slog hun hænderne sammen, udstødte en høj latter og forsvandt igen. Genert har hun ikke været.

Jeppe fortæller, hvordan hun lagde ris i saltlage til at bruge mod børnene. Da jeg spurgte Far, om hun virkelige piskede dem, sagde han: »Aah, når vi sådan lå en tre – fire stykker i slagbænken om morgenen og sloges, så hentede hun riset, men vi krøb jo under dynen, så det var mest den, hun slog i«. Ligefrem benægte, hvad Jeppe havde skrevet, ville han dog ikke.

20/11 1927 skriver Jens Kristian til Jeppe. Han har lige modtaget »Under aftenstjernen«. »Kjære Bror. Som jeg stod og skulle sende mit brev til dig, kom din digtsamling »Under aftenstjernen«. Tusind tak for den! Der er strålende ægte perler iblandt, som straks sætter sig fast i hukommelsen, og som man går og nynner ved sig selv i sin daglige dont.

Vemod er der måske også, men hvordan kan det være andet. Du er en kæmpe, en hårdt prøvet kæmpe! Hvor har du fået den stærke vilje fra? Når jeg tænker på vore forældre! Mor kunne undertiden se så håbløst på livet, som når hun sagde om os børn »Aa, ville Vorherre endda tage jer«. Hun øjnede ikke, hvordan vi skulle komme frem i verden. Det er såmænd gået rigtig godt«.

20/4 1929 skriver Jens Kristian til Jeppe: »Kjære Bror Jeppe. Din rejse til København husker jeg mærkvædig nok ikke. Men derimod husker jeg, at Mor ventede brev fra dig, og jeg glemte at spørge Jens Andersen, da jeg gik fra skole. Mor græd og klagede sig, som jeg aldrig har set magen, men dagen efter kom brevet, at du var kommet derover«.

Da var Jens Kristian 12 år, og det har gjort et stort indtryk på ham, at moderen var så opbragt over, at hun endnu ikke havde hørt, om Jeppe var kommet over til København. Den – for hende – store vilde verden.

Katrine har næppe været meget udenfor gården i Aakjær. Havde hun været i Skive? Der var trods alt ca. 10 km., og vejene var ikke gode, og hvad havde hun der at gøre? Ikke noget! I 1902 skriver Jeppe til Jens Kristian: Jens har betroet sig til Jens Kristian, at han vil emigrere til Amerika. Det fylder Jens Kristian med sorg, skriver han til Jeppe. Han vil have Jeppe til at få Jens fra det.

Jeppe skriver tilbage: »Lad os for Guds skyld vogte os for at blive hjemmesiddere, der synes, møget lugter bedst i deres egne møddinger. *Far* sad jo alle dage og skutrede sine lopper ved den gamle »Laurvig« fra 1709. *Mor* har aldrig set så meget som et jernbanetog«.

Nej, Katrine blev i sit hjem, til hun døde i 1890, 51 år gammel. Hun har næppe været skrøbelig af helbred. Hun fødte i løbet af 20 år 8 levedygtige børn, og det på et tidspunkt, hvor det var almindeligt, at 1/3 af spædbørnene døde.

Hvad hun døde af, ved man ikke, muligvis et eller andet, man i dag let kan kurere for. Hun efterlod sig foruden sin mand 8 børn. Heraf var de to ikke voksne, Bodil var 9 år og Jens Peder 12. Hans var 15 og Jens Kristian 17, så efter datidens forhold skulle de to være voksne.

Margrethe, den ældste, var 29 år, og det blev hende, der tog moderens plads i hjemmet og hjalp faderen i det daglige. I 1896 overtog Margrethe sammen med sin mand Laust hjemmet, men Katrines syv børn betragtede hele deres liv gården i Aakjær som deres hjem.

»Kommer du hjem i julen? Ses vi hjemme i påsken?«. Sådan skriver de til hinanden, mens de er ugifte. Senere sendte de deres børn på ferie »hjemme« i Aakjær. Margrethe og Laust tog mod alle og beklagede sig kun, når der var for lang tid imellem, at de så Katrines børn og de børnebørn, som hun aldrig fik at se.

Bostrup Tinghøj

Af Henrik Fibæk Jensen, Skive

Hvis man til fods, på cykel eller i bil bevæger sig rundt i Danmark, vil man meget hurtigt blive opmærksom på de talløse oldtidshøje, der i udstrakt grad præger det danske landskab. Mest iøjnefaldende er bronzealderhøjene: Med et tværmål på 20-25 meter og en højde på 2-7 meter ligger de som monumentale og nærværende vidnesbyrd om vore forfædres liv for over 3.000 år siden. Sandsynligvis havde hver stormandsslægt sin høj, hvori dens medlemmer blev begravet i egekister udstyret med et passende antal gravgaver. I højbyggeriets storhedsperiode (ca. 1.800-1.000 f.Kr.) blev der rejst omkring 100 gravhøje årligt! I dag er mellem 10.000 og 15.000 af disse mange bronzealderhøje bevaret. En af disse er *Bostrup Tinghøj*.

Bostrup Tinghøj, der ligger i Lyby sogn et par hundrede meter fra landevejen mellem Skive og Glyngøre, er helt tydeligt en bronzealderhøj. Chr. Wammen fortæller, at hans far engang i 1880'erne skulle oprense en vejgrøft ved højen, hvorved en urne med aske kom til syne. Såvidt vides er det den eneste form for udgravning, der er blevet foretaget ved højen!

I den kortlægning af arkæologisk interessante lokaliteter i Danmark, Nationalmuseet lod foretage først i dette århundrede, står der bl.a. følgende om Bostrup Tinghøj:

»Fredet Høj, Tinghøj. Toppen flad og græsgroet, iøvrigt lynggroet i Ager. I Foden, mod Nord, et mindre Brud. – Tinglyst ved Deklaration af Gaardejer A.K.J. Damsgaard (tinglyst 3/9 1897). Mærkesten mod Syd (sat ca. 1904). Her holdtes tidligere Sallinglands Herredsting. – endnu 1911 antoges to grønne Pletter i Lyngen paa Höjsiden mod Syd for henrettede Forbryderes Grave.«

Bostrup Tinghøj fotograferet først i århundredet af træhandler Niels Sørensen fra Lem.

I 1942 føjede M.M. Reffsgaards følgende til Nationalmuseets beskrivelse: »Tinghøj: græs- og lyngklædt Høj i Ager, 28x28x3 meter næsten uskadt med Mindesten paa Sydsiden.«

Så knappe er de arkæologiske vidnesbyrd om Bostrup Tinghøj. Den har aldrig været udsat for en organiseret udgravning, og i 1897 er den altså blevet fredet. Hvilke personer, der i sin tid lod gravhøjen opføre, vil for altid forblive en gåde, men formodentlig har de tilhørt en betydningsfuld stormandsslægt.

Bostrup som sysseltinghøj

Vi bevæger os nu med stormskridt godt 2.000 år frem i tiden. Af udseende ligner Bostrup Tinghøj sig selv, men de aktivite-

ter, der udspilles på og omkring den, vil nok få oldtidsmenneskene til at studse, hvis de for en kort tid kunne stå op af deres høj. Hvor gravhøjen i bronzealderen lå som et synligt og heligt minde om en magtfuld slægt, blev den i middelalderen samlestedet for egnens beboere, når de skulle oplyses om og afgøre sager af offentlig interesse.

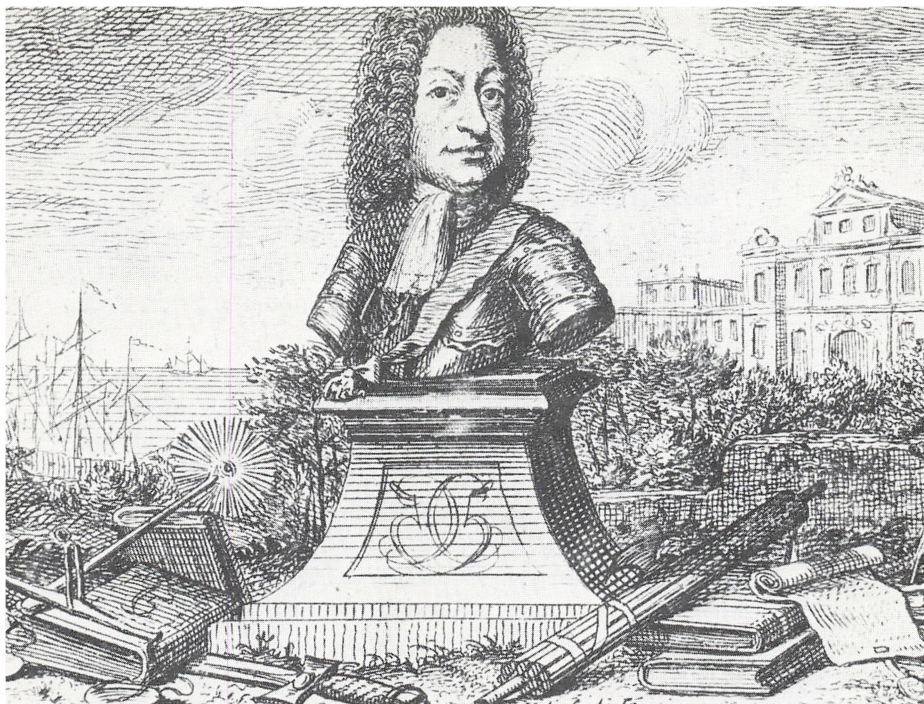
Ihvertfald helt tilbage til vikingetiden har der i Danmark været tradition for at samles på tinge (mødested under åben himmel) for at afgøre sager af almen interesse:

»På tinge afgjordes stridigheder om ejendom og arv, forbrydelser blev pådømt og straffe pålagt, kundgørelser af både private dispositioner og offentlige vedtægter og forskrifter fandt sted. Alle dispositioner rakte så langt som det fællesskab der søgte det pågældende ting nåede.« (Gyldendals »Danmarkshistorie bd.1«, Kbh. 1977, s. 102).

Administrativt var Danmark inddelt i sogne, herreder og sysler. Sognet var den mindste, lokale enhed, herredet bestod af en række sogne, mens endelig et syssel, der omfattede flere herreder, var den store, regionale enhed, Denne zone-opdeling, som blev foretaget af centralmagten, fik konsekvenser både i kulturel, beskatningsmæssig og retslig henseende. Især det sidste aspekt er interessant, når talen er om Bostrup Tinghøj.

I middelalderen blev højen nemlig sysselftinghøj for Salling Syssel, der foruden Sallings 4 herreder – Hindborg, Rødding, Harre og Nørre Herred – omfattede Morsø og Fjends herreder. Når »man« netop valgte Bostrup Tinghøj skyldtes det dens centrale placering. Højen var synlig videnom, den gav læ, når vinden tog for hårdt fat, og hvis man havde behov for at markere sine synspunkter, var den en glimrende talerstol. Endvidere lå den fjernt fra den nærmeste kro!

Man må da forestille sig, at morsing-, salling- og fjandboere igennem århundreder er draget til Bostrup for der at afgøre deres tvistigheder. Et dokument fra 1375 afslører dog, at sysselftinget ved én speciel lejlighed blev forlagt til Lyby Kirke.

Selvom Christian V's »Danske Lov« fra 1683 blev rost for at være meget human, afskaffede den ingenlunde dødsstraffen. Stikket af den lovgivende konge, som mente, at et samfund bør bygge på »Guds frygt og Retfærdighed«, stammer fra den udgave af hans lov, der blev trykt i 1750. Netop denne udgave blev forestået af Casper Peter Rothe, der 1758-73 var byfoged i Skive.

Det år var egnen hjemsogt af alskins ulykker: »Rov og Brand, Kornets Ufrugtsommelighed, Fjendernes Grumhed, Bratdød, Fædød og Fiskenes Formindskelse«. For at »afvende Guds Vrede« besluttede de fremmødte syssel-boere under overværelse af biskop, provst og præster, at

»sværge med oprakte Hænder mod Himlen, at de skulle stadelig og aldeles uden Svig og Skalkhed lægge Vind paa at forfremme Kirkens Personers Friheder og det, som dem tilhører«.

Ulykker kunne åbenbart kun afværges ved at formilde Guds stedfortrædere, og man har da ment, at denne morale bedre kunne annammes i en kristen kirke end på en hedensk høj!

I løbet af 1500-tallet bortfaldt syssel-inddelingen, og de herreder, der før udgjorde Salling Syssel, klarede sig nu med deres herredsting. Bostrup Tinghøj havde ikke status som sådan og mistede dermed sin betydning i de kommende århundreder.

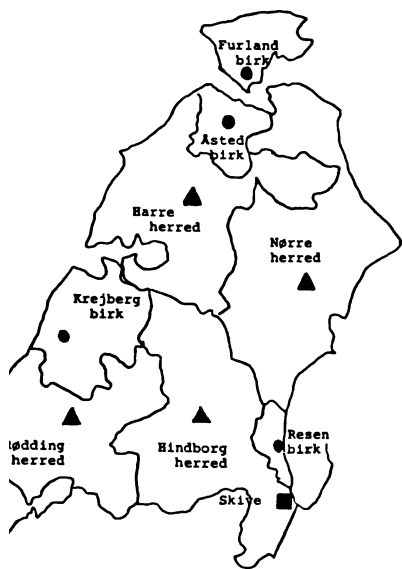
Bostrup som herredstinghøj

I 1660 blev enevælden indført i Danmark. Den enevældige monark, Kong Frederik III, gav ønsket om at skabe en sammentømret, centralt styret stat førsteprioritet. Hidtil havde Danmark retsligt været opdelt i 3 områder – Jylland/Fyn, Sjælland/Lolland/Falster og Bornholm – og han nedsatte derfor en kommission, der skulle udarbejde en fælles lov for hele riget. Den nye lov, »Danske Lov«, blev først færdig i 1683, hvorfor den kom til at bære efterfølgeren Kong Christian V's navn.

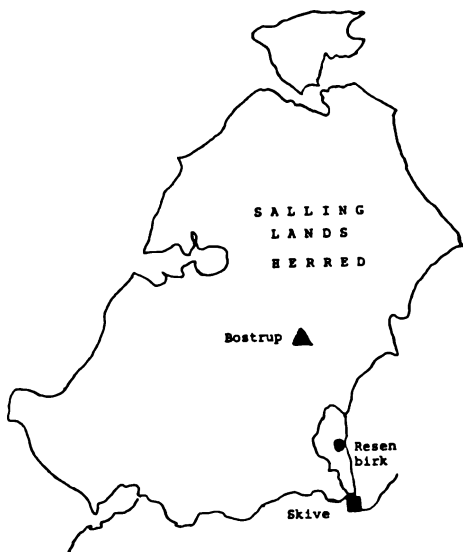
I fortalen til »Danske Lov« redegøres for dens formål. Loven kunne undgås, »dersom ethvert Menniske var retsindigt, og ville nøies med det ham med Rette tilkom, og ikke søge sin Næstes Skade«. Mennesker er imidlertid ikke, som de burde være, og

»derfor settes Loven, at de Retvise og Fredsommelige maae nyde deres Ret, og de Uretvise og Uretfærdige, som ikke ville gjøre Ret efter det, som i Loven skrevet er, kand vorde ved den Straf, som i Loven sat er, formeente at gjøre Uret«.

»Danske Lov« opstiller med andre ord de spilleregler, danskerne må følge, for »at Sandhed, Retfærdighed og Fred maa boe i Landet«. Loven *skal*, hedder det udtrykkeligt, være ens for alle, og landets dommere *skal* bruge den som »en Rette-snor«. »Danske Lov« beskriver både, hvad der er ulovligt, og hvilken straf, lovbruderne skal lide. Biblens ord »Øje for øje, tand for tand« tages helt bogstaveligt: Manddrab medfører således altid dødsstraf. Straffene menes at virke forebyggende (formuleringen »andre til Skræk og Advarsel« indgår ofte i tidens domme).

Sallings retslige inddeling før 1688

Sallings retslige inddeling efter 1688

- Købstad
- ▲ Tingsted for herredsting
- Tingsted for et birk

Bostrup Tinghøjs centrale placering midt i Salling gjorde, at den ret naturligt blev udvalgt til herredstinghøj for Sallinglands Herred ved reformen i 1688.

»Danske Lov« medførte samtidig en administrativ forenkling, hvorved flere herreder blev slået sammen. Ved et reskript af 13. marts 1688 blev Sallings 4 herreder, Åsted og Krejberg birkers (selvstændige retsområder) og Fur således sammenlagt til Sallinglands Herred. På foranledning af Knud Danielsen Hopp, der havde været herredsfoged i Nørre herred 1673-88, blev den centralt beliggende høj i Bostrup herredstinghøj for hele området på nær Resen birk og Skive. Siden 1326 havde Skive haft status som købstad, og som følge deraf havde byen sit eget byting, der afholdtes hver fredag på torvet foran rådhuset.

På bestemte forud fastlagte tidspunkter blev Salling Ret sat ved Bostrup Tinghøj. Som repræsentanter for lokalbefolkningen blev mindst 7 Sallingboere tvangsudskrevet som tinghørere for ét år ad gangen. De var i denne periode forpligtet til at møde op på hvert tingmøde, og de skulle på givnen foranledning afgive vidnesbyrd om, hvad der var sket.

Oprikelig havde beboerne i det område, tinget dækkede, selv afgjort deres uenigheder, men med tiden kom herredsfogeden til at spille den afgørende rolle. Herredsfogeden, som regel en større selvejerbonde udnævnt af kongen, havde ingen juridisk embedseksamen, og han var iøvrigt umanerlig slet aflønnet. Sammen med herredsskriveren havde han ansvaret for, at alt, hvad der foregik på tinge, blev protokolleret i en tingbog. Efter foretaget vidneafhøring udøvede han alene eller sammen med nævninge den dømmende myndighed.

En herredstingsdom kunne appelleres til landstinget og derefter til Højesteret. Hvis begge disse instanser gik de anklagede imod, kunne de kun håbe på hel eller delvis benådning af kongen.

Herredsfogeden for Salling Herred var tillige byfoged i Skive. I alskins vejr måtte indehaveren af denne kombinerede stilling værsgo lade sig transportere ud til den stormomsuste tinghøj, hvilket Aakjær har givet en malende beskrivelse af:

»Det stakkels kuldskjære Bymenneske, der bestred Dommerembedet, skulde milelangt ud i Landet og »sidd på Høj« i al Slags Vejr; tit blæste en Hvælk nog ind i hans Dommerparyk, eller Tordenbygen spyede i hans Protokol. Jeg tænker, at Dommeren tit har hakket ligesaa meget Tænder, som den Stakkel, han dømte fra Ære, Liv og Gods«.

Selvom reskriptet af 13. marts 1688 havde foreskrevet, at der skulle bygges en tinglade ved tingstedet, således at de vigtige retshandlinger kunne foregå indendøre, var det umuligt for Povl Fabricius, der siden 1688 havde været herreds- og byfoged, at overtale de gerrige sallingbønder til at bekoste en

sådan: »Nej, ikke om han saa kneb dem med alle de gloende Tænger, der raslede i hans Lovbogs Paragraffer, kunde han faa dem til det!« (Aakjær). Allerede i 1712 ansøgte han derfor om, at retten blev forflyttet til Skive, men dette skete først den 12. maj 1727. Fra den dag ophørte Bostrup at fungere som herredstinghøj.

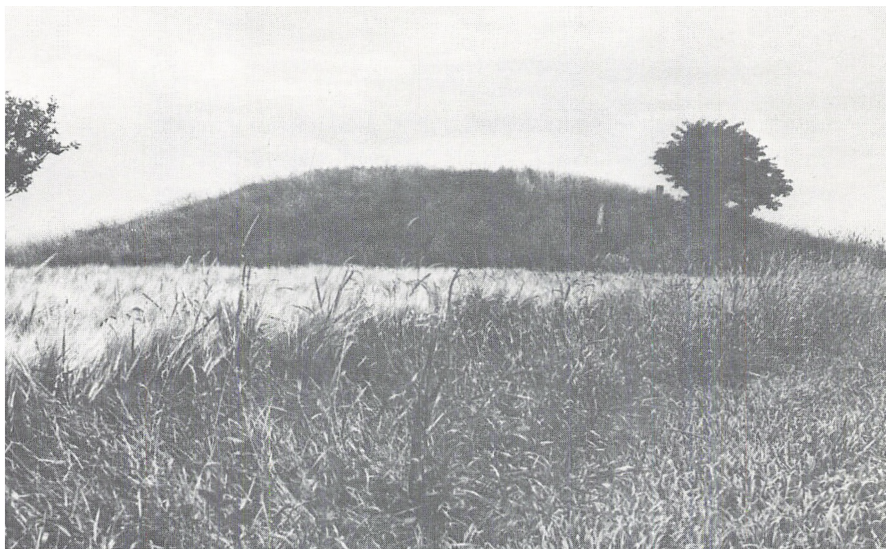
Skibet er ladet med....

Alle herredstingbøger på nær den første gik op i røg i en af Skives mange ildebrande i 1700-tallet. Den bevarede tingbog, der

Der findes ingen dansk billedgengivelse af et tingmøde. Den her viste illustration stammer fra et værk af svenskeren Olaus Magnus fra 1555. Tinghørerne sad, som tegningen viser, på såkaldte tingstokke. De har dannet en firkant (her ses dog kun to af siderne), og de anklagede har siddet på en stor sten i firkantens midte.

Bostrup Tinghøj set fra vest sommeren 1988. Traditionen (repræsenteret af J.P. og Chr. Wammen) vil vide, at An Dyndbo ligger begravet i heden et lille stykke syd for højen, Kirsten Nielsdatter og Niels Pedersen ved højens nordlige fod, Chr. Thordal og Karen Tækker ved højens østlige fod, og Birgitte Sørens datter ved højens østlige eller vestlige fod.

dækker årene 1688-92, viser, at man på tingmøderne først og fremmest beskæftigede sig med sager om fæsteforhold, gæld, arv og skifte etc.

Et par sager vidner om, hvor forskelligartede processer, tinget måtte dømme i.

Den 13. september 1688 lagde Aalborg-købmanden Laurits Andersen til i Lysen Havn i Harre Vig. Hans skib var fyldt med hør, hamp og forskellige jernprodukter, som han – som så mange gange før – agtede at sælge til Sallingbønderne. Den gang blev der imidlertid ikke nogen handel. Nogle betroede mænd mødte op og nedlagde i herredsfogedens navn forbud mod ethvert salg. Skive havde, blev det hævdet, eneret på al handel i Salling.

I den retssag, som nu fulgte, blev – som argument for at give handelen fri – anført, at Skive-købmændene ofte slet ikke havde de varer, bønderne efterlyste, og når de endelig kunne

levere de efterspurgte varer, var de urimeligt dyre. Hvis de kunne forhindre Sallingbøndernes handel med andre, »kunde de sette deris Vare saa høyt og dyrtt som de lysted«. Omvendt gav de altid Sallingbønderne en ringere pris for deres korn, end de ved fri konkurrence kunne opnå andre steder. »Køb billigt, sælg dyrt«, har øjensynlig dengang været Skivekøbmændenes motto.

Retsforløbet mundede ud i, at alle havne i Salling blev gjort frie for alle skibe! Handelsmændene i Skive havde rejst sagen for at få stadfæstet et handelsmonopol, som nu blev undermineret, og deres ønske om at få konfiskeret Andersens skibsladning blev heller ikke tilgodeset. Skives købmænd blev kort og godt Sorteper i den retssag, der blev ført ved foden af Bostrup Tinghøj i efteråret 1688.

Det kårdestukne moselig

Tidligere på året havde et frygtligt mord rystet hele Salling. I maj måned blev Niels Christensen fra Lille Torum fundet død i en mose på Jungetgård. Da han blev opdaget, var kun hans skuldre synlige. Man fik hurtigt liget bjerget i land, hvor man konstaterede, at Niels var blevet stukket i sit højre lår »halffandet fingerbredt neden for hans R..«. Niels var først blevet alvorligt såret, hvorefter drabsmanden havde skubbet ham ud i den livsfarlige mose.

Ved vidneafhøringerne viste det sig, at flere personer havde set den tidligere skolemester på Jungetgård, Peder Pedersen Ullerup, i nærheden af mosen på mordtidspunktet. Et vidne havde sågar mødt eks-skolemesteren bevæbnet med en kårde! Peder Pedersen mødte ikke op til de forskellige tingmøder, og den 23. juli blev han dødsdømt in absentia. Hvilke forbindelser, der havde været mellem ham og offeret, ved vi ikke, ligesom det også er uklart, hvorvidt den afgæede skolemester nogensinde blev fanget og stillet til regnskab for den ugerning, han efter al sandsynlighed havde begået.

Bostrup som rettersted

Mest dramatiske er de sager, der endte med fuldbyrdede dødsstafte. Bostrup Tinghøj var nemlig ikke alene stedet, hvor dødsdommene blev afsagt (fra 1688 til 1727), den var også stedet, hvor de blev eksekveret (fra 1688 til slutningen af 1700-tallet). Præcist hvor mange syndere, der er blevet henrettet på den gamle bronzealderhøj, ved vi ikke.

I det følgende vil jeg gennemgå 4 af de sager, der endte med, at de anklagede blev et hoved kortere på Bostrup Tinghøj. Drabssager kom altid for Viborg Landsting, hvor vi kan følge dem gennem de mange arkivalier i landsarkivet. De domme, der blev appelleret til Højesteret, kan efterforskes i Rigsarkivet.

Den forelskede provst

I 1700-tallet var det en ulykke at føde børn udenfor ægteskab. For at undgå skammen og fornedrelsen valgte den enlige moder i talrige kendte tilfælde at ombringe sit eget barn. Blev mordet opdaget, var straffen nådesløs:

»Letfærdige Qvindfolk, som deris Foster ombringe, skulle miste deris Hals, og deris Hovet settis paa en Stage.« (»Danske Lov«, 6. bog, 6. kapitel, 7. art.).

Den 30. september 1778 fødte den ugifte tjenestepige Birgitte Sørensdatte i dyb ensomhed et barn i Jens Andersens hus i Hestbæk. Kort efter barnets fødsel kvalte hun det. Liget gemte hun under noget halm.

Andersens hustru havde imidlertid observeret Birgittes »Upasselighed« (uden dog at vide, at hun var gravid), og i den anledning henvendte hun sig den 5. oktober til provst Stjernholm i Roslev. Sammen begav de sig til Hestbæk, hvor Birgitte grædende brød sammen og tilstod sin ugerning. Hun undskyldte sig med, at barnets fader havde truet hende på livet, hvis hun udlagde ham.

»Det sendrægtige Snøvl af en Roslev-Præst«. Sådan karakteriserede Jeppe Aakjær Niels Christensen Stjernholm, der her ses i et silhouetklip. Stjernholm blev født i 1738 i Selde som søn af en almindelig bonde. Han arbejdede sig op i samfundet og blev præst for Roslev-Rybjerg sogne og provst tillige. Var der noget hemmeligt elskovsforhold mellem ham og Birgitte Sørensdatter?

Hendes sag kom for Viborg Landsting, hvor hun blev dødsdømt:

»Derfore kiendes hermed for Rett: At Delinquentiden *Birgitte Sørens-datter* bør miste hendes Hals, og Exekutionen at ske med en Øxe, hvorefter Hovedet sættes paa en Stage, og Legemet nedgraves paa Retterstedet ved Natmandens Folk«.

Den barbariske henrettelsesform var langt fra tilfældig: Den skulle først og fremmest virke forebyggende. Det var endvidere en evig og uoprettelig straf at blive begravet ved højen, hvis jord var hedensk. (I enkelte tilfælde »benådede« kongen den skyldige, så han/hun måtte blive begravet i hellig kirkegårdsjord!).

Højesteret stadfæstede dommen over Birgitte Sørens-datter den 6. oktober 1779. Traditionen vil vide, at Birgitte, da hun stod på Bostrup Tinghøj, bad om henstand, for at Stjernholm kunne nå frem. Da provsten ikke lod sig se, gav hun et sort tørklæde til en tilskuer med den bøn, at han skulle overbringe provsten det. Få minutter efter eksekutionen mødte Stjernholm op på en forredet hest, der var hvid af skum. Synligt bevæget modtog han tørklædet, vendte sin hest og ret tilbage. Var han ungdomskæreste med Birgitte? Var han faderen til hendes uægte barn? Disse spørgsmål lader sig aldrig besvare.

Barneliget i bageovnen

Også sagen mod Niels Pedersen og Kirsten Nielsdatter omfatter et barnemord. Niels fra Sønder Balling var så »uheldig« at gøre sin steddatter, Kirsten, gravid. »Danske Lov« regnede seksuelle forbindelser mellem stedfædre og steddøtre for blodskam, og straffen derfor var ikke mild (6. bog, 13. kapitel, art 15.): »Omgængelse, som er imod Naturen, straffis med Baal og Brand.« I 1723 var f.eks. en fæstebonde fra Vile blevet henrettet på Bostrup Tinghøj, fordi han havde haft samleje med sin søsterdatter.

For at undgå en sikker dødsdom, besluttede Kirsten og Niels at ombringe det kommende barn. Natten mellem den 1. og 2. april 1750 fødte Kirsten en datter, som hun straks skar struben over på. Liget gemte hun i husets bageovn. Fire dage senere skulle Kirstens mor (som vi ikke kender navnet på) til at bage brød, og hun fik ved den lejlighed sit livs chok! Forståeligt nok meldte hun sin mand og datter.

Ved Viborg Landsting blev både Niels og Kirsten dømt til døden med henvisning til en bestemt artikel i »Danske Lov« (6. bog, 13. kapitel, art. 14):

»De, som sig i de forbudne Leed imod Guds Lov, enten i Blod, eller Svogerskab, forsee, straffis paa deris Liv«.

De dødsdømte erklærede, at de var »fornøjede med Dommen«, og den blev derfor ikke appelleret til Højesteret. Det ville heller ikke have hjulpet, eftersom de dømte var skyldige *både* i blodskam og barnedrab. Den 4. juni 1750 blev far og steddatter henrettet på Bostrup Tinghøj, og det blev så enden på denne »udelikate Elskovsroman« (Aakjær).

Hustruen, der på én gang mistede både sin mand og sin datter, tog sig øjensynlig sagen let: Traditionen fortæller ihvertfald, at hun – mens henrettelserne fandt sted – var ivrigt optaget af ... at vaske tøj!

Den indebrændte heks

I 1700-tallet blev ildspåsættelse betragtet som en alvorlig ugering, der kunne give dødsstraf. De to retssager, jeg nu vil omtale, inkluderer begge pyromani. I det ene tilfælde medførte ildspåsættelsen døden for en harmløs kvinde, i det andet tilfælde blev den stoppet af pyromanen selv uden at nogen kom til skade. Begge sager endte med døden for de anklagede.

I 1700-tallets oplyste enevældssamfund var de officielle hekseforfølgelser, der havde redet det foregående århundrede som en mare, ophørte. I enkelte afsides landbosamfund

levede heksetroen dog videre. Nogle gårdmænd med tilhørende koner i Østsalling har således »æren« af at have foranstaltet Danmarkshistoriens sidste heksebrænding!

Den 25. november 1722 om aftenen arbejdede Dorthe Jensdatter intetanende ved rokken i Peder Tækkers hus i Øster Grønning. Dorthe var en enlig, 50-årig kvinde, der levede af at gå ud og spinde for folk. Peder var allerede gået i seng, men hans kone, Karen, kunne ikke falde til ro. Året forud havde hun mistet et barn, og netop nu hærgede døden blandt egnens kreaturer. Hun vidste nok, hvad det skyldtes. Sagde folkesnakken måske ikke, at Dorthe kunne forgøre både folk og fæ, fordi hun stod i ledtog med Den Onde selv?

Karen fik tilkaldt sine naboer, og den forskrækkede Dorthe blev herefter forhørt af gårdejer Chresten Thordal, der var for-tørnet over, at en af hans heste netop var død på »mystisk« vis. Hun bedyrede forgæves sin uskyld. Den rasende folke-mængde slæbte Dorthe tilbage til hendes eget hus, hvor man bandt hende og

»det Billede af Barbari og Hævnsyge, der nu stiger imod een fra den gamle, mugne Forhørsprotokol, er saa rystende, at man tror sig hensat til en formelig Indianerlejr og ikke til en Afkrog af en til daglig grund-skikkelig Bondemenighed« (J. Aakjær).

I skillingsvisen »Gudelig Erindring til Sallingboerne om deres Overtroe i Anledning af en Quindes Forbrændelse i Grønning Bye« har Tychonius, der var præst i Skive 1702-27, beskrevet, hvorledes Grønning-boerne herefter iværksatte deres selvbestaltede heksebrænding:

»Hun da først med Baand og Bast Bindes til en Suule fast. Mand og Kvinde ellevild fnyser, bander, tænder Ild, Indtil hun og Huuset med Uden Ynk og Miskundhed Faldt i Kull og Aske ned. --«.

I løbet af en halv time lå huset i aske, og Dorthe selv var brændt »i Dødens og Djævlens Navn«.

Tychonius kaldte mordet på Dorthe for »slig en Synd som ei Himlen før har seet«, og efter hans mening var de blodbesudlede sallingbønder under Satans indflydelse, da de begik deres ugerning. Mordbrændingen omtales også af Ludvig Holberg i komedien »Hexerie eller blind Allarm« (1723), hvori en »Kælling« refererer til en sag »i Jylland, hvor nogle skikkelige Koner rottede sig sammen og satte Ild paa en Troldkvindes Hus« (1. akt, 4. scene). Holbergs kælling antager – i modsætning til Tychonius – at Dorthe virkelig var en heks!

De officielle repræsentanter for loven var ikke forblændet af nogen antikveret overtro. Dorthes broder lagde sag an mod mordbrænderne, og ved Viborg Landsting blev de to hovedmænd bag forbrydelsen, Karen Tækker og Chr. Thordal, dødsdømt. Dommen blev den 9. november 1723 stadfæstet af Højesteret, og kort tid herefter eksekveredes den på Bostrup Tinghøj.

Bostrup Tinghøj ved vintertide. (Tegning af kunstmaleren Søren Husted Petersen).

I dag har vi svært ved at begræde Karen og Chrestens endeligt, men meget tyder på, at mange Sallingbønder havde udelt sympati for dem (G. Henningsen): »De gjorde en god gerning ved at brænde den onde heks, men de blev straffet af en hård og uforstående øvrighed«. Heksetroen levede videre hos landalmuen både i 1700- og 1800-tallet, og den oplevede lovgivningsmagten som en uretfærdig forhindring for gennemførelsen af de traditionelle, retfærdige heksebrændinger!

»Den sølle An Dyndbo«

Af alle de retssager, der fik deres tragiske afslutning på Bostrup Tinghøj, er ingen bedre kendt end processen mod Anne Jensdatter Dyndbo. Dødsdommen over hende virker helt urimelig, når omfanget af hendes brøde tages i betragtning, og netop derfor har hun i folkebevidstheden levet videre som »den sølle An Dyndbo«. Man har kendt og begrædt hendes skæbne.

An Dyndbo blev døbt den 4. november 1713 i Estvad Kirke. Da hun var 30 år gammel, var hun en fattig indsidder i Hvidbjerg, som tildels levede af tiggeri.

En af de lokale fæstebønder, Peder Jakobsen, var sommeren 1734 meget fortørnet over, at hans køer om natten blev malket af en ukendt synder. For at komme misbruget tillivs, stod han den 8. juli tidligt op og entrede sin stald, hvor han hørte nogen pusle omkring. »Hvem er det, som malker mine Køer?«, råbte han, hvortil svaret lød: »Aaah, det er den sølle An Dyndbo«. Inden han kunne nå at pågribe tyven, var hun forsvundet. Fluks opsøgte han An's bopæl, og gennembankede den formodede mælketyv, der lå nøgen i sin seng, med en tøjrekølle!

Da Peder gik, var den forslåede An rasende. Med rette følte hun sig uretfærdig behandlet, for hun havde overhovedet ikke rørt køerne. Malkningen var iværksat af husmanden »Laang Laust«s kone, som på mandens foranledning havde udgivet sig for at være An Dyndbo! Besat af hævnthirst satte An ild til

Jakobsens gård, men inden flammerne nåede at gribe om sig, havde hendes raseri fortaget sig. Hun advarede husets beboere, og ved fælles hjælp fik de ilden slukket uden at nogen større skade var sket. Jakobsen havde dog ikke i sinde at lade begivenheden gå i glemmebogen. »Det skal komme til at koste dig din Hals«, truede han An samme aften.

An var klar over, at gode råd var dyre, og beslutsomt tog hun til Skive, hvor hun forelagde sagen for Peder Michaelsen Dor-schæus, der i 1732 havde efterfulgt sin svigerfar Povl Fabricius som herreds- og byfoged. Efter sigende rådede han hende til i de kommende forhør at sig ja til alt! Da hun under afhø-ringerne blev spurgt om, hvorvidt hun havde påsat branden »med fri Forsæt og Villie«, svarede hun derfor ja, og dermed var hendes skæbne beseglet. I »Danske Lov« skelnes nemlig mellem forsætlig og uforsætlig påsat brand (6. bog, 19. kapitel, art. 1-2):

»Sætter man Ild i anden Mands Huus eller Skov med Villie, da er det Mordbrand, og vorder han tagen derved, have forgiort sin Hals, og enten brændis eller stæglis. Men skeer det af Vaade og Skiødisløshed, og ikke af Forsæt, da bøder han Skaden, om han haver Middel dertil, eller straffis med Fængsel eller Arbeid«.

Den 5. august faldt den forudsigelige herredstingdom: An Dyndbo havde forsætlig påsat ilden, og selvom ingen kom noget til, skulle hun halshugges og brændes som en gemen mordbrænder! Sagen blev anket vil Viborg Landsting, og den 21. august faldt dets afgørelse:

»Da det er saavel med Delinquentindens Anne Jensdatter Dyndboes egen Bekiendelse som med lovfaste eenstemmig Vidner beviist, at hun mellem sidstafvigte 7de og 8de Juli sidst om Natten med fri For-sæt haver sat Ild paa Peder Jakobsens Stuehus i Hvidbjerg Bye, og efter egen Tilstaaelse i Forsæt havde at afbrende Gaarden samt at indbrende Peter Jakobsen selv, Hustru, Børn og Folk -, saa tilfindes hun, andre til Afsky, ifølge Loven at have forgiort sin Hals, Hovedet fra Kroppen med en Økse at fraskilles, og Kroppen at brendes«.

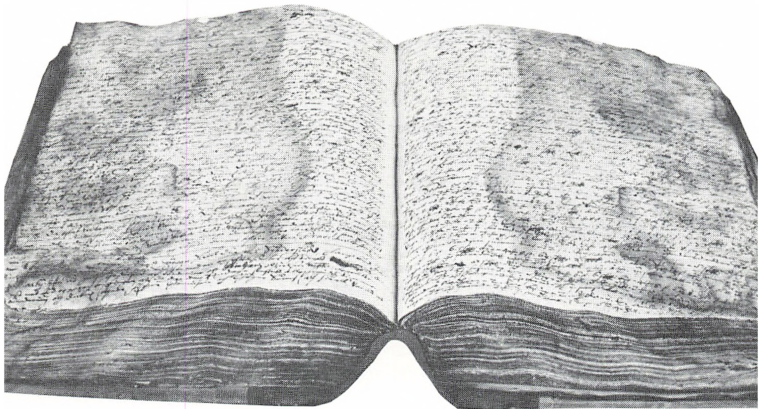
Landstinget har åbenbart ikke ment, det var nogen undskyldende omstændighed, at An uden grund var blevet gennembanket og beskyldt for at være tyv, inden hun påsatte branden, ligesom det heller ikke har hæftet sig ved, at hun *straks* fortrød sin ugerning og varskoede beboerne, således at ingen indebrændte. Måske hang den hårde dom sammen med, at anklageren i sagen, Peter Sommer, var ejer af den fæstegård, hun forsøgte at nedbrænde!

An Dyndbo's sag kom ikke for Højesteret. Kong Christian VI blev ansøgt om benådning, men hans nåde strakte sig kun så vidt, at han fritog hendes lig fra at blive brændt!

Eksekveringen blev berammet til den 15. november. Aftenen forud sad An i arresten i Skive: Alt håb var tilsyneladende ude. Klokken var henad 11 om aftenen, da hun, åbenbart som et sidste ønske, bad om at få skænket et krus øl. Den ene af hendes to vogtere forbarmede sig over hende og gik straks ud i byen for at skaffe den ønskede drik. Den anden bad hun om at måtte »komme uden for Døren paa Naturens Vegne«. Heller ikke dette ønske var let at afslå, og vogteren følte sig desuden sikker, da An havde jernlænker om både hænder og fødder. Toiletbesøget trak imidlertid ud, vogteren blev urolig og besluttede at efterforske sagen, hvorved det viste sig, at An var stukket af. Tilbage lå lænkerne, og et dørgreb, hun havde brugt til at vriste dem af sig! De to vogtere blev efter deres fadæse idømt 3 ugers tugthus i Viborg.

En storstilet jagt på An satte nu ind. Hvordan hun klarede sig gennem vinteren som fredløs, ved vi ikke, men i februar måned 1744 blev hun fanget. Nu kunne hun ikke længere undgå sin skæbne, og den 14. februar blev hun transporteret ud på sin sidste rejse. Bestemmelsessted: Bostrup Tinghøj!

Traditionen vil vide, at An havde bedt om at blive henrettet ved sin bopæl på Hvidbjerg Hede. Da hun ankom til Bostrup, udspillede der sig derfor følgende dialog:

Salling Nørre Herreds Tingbog.

An (grædende): »Det er ikke Hvidbjerg Hede!«.

Præsten (trøstende): »Det gør ikke noget, hvor Legemet bliver lagt, blot Sjælen kommer til Gud!«.

An (grædende): »Men a er uskyldig!«.

Herredsfogeden (råbende): »Sagde du ikke, dit Skarn, at du havde gjort det med fri Forsæt og Vilje?«.

Præsten formanede herredsfogeden om, at det gjaldt om at føre en sjæl til Gud. An forbandede derpå Peder Jakobsen og hans slægt og bedyrede endnu engang sin uskyld. Omsider svang skarpretteren sin økse. I det øjeblik, øksen skilte An's hoved fra hendes krop, sprøjtede hendes blod ud på herredsfogeden. Dette blev af folkemængden og bøddelen opfattet som et »bevis« på, at en uskyldig var blevet henrettet!

Det er uomtvistelig, at dødsdommen over An Dyndbo var i overensstemmelse med »Danske Lov«. An havde »med Vilie« sat ild til et hus. Omvendt er der så mange ting, der taler til hendes fordel, at hun helt op til begyndelsen af dette århundrede levede videre i folketraditionen som en uskyldig dømt.

»Undertiden kan Folkets Røst være Guds Røst, naar Folket er sundt. Havde Folket ikke følt, at An' Dyndbo havde lidt Døden uskyldig; havde hendes bitre Taarer paa Retterstedet ikke brændt Folk i Samvittigheden og vakt deres Medlidenhed, vilde hun forlængst have været glemt«.

Sådan skrev J.P. Wammen, der opfattede An Dyndbo-sagen som »en Anklage mod de »Store«, der her havde handlet ubarmhjertigt mod en af de »Smaa«.

Jeppe Aakjær, derimod, satte ikke An særlig højt:

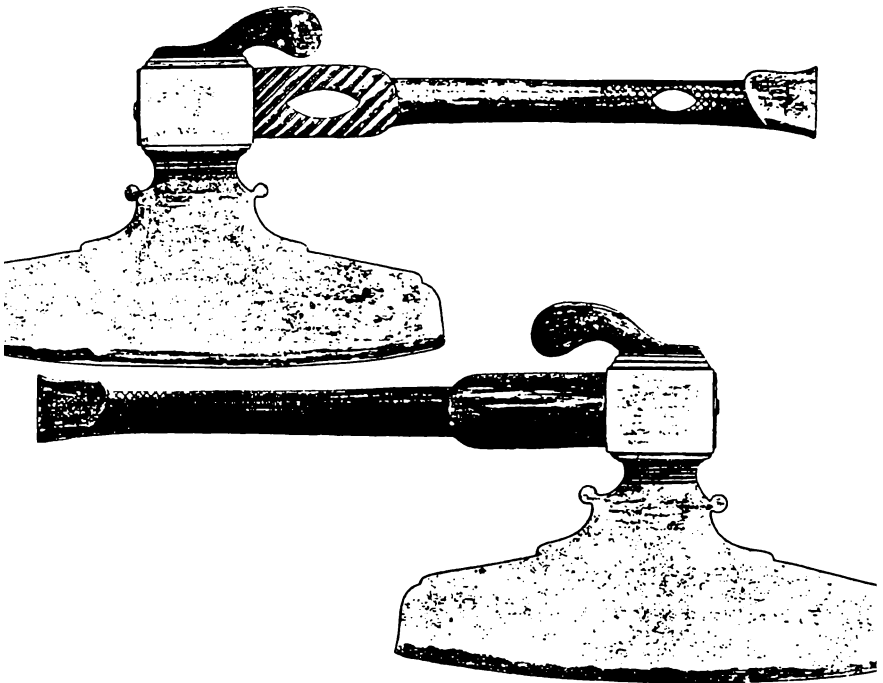
»En Kvinde, som i Nattens Mulm lister sig hen og stikker Ild paa Taget over sin sovende Nabo, som tilmed vedgaar at have haft til Hensigt at indebrænde en hel Husstand med store og smaa, hun burde ikke kunne paaregne ordenlige Menneskers Sympati, selv om hun kan være bleven forurettet af Vedkommende«.

Hvorom altid er: An Dyndbo blev fanget og henrettet en kold februardag i 1744, og traditionen vil vide, at mange af hendes »forfølgere« herefter fik et sørgeligt liv og et tragisk endeligt. Både Dorschæus og »Laang Laust« skal have begået selvmord, og Peder Jakobsens søn turde ikke avle børn, fordi han frygtede, at An Dyndbos forbandelse skulle ramme afkommet i tredje og fjerde led. Fra sin grav tog An således hævn over sine banemænd!

Fra rettersted til legeplads

I oktober 1779 blev barnemordersken Birgitte Sørensdatter, som ovenfor omtalt, henrettet på Bostrup Tinghøj, og siden den tid har der været stille om højen. Fra at være samlingspunkt for mange hundreder sallingboere, er den sunket ned i anonymitetens mørke.

Bostrup Hede var længe stort set ubeboet. De mange vejfarende mellem Skive og Nykøbing gav økonomisk grundlag for at starte en kro i Bostrup i 1850. I 1870'erne byggede 3 familier – Poulsen, Fibæk og Wammen – hus på heden. De var alle bundfattede, forknytte og oversete. For børnene var heden og

Skarpretterøkser, som i 1700-tallet blev brugt ved henrettelser.

tinghøjen Edens Have: Hér legede de, hér fortalte de hinanden om de mange tragiske menneskeskæbner, som i forsvundne århundreder havde fået deres blodige afslutning på højen.

I 1884 blev Skive-Glyngøre banen indviet, og den skabte i løbet af få år en del nye arbejdspladser også på Bostrup Hede. De nye tilflyttere gjorde en opdyrkning af heden nødvendig, og omkring 1917 var der ca. 30 husmandslod på Bostrup Hede.

Bostrup Tinghøj er stadigvæk en markant lokalitet i landskabet. Den har stort set bevaret sit udseende uændret igennem de mange århundreder. Mange har givetvis aldrig hørt eller læst om de uhyggelige henrettelser, der er foregået på højen, og derfor tænker de ikke noget videre, når de går eller kører

forbi den. Har man imidlertid først én gang stiftet bekendtskab med An Dyndbo, Birgitte Sørensdatter og alle de andre, ja, så fanger bordet. Så vil man aldrig mere passere den gamle bronzealderhøj uden at kaste en tanke tilbage på de arme syndere, der blev halshugget på og begravet ved Bostrup Tinghøj.

Vor store lokalhistoriker Jeppe Aakjær har givet en malende beskrivelse af disse henrettelser:

»Det er en grusom Grund, denne Høj staar paa; der er ingen Tvivl derom: dens flade Puld har drukket meget Blod. Her har Befolkningen fra alle de fire Herreder Gang efter Gang staaet i mørket Klynger med det tunge Fodtøj dybt i Lyngen og set ham agere, den røde Djævel deroppe, Mestermanen og hans vimse Knægt; her har Ravneskriget fra den hældende Stejle, der bar Hovedet af det sidste Offer, forfærdet den sildige Vandrer, naar han over den knudrede Hede stiledede mod et ensomt Lys bag Lynghavet. Nu er Ofrene glemte eller lever som blege Sagn i gamle Folks Fortællinger; men Retterhøjen selv staar tilbage som en brutal Realitet, en underlig Kontrast til det idylliske Sceneri, der nu omgiver Højen i Form af velbyggede Hjem og ringlede Kornagre«.

Litteraturhenvisninger:

Om **retsforholdene i 1600 og 1700-tallets Danmark** kan man bl.a. læse i Axel Steenberg (red.): »Dagligliv i Danmark 1620-1720« (2. udg. 1981) og Politikens »Danmarkshistorie bd. 8« (3. udg. 1977).

Om **Bostrup Tinghøjs historie** kan læses i Carl Neergaards »Tinghøie og Thingdysser« (»Aarbøger for Nordisk Oldkyn-dighed og Historie 1902«) og Knud Erik Jakobsens »Om den sidste herredsfoged i Sallings Nørreherred« (»Skiveegnens Jul 1978«). Episoden i Lyby Kirke i 1375 er mest udførligt skildret af Otto L. Sørensen i »De svor med oprakte Fingre mod Him-melen« (»Skivebogen 1964«).

De 2 retssager fra 1688 er grundigt gennemgået af Jakob Lykke i »Fra Tinghøjen« (»Skivebogen 1909«).

De 4 retssager fra 1700-tallet er alle beskrevet af Chr. Wammen i »Ekko fra den gamle Bostrup Hede« (»Skivebogen 1956«). Wammen kombinerer folketraditionen med arkivaliernes vidnesbyrd i sin velskrevne fremstilling.

Birgitte Sørensdatter-sagen strejfes af Jeppe Aakjær i en af hans An Dyndbo-artikler (jfr. nedenfor).

Niels Pedersen/Kirsten Nielsdatter-sagen gennemgås af Jeppe Aakjær i »To Tinghøje« (»Skivebogen 1911«).

Chr. Thordal/Karen Tækker-sagen nævnes i Evald Tang Kri-stensens »Gamle folks fortællinger om det jyske almueliv« (5. afdeling fra 1893, nr. 471). Sagen indgår endvidere i Villads Christensens »Hekseprocesser fra Midtjylland« (»Samlinger til Jydsk Historie og Topografi« 1908-10, 3L., rk., 6. bd.), men først Jeppe Aakjær viede den en selvstændig skildring i »En Landsby-Tragedie« (»Skive Folkeblad« 8.2.1910, optrykt i »Af min Hjemstavns Saga«). Mest udførlig og mest loyal overfor kilderne er Gustav Henningsen i »Hekseforfølgelser efter hekseprocessernes tid« (»Folk og Kultur 1975«).

An Dyndbo-sagen omtales første gang af Evald Tang Kristensen i »Gamle folks fortællinger om det jyske almueliv« (5. afdeling fra 1893, nr. 370). I 1917 udspillede der sig en regulær An Dyndbo-fejde i »Skive Folkeblad«. Jeppe Aakjær hævdede, at An var en »fjoget« mordbrænderske fra Krejberg, mens lærer J.P. Wammen fastholdte den klassiske historie om den henrettede uskyldighed. Fejden blev ført med en spids pen: Aakjær kaldte på sin side Wammen »naiv« og »enfoldig«, mens Wammen omvendt skrev om Aakjær, at han var »dumstolt« og »ved at revne af Vigtighed og Overlegenhed«! Aakjærs indlæg stod at læse 3.2., 2.4 og 12.6 (optrykt i »Af min Hjemstavns Saga«, s. 530-542), Wammens 14.2 og 11.4. Den senere forskning har overvejende givet Wammen og ikke Aakjær ret i spørgsmålet om An's identitet og tilhørssted, hvilket Aakjær delvis vedgik i et afsluttende indlæg i »Skive Folkeblad« 4.12.1924 (optrykt i »Gammel Brug og Brøde«, s. 91-94). J.P. Wammen gav en sammenfattende redegørelse for sin opfattelse i »Tinghøjen og An Dyndbo's Tragedie« (»Skivebogen 1934«). Senest er An blevet portrætteret i romanform af Esbern Jespersen i »Sagnet om An Dyndbo« (1966). Herredsfogeden Dorschæus er biograferet af J.C. Hansen (»Skivebogen 1940«).

Bostrup Hede og dens beboere er beskrevet i Chr. Wammens »Genboer. En Skildring fra Bostrup Hede« (»Skivebogen 1955«), Marie Jespersens »Fra Heden« (»Skivebogen 1945«) og Esbern Jespersens »Hedens børn« (2. udg. 1975).

Årsberetninger

I 1988 var det 200 år siden, at stavnsbåndet blev ophævet. Forberedelserne til stavnsbåndsjubilæet tog allerede fart i 1987, hvor egnens arkiver og museum for alvor engagerede sig i landbrugets vilkår gennem 200 år.

Det fællesamtslige filmoverspilningsprojekt, som blev omtalt i sidste årgang af »Skivebogen«, fortsattes, og interesserede vil, når projektet er afsluttet, kunne låne lokalhistoriske film på VHS-videokassetter på de respektive lokalhistoriske arkiver.

Sallingsund Lokalhistoriske Arkiv.

I årets løb har arkivet haft et stigende antal besøgende, men desværre er antallet af indleveringer dalet fra 114 i 1986 til 30 i 1987. Blandt disse kan nævnes gadebilleder fra Roslev by, fotografier af osteproduktionen på Durup Mejeri, protokol og kassebog for Durup-Tøndering Hesteforening samt et stort materiale fra Durup Brugsforening.

Arkivet arbejder fortsat på at skaffe penge til et læseapparat (pris: ca. 13.000 kr.), så bl.a. dets pante- og skødeprotokoller på filmruller kan udnyttes.

Arkivets medarbejdere deltog i årets løb i et meget udbytte- rigt kursus i slægtsforskning arrangeret af Knud Erik Jakobsen.

Årets udflugt gik denne gang til Grinderslev kirke og kloster, og det var et imponerende syn at se så stor en landsbykirke.

Arkivleder: Otto Veile, Sallingsund Lokalhistoriske Arkiv, Hesthøjvej 2, Roslev. Tlf. 07 59 24 47.

Åbningstider: 1. og 3. torsdag oktober-april kl. 19-21 og efter aftale.

Sundsøre Lokalhistoriske Arkiv

I 1987 modtog arkivet 88 indleveringer, og dets samling af xeroxkopier fra Landsarkivet i Viborg (kirkebøger, folketællingslister m.v.) blev udbygget. Op til 1984 udgav arkivet fuldstændige registre til dets samlinger, men da sådanne oversigter i dag vil blive for omfattende og for tidskrævende at udarbejde, vil vi istedet fremover udsende særregistraturer (af f.eks. kirkebogskopier og foreningsarkivalier).

I anledning af arkivets 10 års jubilæum udarbejdede vi en plancheudstilling om dets mange aktiviteter. Den blev vist i Sundsørehallen og på Salling Ungdomsskole sammen med udstillingen »Idræt på landet«. På vort arkiv har vi tillige opstillet en permanent udstilling om Signe og Karl Knudsens dukketeater (jfr. »Skiveegnens Jul '87«).

Ifølge arkivets årsberetning var 1987 »det bedste i arkivets historie«. Det flyttede i nye lokaler på Selde Ældrehjem, det fik en aflønnet arkivar, og det fik adgang til kommunearkiverne.

Arkivleder: Knud Erik Jakobsen, Sundsøre Lokalhistoriske Arkiv, Selde Ældrehjem, Floutrupvej 7, Selde. Tlf. 07 59 61 01.
Åbningstider: Mandag-onsdag kl. 9-14 og efter aftale.

Spøttrup Lokalhistoriske Arkiv.

I det forløbne år har arkivet modtaget mange foreningsarkivalier, hvoraf kan nævnes: Håsum Ungdoms- og Idrætsforening 1921-68, Oddense-Otting Ungdoms- og Idrætsforening 1915-

84, Balling Husholdningskreds 1950-81, Ramsing Skytteforening 1899-1917, Tryg Brugsforening 1931-67, Rettrup Lokale Gødningsforening 1916-75, Salling Brandforsikring og maskintilsynsprotokoller fra Oddense.

Endvidere har fru Grethe Mousten, Hvalpsund, skænket arkivet den slægts- og gårdhistorie, hendes afdøde mand, lærer Kresten Mousten, havde udarbejdet. Arkivet modtog også Moustens nedskrevne erindringer om bl.a. Jens Væver.

Udover diverse indleveringer mundede projekt »Indre Missions Historie« (omtalt i »Skivebogen 1987«) ud i, at Erik Trudsø, Rødding, skrev en afhandling på 72 maskinskrevne sider om missionens historie på Rødding-egnen. En kopi af værket findes nu på arkivet.

I anledning af stavnsbåndsjubilæet afholdt arkivet 2 foredragsaftener på Ramsing skole, hvor bl.a. Bustrup-bøndernes opstand og Vejby's udstykning blev gennemgået.

På arkivets åbningsaftener samles 10-12 gæster, som dels arbejder med slægts- og lokalhistorie og dels registrerer og skriver tekst til arkivets stadig voksende billedsamling.

Arkivleder: H.F. Eriksen, Spøttrup Lokalhistoriske Arkiv, Spøttrup Bibliotek, Ålbækvej 18, Lihme. Tlf. 07 56 00 81.

Åbningstider: 2. og 4. tirsdag i hver måned undtagen sommermånederne.

Skive Museum.

Som omtalt i sidste årgang af »Skivebogen« har Skive Museum stiftet en byggefond for på den måde at skaffe midler til en udvidelse af museet. »Skal vi række museerne i Skive en hjælpende hånd?« hed den pjece, hvori museumsinspektør Lefevre bad byens og oplandets 25.000 husstande samt fagforeninger, pengeinstitutter o.lign. om at støtte byggefonden. Et fagforbund og firs husstande ønskede at yde pengebidrag, så en tilbygning til museet finansieret gennem private midler står altså ikke lige for døren.

Museets arkæologiske afdeling foretog op mod 40 større og mindre undersøgelser i det forgangne år. Udgravninger af et større antal bronzealderboplads har øget vor viden om denne periodes huskonstruktioner og lerkarformer. Museumsinspektør John Simonsen arbejder iøvrigt på et værk om egnens forskellige lerkartyper fra oltid til nutid, som vil udkomme vinteren 1988-89.

Hans Smidth-samlingen blev forøget med maleriet »Interiør fra et køkken«, Christen Dalsgaard-samlingen med maleriet »Ved havegærdet«, en skitsebog samt en blyantstegning af Kristus med en apostel, og Emilie Demant Hatt-samlingen med maleriet »Rytter på Santo Domingo«.

I 1987 besøgte knap 10.500 gæster museet, der arrangerede 10 særudstillinger. Af disse havde »Sommerglæder« (om udskejelser i Skive igennem 100 år) og »Arkæologi i Fjends« (omtalt i sidste årgang af »Skivebogen«) lokalhistorisk interesse.

Museumsinspektør: Jens Ole Lefevre, Skive Museum, Havnevej 14, 7800 Skive. Tlf. 07521093.

Åbningstider: Mandag-fredag kl. 11-17. Lørdag-søndag kl. 14-17.

Skive Byhistoriske Arkiv.

I 1987 modtog arkivet godt 120 afleveringer. Dette tal dækker over en mængde fotografier og arkivalier af enhver art (forenings-, institutions- og privatarkiver). Med stor glæde modtog arkivet et efterslæt efter de gamle lokalhistorikere lærer J.C. Krogh, redaktør Carl Hansen og litterat Otto L. Sørensen.

Endvidere overdrog Skive Kommunebibliotek kopier af folketællingerne fra Skive Kommune fra 1787-1845 samt »Skive Avis« og »Skive Venstreblad« til arkivet.

På formidlingsfronten har arkivets ansatte holdt foredrag, lavet radioudsendelser, skrevet artikler samt medvirket til udstillinger på bl.a. Skive Museum.

Arkivleder: Svend Mortensen, Skive Byhistoriske Arkiv, Østerbro 9A, 7800 Skive. Tlf. 07 52 81 22.

Åbningstider: Mandag-fredag kl. 9-16. Lørdag kl. 9-12.

Æ Fjandbo Arkiv.

Arkivet blev oprettet i 1973 og er tilknyttet Stoholm Bibliotek. I det forløbne år har vi haft et jævnt besøgstal. Katastrofen i Tindbækminerne affødte besøg fra en del interesserede, som ville vide, hvordan kalkgangene i Mønsted og Daugbjerg var opbygget. Derudover har vi været i kontakt med en del lærere, med hvem vi diskuterede gamle driftsformer og udviklingen her på egnen i det hele taget.

Af indleveringer må især fremhæves protokollerne fra Mønstedslagteriet i Stoholm (fra perioden 1950-76) og fra Fjends Herreds Købmandsforening (fra 1948-83).

I det forgangne år har vi haft en langtidsledig ansat, som har hjulpet med at registrere lokale aviser.

Arkivleder: Aage Stilling, Æ Fjandboarkiv, Iglsovej 5, Stoholm. Tlf. 07 54 15 85.

Åbningstider: daglig kl. 15.00-17.00.

Historisk Samfund for Skive og Omegn

Af formand Svend Mortensen, Skive

Samfundets aktiviteter har det sidste års tid været præget af fejringen af 200-året for stavnsbåndets ophævelse. I 1987 ned-sattes en lokalkomite til at iværksætte og koordinere forskel-lige aktiviteter i forbindelse med jubilæet. Vi blev repræsente-ret af Poul Tolstrup.

Historisk Samfund har især deltaget i tre af komiteens arrangementer:

1. Først og fremmest skulle der udgives en bog om, hvilken betydning stavnsbåndets ophævelse og de andre landbrugsre-former fik for egnens bønder. I alt 14 lokale forfattere bidrog til bogen »Stavnsbundet i Salling og Fjends«.

2. Vi foreslog endvidere at udgive et undervisningshæfte med lokale kilder om stavnsbåndstiden. Vi vidste nemlig, at der fandtes mange spændende tekster bl.a. i gamle årgange af »Skivebogen«, der ville fange børns og unge menneskers inter-esse. Sammen med Skive Byhistoriske Arkiv og Amtscen-tralen for Undervisningsmidler i Skive udgav vi det grønne hæfte »Stavnsbåndet i Salling og Fjends – Eksempler på lokal-historisk materiale«, som i foråret blev sendt ud til alle egnens skoler.

3. En af de artikler, der blev genoptrykt i dette undervis-ningsmateriale, var redaktør Elin Hansens »Hovvejen fra Krabbesholm til Hem« (»Skive Folkeblad« 1948). Heri opfor-drede Hansen til at sætte en mindesten ved Strandvejen i Skive, hvor den gamle hovvej endte. Dette forslag blev fulgt

op at komiteen, og takket være stenhugger Palle Jepsens store interesse for sagen (han skænkede stenen) og Nørrejydske Artilleriregiments beredvillige assistance kunne stenen afsløres af borgmester Knud Olsen, Skive, den 21. juni 1988.

Historisk Samfund har i årets løb leveret bidrag til lokalradioen samt arrangeret to historiske byvandring, som havde helt pæn tilslutning.

Som sædvanlig forestod vi sidste søndag i august en historisk udflugt. I år gik turen til Tjele, hvor vi blev vist rundt af en kyndig og meget underholdende omviser. På generalforsamlingen, der blev afholdt på Tjeles hyggelige kro, genvalgtes Karen Strøm Hansen og Rud Kjems til bestyrelsen. Da den seriøse del af samfundets virke var overstået, underholdt Erik Steen Sørensen med harmonikamusik fra den gamle herregård, hvorefter museumsinspektør Jens Ole Lefevre læste op af Blichers »Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog«.

Afslutningsvis vil jeg henlede opmærksomheden på, at medlemmer af Historisk Samfund og andre interesserede kan erhverve ældre årgange af »Skivebogen«. En oversigt over de numre af årbogen, der endnu er på lager, kan rekvireres ved henvendelse til tlf. 07 52 86 37.

HISTORISK SAMFUND FOR SKIVE OG OMEGN

DRIFTSREGNSKAB for perioden 1/8 1987 - 31/7 1988

Indtægter:

Kontingenter, medlemssalg af årbøger	kr. 21.528,00
Salg af ældre årbøger	kr. 790,00
Salg af bøger til ikke-medlemmer.	<u>kr. 5.876,00</u>
Ialt	<u>kr. 28.194,00</u>

Tilskud:

Viborg Amtkommune(NB. 1 1/2 år) .kr.	2.275,00
Afholdsfonden, Skive.	kr. 1.500,00
Skive Sparekasse.	kr. 750,00
Kulturministeriet. D.H.F.	kr. 4.600,00
Salling Bank.	kr. 2.500,00
Skive Kommune	kr. 3.000,00
Jebjerg-Lyby Sparekasse	<u>kr. 2.000,00</u>
	kr. 16.625,00
Renteindtægter	<u>kr. 908,10</u>
Ialt indtægter	kr. 45.727,10
Underskud	<u>kr. 5.601,41</u>
	<u>kr. 51.328,51</u>

Udgifter:

Trykning m.v. af årbøger	kr. 40.915,39
Porto og distribution	kr. 4.551,15
Kontingenter DHF m.fl.	kr. 865,90
Kontorartikler, møbler m.v.	kr. 627,50
Historisk Vandring.	kr. 1.233,57
Forsikring af årbøger	kr. 135,00
Anlægsudgifter, Bostrup Tinghøj	<u>kr. 3.000,00</u>
	<u>kr. 51.328,51</u>

STATUS

AKTIVER:

Indestående i pengeinstitutter	kr. 14.294,59	
Indestående på postgiro	kr. 414,68	
Fond til fordel for Bostrup Tinghøj.....	kr. 4.071,84	
Beholdning af ældre bøger:		
Lager pr. 1/8 1987.....	kr. 4.278,00	
Solgt i årets løb	kr. 790,00	
Tilgang af årets bøger	<u>kr. 1.200,00</u>	<u>kr. 4.688,00</u>
Ialt aktiver.....		<u>kr. 23.469,11</u>

PASSIVER:

Formue ved årets beg.....	kr. 28.660,52	
Netto-lagertilgang 87/88.....	kr. 410,00	
Minus årets underskud	<u>kr. 5.601,41</u>	<u>kr. 23.469,11</u>

Pr. 31/7 1988 udgør medlemstallet 497. En tilbagegang på 29.

Den 25. august 1988
E. Steen Sørensen, kasserer

INDHOLDSFORTEGNELSE

Kirsten Aakjær:

Træet og fuglen	5
-----------------------	---

Niels Mortensen:

»En sund sjæl i et sundt legeme«.	
Idræt på landet 1861-1914.....	37
<i>Fortsat fra sidste år</i>	

Kamma Aakjær:

Om Jeppe Aakjærs far og mor	62
-----------------------------------	----

Henrik Fibæk Jensen:

Bostrup Tinghøj.....	86
----------------------	----

Årsberetninger	111
----------------------	-----

Regnskab.....	118
---------------	-----